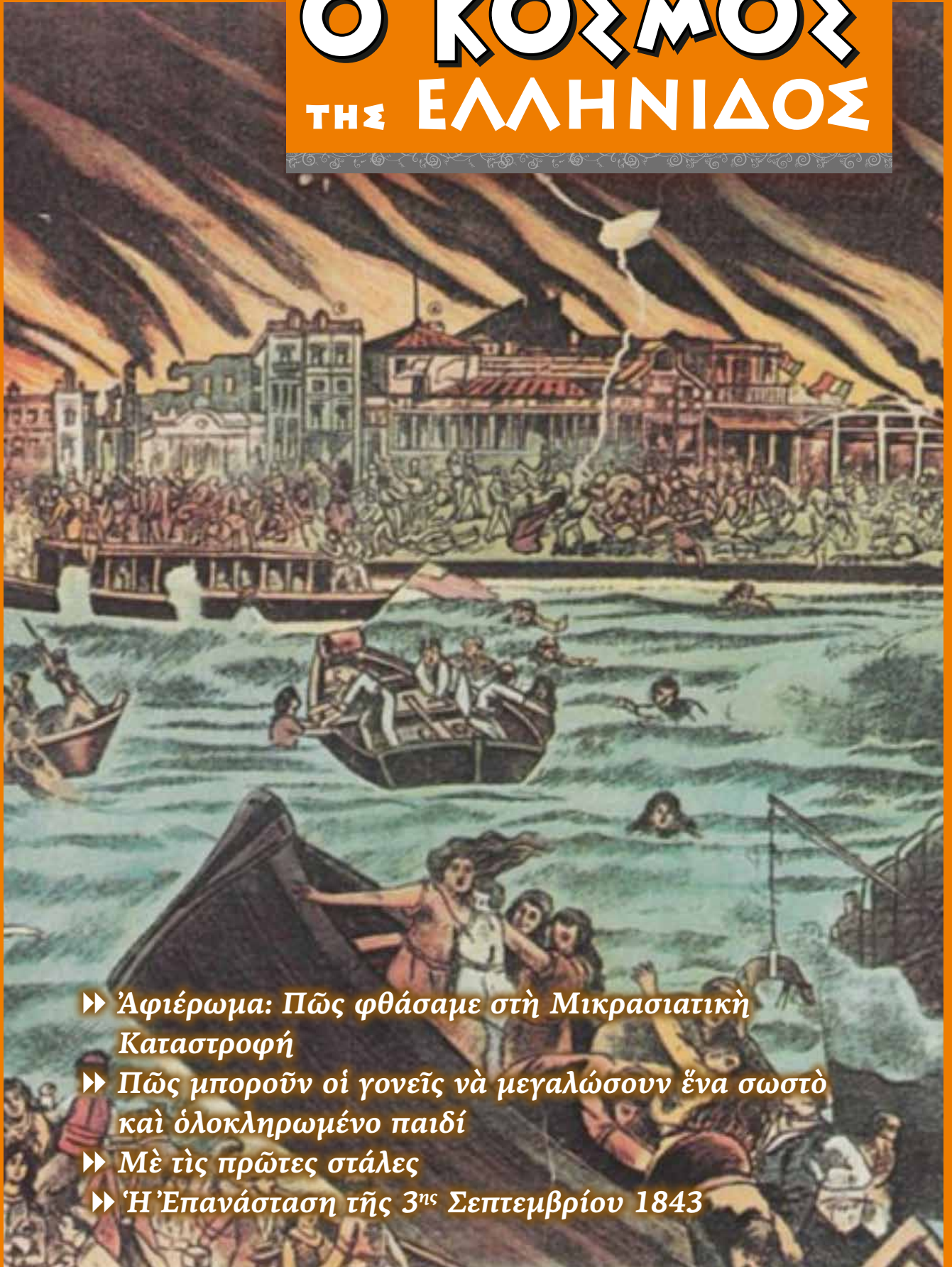


# Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ



- ▶▶ Άφιέρωμα: Πώς φθάσαμε στη Μικρασιατική Καταστροφή
- ▶▶ Πώς μπορούν οί γονεῖς νὰ μεγαλώσουν ἕνα σωστό καὶ ὀλοκληρωμένο παιδί
- ▶▶ Μὲ τὶς πρώτες στάλες
- ▶▶ Ἡ Ἐπανάσταση τῆς 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου 1843



# Περιεχόμενα

|  |     |
|--|-----|
| ❖ Ἑλλάδα (ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΚΟΖΟΣ)   | 161 |
| ❖ ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Πῶς φθάσαμε στὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ (ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ)                         | 162 |
| ❖ Μὲ τίς πρῶτες στάθες (ΝΑΥΣΙΚΑ ΙΕΣΣΑΙ ΚΑΣΙΜΑΤΗ)   | 175 |
| ❖ Πῶς μποροῦν οἱ γονεῖς νὰ μεγαλώσουν ἓνα σωστὸ καὶ ὀλοκληρωμένο παιδί (ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΣΤ. ΓΚΑΤΖΙΟΣ) | 176 |
| ❖ Πῶς νὰ εἶναι ἡ σχολικὴ τσάντα (ΖΩΗ ΡΙΖΟΚΩΣΤΑ-ΑΓΓΕΛΗ)   | 179 |
| ❖ Ἀγάπη καὶ μῖσος (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ)  | 181 |
| ❖ Ρόμπα ἀπὸ κόκκινη τσόχα (ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΙΝΤΖΟΓΛΟΥ-ΑΜΑΣΛΙΔΟΥ)  | 184 |
| ❖ Ἡ συμβολὴ τῆς γυναίκα στὸν ἀγῶνα τῆς Πίνδου (ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΟΓΑΝΗ)                                  | 185 |
| ❖ Τὸ βιογραφικὸ μου (ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΥ-ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΑ)   | 186 |
| ❖ Ἑλλήνων Λόγος – Γλῶσσα – Βυζάντιο (ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ ΚΑΛΑΜΠΟΚΗ)                                       | 188 |
| ❖ Ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου στὴ Σκόπελο (ΝΑΘΟΥΛΑ ΝΑΟΥΜΗ)                                       | 192 |
| ❖ Ἡ Ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843 (ANNA K. ΚΟΡΝΑΡΟΥ-ΚΑΛΑΜΑΡΑ)                              | 194 |
| ❖ Τὰ μικρὰ τῆς ζωῆς μας (ΚΛΕΙΩ-ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΟΥΡΑΣΗ)  | 199 |
| ❖ Εἰς μνημόσυνον. Καίτη Γιόκαρη, Ἑλληνικὴ Γαβουνέλη (ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΑΙΓΙΝΗΣ 80)           | 200 |



**Ο ΚΟΣΜΟΣ**  
ΤΗΣ **ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ**

Ἐκδότρια: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτῖνες»,  
ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα  
Τηλ. 210 3247294, 210 3235931

Τιμὴ τεύχους 2,5€.

Ἐτήσια Συνδρομὴ: Ἐσωτερικοῦ 15€.

Ἐξωτερικοῦ: 30€.

Κύπρου: 20€.

Κυκλοφορεῖ ἀνά δύο μῆνες  
μέ 40 σελίδες.

• **Διευθυντὴς Σύνταξης:** Γιάννης Κ. Τσέντος,  
Θεοξινίου 1, 166 74 Γλυφάδα  
e-mail ἐπικοινωνίας: tsentosg@gmail.com

• **Τόπος ἔκδοσης:** Ἀθήνα

• **Ὀκτώβριος 2022**

• **Δημιουργικὸ - Ἐκτύπωση:** «Λυχνία Α.Ε.»,  
Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν,  
Τηλ. 210 3410436, www.lyhnia.com

Παρακαλοῦμε, ἀποστέλλετε τίς συνεργασίες σας στὴ διεύ-  
θυνση Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα.

Διατηροῦμε τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύουμε ἢ νὰ συντέ-  
μνουμε κατὰ τὴν κρίση μας ὅποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρό-  
γραφα δημοσιευμένα ἢ μὴ δὲν ἐπιστρέφονται.



# Ἑλλάδα



Πολλὲς φορές θὲ νὰ γραφεῖ, σὴν κάθε μια μου ἀράδα,  
πολλὲς φορές θὲ ν' ἀκουστῆ τὸ ὄνομα Ἑλλάδα.  
Αὐτό μου φίλτρο μητρικό, ποὺ βρῆκα καὶ θὰ ζήσω.  
Αὐτό μου ὄνομα γλυκό, μ' αὐτό θὰ ξεψυχήσω.

Ἑλλάδα κῦμα καὶ στεριά, δροσιὰ κι ἀλκυωνίδα.  
Ἑλλάδα δόξα, λευτεριά, Πατρίδα Λεωνίδα.  
Ἑλλάδα ὕμνοι καὶ παῖμοί, ψυχὴ ποὺ μαγνητίζει.  
Κι ἂν κάποιος διώχνει τὴν τιμὴ, θὰ εἰπεῖ πὼς δὲν τ' ἀξίζει.

Ἑλλάδα κόψη καὶ θωριά. Ἑλλάδα τὸ Ζαλόγγι.  
Ἑλλάδα Σούλι καὶ Γραβιά. Ἑλλάδα Μεσολόγγι.  
Ἑλλάδα κάμπος καὶ κορφὴ, γιὰ τρόπαια καὶ κάστρα.  
Ἑλλάδα Σμίλη καὶ Γραφὴ, δεντρόκλιωνα καὶ γάστρα.

Ἑλλάδα λίκνο ποιητοῦ, κελάρυσμα πηγῆς μας.  
Ἑλλάδα γλῶσσα τοῦ Χριστοῦ, Ἑλλάδα φῶς τῆς Γῆς μας.  
Ἑλλάδα φίλτρο μητρικό, ποὺ βρῆκα καὶ θὰ ζήσω.  
Ἑλλάδα! Ὅνομα γλυκό. Μὲ Σὲ θὰ ξεψυχήσω.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΚΟΖΟΣ

## ΑΦΙΕΡΩΜΑ

# Πώς φθάσαμε στη Μικρασιατική Καταστροφή

Τὴν περασμένη χρονιά, τὸ 2021, ὁ Ἑλληνισμὸς τίμησε τὴν ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821· ἐπέτειος λαμπρή, ἑορτασμὸς πανηγυρικός. Φέτος, τὸ 2022, συμπληρώνονται 100 χρόνια ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφή· ἐπέτειος θλιβερή, ποὺ φέρνει στὴ σκέψη τὶς πιὸ ὀδυνηρὲς μνημὲς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ὅμως, αὐτὰ τὰ δύο, τὰ τόσο ἀντιδιαμετρικὰ ἀντίθετα μεταξύ τους, δὲν εἶναι καθόλου ἀνεξάρτητα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Εἶναι, θὰ λέγαμε, δύο κεφάλαια τοῦ ἴδιου βιβλίου: τοῦ βιβλίου τῆς γέννησης καὶ συγκρότησης τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.

Τὸ νεοελληνικὸ κράτος, ἡ γενέθλια πράξι τοῦ ὁποῦ ὑπῆρξε τὸ λεγόμενον Πρωτόκολλο τῆς ἀνεξαρτησίας, ποὺ ὑπογράφηκε στὸ Λονδίνο στὶς 22 Ἰανουαρίου / 3 Φεβρουαρίου 1830, ἄφηνε τοὺς κατοίκους του μὲ μιὰ γλυκόπικρη γεύση. Σίγουρα, μετὰ ἀπὸ δέκα χρόνια ἀγῶνων, θυσιῶν καὶ δοκιμασιῶν, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν στιγμὲς ποὺ ὅλα ἔμοιαζαν νὰ ἔχουν τελειώσει καὶ τὸ ὄνειρο τῆς λευτεριάς νὰ καταρρέει, οἱ Ἕλληνες εἶχαν πολλοὺς λόγους νὰ πανηγυρίζουν, τώρα ποὺ ἐπιτέλους εἶχαν ἀποτινάξει τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ καὶ εἶχαν τὸ δικό τους κράτος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, οἱ κάτοικοι τοῦ νεοσύστατου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου δὲν μπορούσαν νὰ μὴν ἀναλογίζονται ὅτι ἡ Ἐπανά-



σταση εἶχε ὡς στόχο τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ δέκα χρόνια μετὰ τὴν ἔναρξή της εἶχαν μὲν τὸ δικό τους, ἀνεξάρτητο κράτος, ἀλλὰ... ὑπῆρχε πολὺ περισσότερος ἑλληνισμὸς ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα αὐτοῦ τοῦ κράτους, παρὰ μέσα σὲ αὐτά...

Καὶ τὸ χειρότερο, τὸ νεοελληνικὸ κράτος δὲν ἀγκάθιαζε ἀπλῶς τὸ πιὸ μικρὸ κομμάτι τοῦ ἑλλη-

Τὴν περασμένη χρονιά, τὸ 2021, ὁ Ἑλληνισμὸς τίμησε τὴν ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821· ἐπέτειος λαμπρή, ἑορτασμὸς πανηγυρικός. Φέτος, τὸ 2022, συμπληρώνονται 100 χρόνια ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφή· ἐπέτειος θλιβερή, ποὺ φέρνει στὴ σκέψη τὶς πιὸ ὀδυνηρὲς μνημὲς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ὅμως, αὐτὰ τὰ δύο, τὰ τόσο ἀντιδιαμετρικὰ ἀντίθετα μεταξύ τους, δὲν εἶναι καθόλου ἀνεξάρτητα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Εἶναι, θὰ λέγαμε, δύο κεφάλαια τοῦ ἴδιου βιβλίου: τοῦ βιβλίου τῆς γέννησης καὶ συγκρότησης τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.



νισμού, ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ φτωχό, τὸ πιὸ μίζερο. Ἐκτὸς τῶν συνόρων τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους, ὁ ἑλληνισμὸς διέπρεπε. Ἕλληνες ἔμποροι, ἐπιχειρηματίες καὶ τραπεζίτες συγκέντρωναν μεγάλης περιουσίας καὶ ἀπολάμβαναν τὸν σεβασμὸ τῶν κοινωνιῶν μέσα στὶς ὁποῖες ζοῦσαν, ὄχι μόνο στὶς μεγάλης πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ στὶς μεγάλης πρωτεύουσες τῆς Εὐρώπης. Ἀντίθετα, τὸ νεοελληνικὸ κράτος εἶχε μόνο ἄγονα ἐδάφη (ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι οἱ μεγάλης καλλιιεργήσιμες ἐκτάσεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας βρισκόνταν ἐκτὸς τῶν συνόρων του), πενιχροὺς πόρους, οἰκονομία κατεστραμμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφθαναν αὐτά, εἶχε σὰν θηλιὰ στὸν λαιμὸ του καὶ τὴν ὑποχρέωση ἀποπληρωμῆς τῶν δανείων ποὺ εἶχαν συναφθεῖ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης. Ὅχι! Τὸ ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ κράτος ποὺ εἶχαν ὄνειρευθεῖ οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ '21 δὲν μπορούσε νὰ εἶναι αὐτό!

*πτώσεως αὐτῆς (τῆς Κωνσταντινουπόλεως) ἐφώτισε τὴν Δύσιν. Τὸ μὲν πρῶτον ἐξεπλήρωσαν οἱ προπάτορες ἡμῶν, τὸ δὲ δεύτερον εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀνατεθειμένον· ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ὄρκου τούτου καὶ τῆς μεγάλης ταύτης ἰδέας εἶδον τοὺς πληρεξουσίου τοῦ ἔθνους νὰ συνέρχωνται, διὰ νὰ ἀποφασίσωσιν οὐχὶ πλέον περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, διότι ἐκοπιάσαμεν ἐπὶ πολιτείαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων ἐν γένει τῶν Ὀρθόδοξων Χριστιανῶν».*

Μὲ τὰ περίφημα αὐτὰ λόγια του, ὁ Κωλέττης δὲν εἶχε ἐκφράσει ἀπλῶς τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ εἶχε δώσει καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ποὺ ἔνωσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Αὐτὸ θὰ ὀνομαζόταν στὸ ἐξῆς «*Μεγάλη Ἰδέα*»: Πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, στὰ ἐδάφη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπῆρχαν πολλοὶ περισσότεροι Ἕλληνες ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦσαν στὸ νεοσύστατο Βασίλειο, Ἕλληνες



Οἱ κάτοικοι τοῦ νεοσύστατου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου δὲν μπορούσαν νὰ μὴν ἀναηγογίζονται ὅτι ἡ Ἐπανάσταση εἶχε ὡς στόχο τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ δέκα χρόνια μετὰ τὴν ἔναρξή της εἶχαν μὲν τὸ δικό τους, ἀνεξάρτητο κράτος, ἀλλὰ... ὑπῆρχε πολλὴ περισσότερος ἑλληνισμὸς ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα αὐτοῦ τοῦ κράτους, παρὰ μέσα σὲ αὐτά...



Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα εἶπε σὲ ἀγόρευση του στὴν Ἐθνοσυνέλευση τοῦ 1844, στὶς συζητήσεις γιὰ τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ σύνταγμα, ὁ Ἰωάννης Κωλέττης:

*«Τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἡ Ἑλλάς, ποὺ ἀποτελεῖ ἕν μέρος μόνον, τὸ πλέον μικρὸν καὶ τὸ πλέον φτωχόν, τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἕλληνας δὲν εἶναι μόνον αὐτὸς ὁ ὁποῖος κατοικεῖ τὸ Βασίλειον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ἐπίσης ὅστις κατοικεῖ τὰ Ἰωάννινα ἢ τὴν Θεσσαλονίκην ἢ τὰς Σέρρας ἢ τὴν Ἀδριανούπολιν ἢ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ τὴν Τραπεζοῦντα ἢ τὴν Κρήτην ἢ τὴν Σάμον ἢ οἰανδήποτε χώραν τῆς ἱστορίας ἢ τῆς φυλῆς τῆς Ἑλληνικῆς. [...] Ὑπάρχουν δύο μεγάλα κέντρα τοῦ Ἑλλητισμοῦ. Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου. Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἡ μεγάλη πρωτεύουσα, ἡ Πόλις, τὸ ὄνειρον καὶ ἡ ἐλπίς ὅλων τῶν Ἑλλήνων».*

Καὶ περαιτέρω, ὁ Κωλέττης εἶπε:

*«Ἡ Ἑλλάς εἶναι τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης. Ἰσταμένη καὶ ἔχουσα ἐκ μὲν δεξιῶν τὴν Ἀνατολήν, ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὴν Δύσιν, προώρισται νὰ φωτίσῃ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς τὴν Ἀνατολήν, ὡς διὰ τῆς*

ἀδελφοὶ ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ καὶ περίμεναν νὰ σημάνει καὶ γι' αὐτοὺς ἡ ὥρα τῆς λευτεριᾶς. Τὸ ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ κράτος μὲ τὰ σύνορα ποὺ τοῦ εἶχαν ἀναγνωρισθεῖ τὸ 1830 δὲν ἦταν τὸ τέλος τῆς Ἐπανάστασης, ἀλλὰ κατὰ τὸ προσωρινό, ἕνα μόνο βῆμα πρὸς τὸν ἀπώτερο, εὐγενῆ στόχο.

Ἡ αἴσθησις αὐτῆς προσωρινότητας ἀντικατοπτρίζεται μὲ τὸν πιὸ ἐναργῆ τρόπο στὸ ἀκόλουθο περιστατικόν: Μετὰ τὴν εὐτυχῆ κατάληξιν τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, ἔγινε γρήγορα φανερό ὅτι τὸ Ναύπλιο δὲν πληροῦσε τὶς ἀπαραίτητες προδιαγραφές, ὥστε νὰ παραμείνει πρωτεύουσα τοῦ νεοσύστατου βασιλείου. Ἀρξισε λοιπὸν ἡ ἀναζητήσιμος νέας πρωτεύουσας. Ἡ Ἀθήνα ἐπελήγη τελικὰ μόνον χάριν τῆς ρομαντικῆς ἀρχαιολατρίας τοῦ Ὀθωνα. Μὲ κάθε λογικὴ, ἡ Ἀθήνα, ποὺ δὲν ἦταν τότε παρὰ μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πολίχνη, δὲν πληροῦσε τὶς προδιαγραφές νὰ ἐπιλεγεῖ ὡς νέα πρωτεύουσα. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ ὅτι διατυπώθηκε τότε ἡ πρόβλεψη ὅτι ἡ Ἀθήνα δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ συγκεντρώσει πληθυσμὸ μεγαλύτερο τῶν

10.000 κατοίκων – ναι, πρόκειται ασφαλώς για μία από τις προβλήψεις που έχουν διαψευστεί με τον πιο παταγώδη και πανηγυρικό τρόπο στην παγκόσμια ιστορία... Τò σίγουρο είναι, πάντως, ότι εκείνη την εποχή ή επιλογή της νέας πρωτεύουσας δέν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση. Στο πλαίσιο λοιπόν των σχετικών συζητήσεων, ένας ύπουργός της κυβέρνησης έκανε την εξής άπιστευτη πρόταση: ή πρωτεύουσα του Έλληνικού Βασιλείου να μὴν είναι σταθερή, ἀλλὰ να περιφέρεται ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, μέχρι να εκπληρωθεῖ ὁ προαιώνιος πόθος τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ βασιλιάς να ἐγκατασταθεῖ στην Κωνσταντινούπολη!

Ὁ ρομαντισμὸς ἔπνιγε συχνὰ τὸν ρεαλισμὸ. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅτι, ὅταν τὴν 1<sup>η</sup> Ἰουλίου 1839 πέθανε ὁ Σουλτᾶνος Μαχμούτ Β΄, ὁ τριακοστὸς Σουλτᾶνος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ Ὅθων, ἡλικίας τότε μόλις 24 ἐτῶν, πάνω στὸν νεανικό του ἐνθουσιασμὸ ἔκανε τὴν ἀνόητη σκέψη νὰ... πλεῦσει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ στεφθεῖ ἐκεῖ αὐτοκράτορας! Διέταξε μάλιστα τὸν ναύαρχο Κριεζῆ νὰ ἐτοιμάσει μυστικά τὴν ἀτμοκίνητη θαλαμηγὸ «Ὅθων», πού βρισκόταν στὸν Πόρο, γιὰ ἄμεσο ἀπόπλου. Ὁ ναύαρχος ἄκουσε ἐμβρόντητος τὸν βασιλιά νὰ τοῦ λῆει, ὅταν κατάλαβε τὴν ἐκπληξή του: «Δὲν γνωρίζετε λοιπὸν ὅτι ὁ Σουλτᾶνος ἀπέθανε καὶ ὅτι, ἅμα μὲ δοῦν φθάνοντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολην, θὰ προθυμοποιηθῶσι νὰ μὲ ἀνακηρύξουν ἀμέσως αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς;». Ὅπως σχολιάζει δικτικὰ ὁ δημοσιογράφος καὶ ἱστορικὸς Κ. Λεβίδης, «εὐτυχῶς τὸ μοναδικὸν ἀτμόπλοιο ὃπερ εἶχεν τὸν ἑλληνικὸν ναυτικὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὐρίσκετο εἰς τὸν Πόρον πρὸς ἐπίσκεψίν...».

Τέτοια περιστατικά μπορεῖ σήμερα νὰ προκαλοῦν θυμηδία. Ἀλλὰ τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ ὀρθοπόδηση τοῦ νεοσύστατου Βασιλείου ὑπονομεύοταν ἀπὸ τὴ διάχυτη αἴσθησι ὅτι τὸ κράτος πού ἀναγνωρίσθηκε μετὰ τὴν Ἐπανάστασι ἦταν κάτι τὸ προσωρινό, πού αὔριο-μεθαῦριο θὰ ἐξαπλωνόταν, ὥστε νὰ ἀγκαλιᾶσει ὅλο τὸν Ἑλληνισμό. Λέμε ὅτι ἡ ὀρθοπόδησι τοῦ

νεοσύστατου Βασιλείου ὑπονομεύοταν, γιὰτι κανεὶς δέν ἔνιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπενδύσει στὰ σοβαρὰ σὲ κάτι πού ἦταν προσωρινό...

Οἱ δεκαετίες περνοῦσαν, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ αἴσθησι τῆς προσωρινότητας τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους παρέμενε σταθερή. Εἶναι χαρακτηριστικὸ αὐτὸ πού ἀναφέρει ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, ὅτι τὴν περίοδο τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου ὁ ἀγωνιστὴς τοῦ '21 καὶ Πρόεδρος Ἐφετῶν Νικόλαος Φιλογαῖτης εἰρωνευόταν τὸν γερουσιαστὴ Γεώργιο Γληράκη, πού εἶχε ἀγοράσει σπίτι στὴ Γαργαρέττα, κοντὰ στὴ λεωφόρο Συγγροῦ. Τὸ σκεπτικὸ του ἦταν... ἀσύλληπτο: «*Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ ἀγοράσει σπίτι στὴν Ἀθήνα, ὅπου ὕστερα ἀπὸ λίγο θὰ παλήσουν οἱ κοῦκοι, διότι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου θὰ μεταφερθεῖ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολη!*».

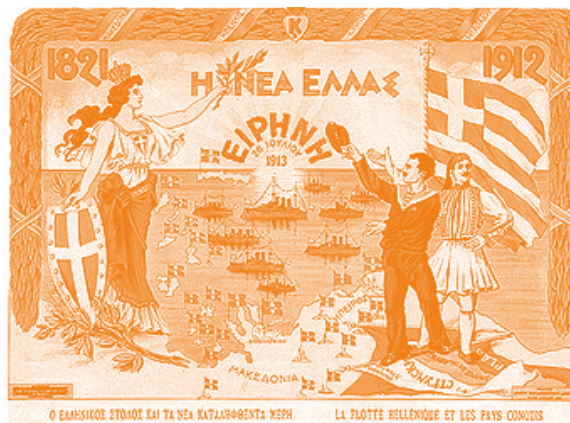
\* \* \*

Ἦδη ὅμως, ἂν καθόταν κανεὶς νὰ ἀναλογισθεῖ στὰ σοβαρὰ πὼς εἶχαν τὰ πράγματα, δέν θὰ δυσκολευόταν νὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι οἱ αἰῶνες τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας στὴ Βαλκανικὴ εἶχαν διαμορφώσει ἕνα ἐκρηκτικὸ μείγμα, ἐξαιτίας τοῦ ὁποῖου τὰ Βαλκάνια ἐξελίσσονταν σὲ αὐτὸ πού ὀνομάσθηκε «πυριτιδαποθήκη τῆς Εὐρώπης». Συγκεκριμένα, μετὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνες τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, στὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο κατοικοῦσαν ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο πλῆθυσμοὶ μὲ διαφορετικὴ ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ συνείδησι. Καὶ τὰ πράγματα ἦταν ἀκόμα πιὸ περίπλοκα ἀπ' ὅσο θὰ μπορούσε νὰ φαντασθεῖ κανεὶς σήμερα. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς τουρκικοὺς πλῆθυσμοὺς τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς ἢ τῆς Εὐβοίας... δέν ἤξεραν κἄν τουρκικά! Πολὺ συχνὰ ἕνα χωριὸ λογιζόταν τουρκικό, ἀπλῶς καὶ μόνο ἐπειδὴ κάποια στιγμή οἱ προῦχοντές του ἀποφάσισαν τὴν προσχώρησι τῶν κατοίκων του στὸν μουσουλμανισμό, ὥστε αὐτοὶ νὰ παύσουν νὰ λογιζοῦνται ραγιᾶδες καὶ νὰ ὑπομένουν τὴ μοῖρα τῶν ραγιᾶδων, καὶ νὰ γίνουν Τοῦρκοι καθ' ὅλα ἰσότημοι μὲ τοὺς ἄλλοις Τούρκους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ ὀλοκληρωτισμὸς καὶ ἡ

Ἡ ὀρθοπόδησι τοῦ νεοσύστατου Βασιλείου ὑπονομεύοταν ἀπὸ τὴ διάχυτη αἴσθησι ὅτι τὸ κράτος πού ἀναγνωρίσθηκε μετὰ τὴν Ἐπανάστασι ἦταν κάτι τὸ προσωρινό, πού αὔριο-μεθαῦριο θὰ ἐξαπλωνόταν, ὥστε νὰ ἀγκαλιᾶσει ὅλο τὸν Ἑλληνισμό. Λέμε ὅτι ἡ ὀρθοπόδησι τοῦ νεοσύστατου Βασιλείου ὑπονομεύοταν, γιὰτι κανεὶς δέν ἔνιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπενδύσει στὰ σοβαρὰ σὲ κάτι πού ἦταν προσωρινό...



σκληρότητα, ἀλλὰ κάποτε καὶ ὁ παραλογισμὸς τῆς διοίκησης τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ οἱ αὐθαιρεσίες καὶ οἱ ὤμότητες τῶν κατὰ τόπους ὀθωμανῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ καὶ ἡ σημασία πού ἀποδιδόταν στὴ θρησκευτικὴ ταυτότητα, δημιουργοῦσαν ἰσχυρὲς ἀντιστάσεις, μὲ ἀποτέλεσμα σὲ ὀλόκληρη τὴν αὐτοκρατορία σημαντικοὶ πληθυσμοὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ αὐτοπροσδιορίζονται ὡς μὴ τουρκικοί, ἀλλὰ καὶ νὰ θεωροῦν ἀδιανόητη τὴν ἐπιμεξία μὲ Τούρκους. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν αὐτὸ πού ἤδη περιγράψαμε: ὅτι στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία συνέβαινε νὰ κατοικοῦν στὰ ἴδια ἐδάφη πληθυσμοὶ μὲ διαφορετικὴ ἐθνικὴ καὶ θρη-



Στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία συνέβαινε νὰ κατοικοῦν στὰ ἴδια ἐδάφη πληθυσμοὶ μὲ διαφορετικὴ ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ταυτότητα. Δὲν δυσκολεύεται κανεὶς νὰ φαντασθεῖ τὴ λογικὴ καὶ ἀναπόφευκτη συνέπεια: Ὃταν ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ καταρρέει, καὶ ἄρχισαν νὰ ἀναδύονται στὰ ἐδάφη τῆς νέας, δυναμικὰ ἐθνικὰ κράτη, τὰ ἴδια ἀκριβῶς ἐδάφη διεκδικήθηκαν ἀπὸ περισσότερους τοῦ ἑνός, διαφορετικοὺς «μνηστῆρες».

σκευτικὴ ταυτότητα. Δὲν δυσκολεύεται κανεὶς νὰ φαντασθεῖ τὴ λογικὴ καὶ ἀναπόφευκτη συνέπεια: Ὃταν ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ καταρρέει, καὶ ἄρχισαν νὰ ἀναδύονται στὰ ἐδάφη τῆς νέας, δυναμικὰ ἐθνικὰ κράτη, τὰ ἴδια ἀκριβῶς ἐδάφη διεκδικήθηκαν ἀπὸ περισσότερους τοῦ ἑνός, διαφορετικοὺς «μνηστῆρες».

Κάπως ἀνάλογη ἦταν, ἐξάλλου, καὶ ἡ κατάσταση στὸ βορειότερο τμῆμα τῆς Βαλκανικῆς. Καὶ ἐκεῖ μιὰ ἄλλη μεγάλη αὐτοκρατορία, ἡ Αὐστριακὴ (ἢ Αὐστροουγγρική, ὅπως ἐξελίχθηκε τὸν 19<sup>ο</sup> αἰ.), ἡ ὁποία ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰ. αὐτοπροσδιορίζονταν ὡς Ἁγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, περιελάμβανε στὰ ἐδάφη τῆς πληθυσμοὺς μὲ ἀγεφύρωτες ἐθνικὲς καὶ θρησκευτικὲς διαφορὲς. Γιατί νομίζετε ὅτι κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ὁ πιὸ ἀφοσιωμένος σύμμαχος τοῦ Σουλτάνου στὴν Εὐρώπη ἦταν ὁ Αὐστριακὸς Μέττερνιχ; Προφανῶς ὄχι γιατί ἦταν ὀρκισμένος μισέλληνας, παθολογικὰ φιλότουρκος ἢ κάτι ἄλλο. Ἀλλὰ ἀπλοῦστατα γιατί κατανοοῦσε ὅτι, ἂν ἀναγνωρίζονταν σὲ ἕναν ἐθνικὸ πληθυσμὸ τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας –τοὺς Ἑλληνας– τὸ δικαίωμα νὰ στήσει τὸ δικό του ἐθνικὸ κράτος μετὰ ἀπὸ μιὰ

ἐπιτυχημένη ἐξέγερση, τίποτα δὲν θὰ μπορούσε πιά νὰ ἐμποδίσει νὰ διεκδικήσουν αὐριο-μεθαῦριο τὸ ἴδιο αὐτὸ δικαίωμα καὶ οἱ Οὐγγροί, οἱ Ἴταλοί, οἱ Κροάτες, οἱ Σλοβένοι, οἱ Τσέχοι, οἱ Σλοβάκοι ἢ κάποια ἄλλη ἀπὸ τὶς πολλὲς ἐθνότητες πού κατοικοῦσαν στὰ ἐδάφη τῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἔτσι, καὶ στὸν βαλκανικὸ βορρᾶ, ὅπως καὶ στὸν βαλκανικὸ νότο, ἡ ἀναπόφευκτη διάλυση τῶν αὐτοκρατοριῶν δὲν μπορούσε παρὰ νὰ γίνε μὲ αἷμα καὶ πόνο, κάνοντας τὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο ἀληθινὴ «πυριτιδαποθήκη τῆς Εὐρώπης». Ὁ ἴδιος ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε μὲ τὶς σφαῖρες ἑνὸς Σέρβου ἐθνικιστῆ στὸ Σεράγεβο, πού σώριασαν νεκροὺς τὸν διάδοχο τοῦ αὐστροουγγρικοῦ θρόνου καὶ τὴ σύζυγό του. Καὶ ὅταν νομίζαμε ὅτι εἶχε περάσει καιρὸς ἀπὸ τότε καὶ ὅλα αὐτὰ ἀνῆκαν στὸ παρελθόν, τὰ τραγικὰ γεγονότα πού ἀκολούθησαν τὴ διάλυση τῆς Γιουγκοσλαβίας τὴ δεκαετία τοῦ 1990 ἤλθαν νὰ μᾶς θυμίσουν τὴ βαριὰ κληρονομιά τῶν αὐτοκρατοριῶν – γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ὅτι καὶ σήμερα βλέπουμε τὶς ἀμαρτίες τοῦ παρελθόντος στὴν πολυπαθὴ Βαλκανικὴ (γιὰ παράδειγμα στὸ Κοσσυφοπέδιο).

Βεβαίως, θὰ μπορούσε κάποιος νὰ διατυπώσει τὴν ἐκτίμηση ὅτι ὅλα τὰ προβλήματα θὰ

μπορούσαν να λυθοῦν εἰρηνικά, μὲ μιὰ ἀπλὴ συνεκτίμηση τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων πάνω σὲ μιὰ περιοχὴ καὶ τῆς πληθυσμιακῆς τῆς σύνθεσης. Δυστυχῶς, ὅμως, μιὰ τέτοια ἐκτίμηση θὰ ἦταν τραγικὰ ἀφελεῖς. Δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχει πουθενὰ ἕνας τέτοιος κόσμος, ἀλληθινὰ «*ἄμορφος κόσμος ἠθικός, ἀγγελικὰ πηλασμένος*», ἀλλὰ σίγουρα ὁ δικός μας κόσμος δὲν εἶναι ἔτσι. Γιὰ νὰ λῆμε τὰ πράγματα μὲ τὸ ὄνομά τους, ἡ Μακεδονία, γιὰ παράδειγμα, δὲν βρίσκεται σήμερα ἐντὸς τῶν ἐλληνικῶν συνόρων, ἐπειδὴ εἶναι πανάρχαια ἐλληνικὴ γῆ, ἢ ἐπειδὴ ἡ πλειοψηφία τῶν κατοίκων τῆς στὶς ἀρχὲς τοῦ 20<sup>οῦ</sup> αἰῶνα ἦταν καὶ ἔνωσαν Ἕλληνας· ἡ Μακεδονία βρίσκεται σήμερα ἐντὸς τῶν ἐλληνικῶν συνόρων, ἐπειδὴ ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἀνεδείχθη νικητὴς στοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ Κύπρος, γιὰ παράδειγμα, βρίσκεται ἐκτὸς τῶν ἐλληνικῶν συνόρων, κι ἄς εἶναι κι αὐτὴ πανάρ-

Τούρκους μετὰ καὶ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ εἶχε τόσο βαθιὰ ἐλληνικὴ παράδοση, ὥστε οἱ Πόντιοι μπορούσαν νὰ καυχήθουν ὅτι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Πόντου, ἡ Τραπεζοῦντα, ἀριθμοῦσε περισσότερα ἔτη ἐλευθέρου ἐλληνικοῦ βίου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα! Καὶ τὸ σημαντικώτερο, παρὰ τὶς ἐπὶ αἰῶνες διώξεις καὶ τὴ συστηματικὴ ἐκστρατεία ἐξισλαμισμού, ὁ ἐλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε ἐπιδείξει θαυμαστὴ ἀντοχή. Ἀκόμη καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20<sup>οῦ</sup> αἰῶνα, ὑπῆρχαν στὴ Μικρὰ Ἀσία περιοχὲς μὲ ἀναλογικὰ περισσότερο ἐλληνικὸ πληθυσμὸ ἀπὸ περιοχὲς ποὺ εἶχαν συμπεριληφθεῖ στὸ νεο-ἐλληνικὸ κράτος τὸ 1830!

Ἡ Σμύρνη, εἰδικώτερα, ἦταν σὲ τέτοιο βαθμὸ ἐλληνικὴ, ὥστε ἀκόμη καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν ἔλεγαν «Γκιαοῦρ Ἰσμίρ», δηλαδὴ Σμύρνη τῶν Ἀπίστων. Οὕτως ἢ ἄλλως, πολλῆς περιοχὲς εἶχαν ἐλληνικὸ χρῶμα, καὶ ἄς μὴν εἶχαν κατὰ πλειοψηφία ἐλλη-



**Ἡ ἀδυσώπητη ἀλήθεια εἶναι ἵσως ὅτι, ὅταν ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ καταρρέει καὶ ἤλθε ἡ ὥρα τῆς «μοιρασιάς» τῶν ἐδαφῶν τῆς μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν κρατῶν ποὺ ἀναδύονταν, ἡ «μοιρασιά» αὐτὴ δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ παρὰ μὲ αἷμα καὶ πόνο – ἀλλὰ καὶ μὲ κραυγαλιές, συχνά, ἀδικίες.**



χαια ἐλληνικὴ γῆ, κι ἄς εἶχε συντριπτικὴ πλειοψηφία 82% ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ (σχεδὸν κανένα κομμάτι τῆς ἐλληνικῆς ἐπικράτειας δὲν εἶχε τέτοια συντριπτικὴ πλειοψηφία ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τὴ στιγμὴ τῆς ἐνσωμάτωσής του στὸ ἐλληνικὸ κράτος!), κι ἄς ἀγωνίσθηκαν οἱ κάτοικοί τῆς ὅσο λίγοι γιὰ τὴν πολυπόθητη Ἐνωσι. Ἡ ἀδυσώπητη ἀλήθεια εἶναι ἵσως ὅτι, ὅταν ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ καταρρέει καὶ ἤλθε ἡ ὥρα τῆς «μοιρασιάς» τῶν ἐδαφῶν τῆς μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν κρατῶν ποὺ ἀναδύονταν, ἡ «μοιρασιά» αὐτὴ δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ παρὰ μὲ αἷμα καὶ πόνο – ἀλλὰ καὶ μὲ κραυγαλιές, συχνά, ἀδικίες.

\* \* \*

Καὶ ἐρχόμαστε στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἡ Μικρὰ Ἀσία ὑπῆρξε στὴν Ἀρχαιότητα κοιτίδα λαμπροῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀπὸ τὶς ἀκμαιότερες περιοχὲς τοῦ ἐλληνισμοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ γῆ ποὺ γέννησε τὸν Ὀμηρο, καὶ ἐδῶ γεννήθηκαν ἡ ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἱστοριογραφία. Ἀκόμη πιὸ πέρα ἀπὸ τὰ παράλια τῆς, ἡ περιοχὴ τοῦ Πόντου ὑποτάχθηκε στοὺς

νικὸ πληθυσμὸ, γιὰ τὸ οἱ Ἕλληνας εἶχαν στὰ χέρια τους τὴν οἰκονομικὴ, πολιτιστικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ. Ἀλλὰ στὴ Σμύρνη δὲν συνέβαινε ἀπλῶς αὐτό. Τὴ στιγμὴ τῆς ἐναρξῆς τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας, ἡ Σμύρνη εἶχε πληθυσμὸ 370.000 κατοίκων, ἐκ τῶν ὁποίων 165.000 ἦταν Ἕλληνας, 80.000 Τοῦρκοι, 40.000 Ἀρμένιοι, 55.000 Ἑβραῖοι καὶ 30.000 ἄλλων ἐθνικοτήτων. Ἀργότερα, κατὰ τὰ χρόνια τῆς παρουσίας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη, ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλης πραγματικὰ γιγαντώθηκε μὲ τοὺς Ἕλληνας ποὺ συνέρρεαν σὲ αὐτὴν ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς Ἀνατολίας, ἐνῶ καὶ πολλοὶ Ἕλληνας ἀπὸ τὸν ἀπόδημο Ἕλληνισμὸ ἐγκαθίσταντο στὴ νέα αὐτὴ, πολλὰ ὑποσχόμενη πρωτεύουσα τοῦ Ἕλληνισμοῦ. Σχεδιαζόταν μάλιστα ἡ ἴδρυση στὴ Σμύρνη τοῦ δεύτερου Ἕλληνικοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ ὁποίου ἡ ὀργάνωση εἶχε ἀνατεθεῖ στὸν σπουδαῖο Ἕλληνα μαθηματικὸ καὶ καθηγητὴ γερμανικοῦ πανεπιστημίου Κωνσταντῖνο Καραθεοδωρῆ, τὸν ὁποῖο ἀργότερα ὁ Ἀνιστάν θὰ ἀναγνώριζε ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν δάσκαλό του. Καὶ τὸ σημαντικώτερο, μετὰ ἀπὸ πέντε χρόνια ἡ





Ἡ Μικρὰ Ἀσία ὑπῆρξε στὴν Ἀρχαιότητα κοιτίδα λαμπροῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀπὸ τὶς ἀκμαιότερες περιοχὲς τοῦ ἑλληνισμοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ γῆ ποὺ γέννησε τὸν Ὅμηρο, καὶ ἐδῶ γεννήθηκαν ἡ ἐπιστῆμη, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἱστοριογραφία. Ἀκόμη πιὸ πέρα ἀπὸ τὰ παράλια της, ἡ περιοχή τοῦ Πόντου ὑποτάχθηκε στοὺς Τούρκους μετὰ καὶ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ εἶχε τόσο βαθιὰ ἑλληνικὴ παράδοση, ὥστε οἱ Πόντιοι μποροῦσαν νὰ καυχηθοῦν ὅτι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Πόντου, ἡ Τραπεζούντα, ἀριθμοῦσε περισσότερα ἔτη ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ βίου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα! Καὶ τὸ σημαντικώτερο, παρὰ τὶς ἐπὶ αἰῶνες διώξεις καὶ τὴ συστηματικὴ ἐκστρατεία ἐξισλαμισμοῦ, ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε ἐπιδείξει θαυμαστὴ ἀντοχή. Ἀκόμη καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20<sup>οῦ</sup> αἰῶνα, ὑπῆρχαν στὴ Μικρὰ Ἀσία περιοχὲς μὲ ἀναλογικὰ περισσότερο ἑλληνικὸ πληθυσμὸ ἀπὸ περιοχὲς ποὺ εἶχαν συμπεριληφθεῖ στὸ νεοελληνικὸ κράτος τὸ 1830!



εὐρύτερη περιοχή τῆς Σμύρνης εἶχε τὸ δικαίωμα μὲ βάση τὴ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν νὰ ζητήσει τὴν ὀριστικὴ ἐνσωμάτωσή της στὴν Ἑλλάδα. Καὶ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία –οὔτε οἱ Τοῦρκοι ἀμφεβλήσαν– ποῖο ἦταν τὸ μέλλον ποὺ προδιαγραφόταν γι' αὐτήν.

\* \* \*

Τὸ τέλος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δὲν ὀφείλεται ἀπλῶς καὶ μόνο στὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφή. Ὑπῆρξε ἡ κατάληξη μιᾶς συστηματικῆς πολιτικῆς ἐθνοκάθαρσης ποὺ προωθήθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ πάλαι ποτὲ κραταῖα Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, βαρύντα τραυματισμένη ἀπὸ τὶς ἐθνικὲς ἐπανάστασεις καὶ τὶς αὐτονομήσεις ἐδαφῶν της ποὺ τὴν εἶχαν ἀκρωτηριάσει (μὲ ἀρχὴ βεβαίως τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821), προσανατολίσθηκε βαθμιαῖα στὴν πολιτικὴ τοῦ «ἐκτουρκισμοῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους», στὴν ἀντικατάσταση δηλαδὴ τῆς καταρρέουσας Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ ἕνα τουρκικὸ ἐθνικὸ κράτος, στὸ ὁποῖο θὰ κατοικοῦσαν ἀμιγῶς τουρκοὶ πληθυσμοί, καθὼς ἕνα τέτοιο κράτος θὰ ἔθετε τέρμα στὴ μακρὰ αἱμορραγία τῆς κάποτε ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας καὶ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι βιώσιμο.

Τὸ πρόβλημα ἦταν ὅτι, μετὰ ἀπὸ τοὺς αἰῶνες τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, δὲν ὑπῆρχε ἕνας «πυρήνας» στὸν ὁποῖο νὰ κατοικοῦσαν ἀμιγῶς τουρκοὶ πληθυσμοί. Ἔτσι, ἡ πολιτικὴ ἐπιλογή τοῦ «ἐκτουρκισμοῦ» σφράγιζε μὲ τραγικὸ τρόπο τὴ μοῖρα τῶν μὴ τουρκικῶν πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἦδη ἀπὸ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ὅταν ἡ προσοχὴ τῆς παγκόσμιας κοινότητας ἦταν στραμμένη ἀλλοῦ καὶ ἡ εὐαισθησία ἀμβλυμένη, οἱ Τοῦρκοι προχώρησαν στὴ φρικτὴ γενοκτονία τῶν Ἀρμενίων καὶ σὲ μιὰ συστηματικὴ ἐκστρατεία ἐθνοκάθαρσης στὴν περιοχή τοῦ Πόντου, μὲ τὴν ἔνταξη τῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς σὲ Τάγματα Ἐργασίας καὶ τὶς περίφημες «πορεῖες θανάτου» πρὸς τὰ βάρη τῆς Ἀνατολίας. Ὁ νόμος ποὺ ψηφίσθηκε στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία τοῦ 1915 «Περὶ τῆς



μεταναστεύσεως τῶν πληθυσμῶν» εἶχε ὡς στόχο κατὰ τὸν Ταῖλατ πασᾶ «*νὰ ἐξολοθρευθεῖ πλήρως τὸ μὴ τουρκικὸ στοιχεῖο καὶ νὰ δημευθοῦν τὰ χρήματα καὶ οἱ περιουσίες του*». Αὐτὴ λοιπὸν ἦταν ἡ κατάστασις στὴ Μικρὰ Ἀσία, πρὶν κὰν τὴ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία καὶ τὴν καταστροφὴ πού ἀκολούθησε.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι σημαντικὰ νὰ τὰ θυμόμαστε, διότι κατὰ τὴν ἐκτίμησή μας, ὅταν στρέφουμε τὴ σκέψη μας στὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ, κάνουμε ἕνα λάθος, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ τὸ καταλαβαίνουμε: Ἐστιάζουμε σὲ ἀνατριχιαστικὲς λεπτομέρειες, συγκινητικὲς ἱστορίες, μεμονωμένα ἀποτρόπαια ἐγκλήματα, ἐν ψυχρῶ δολοφονίες, βιασμούς, βάρβαρα βασανιστήρια, σκηνὲς ἀνείπωτης βίας. Ἄλλὰ τέτοια πράγματα, θὰ μπορούσε νὰ ἀντιτείνει κανεὶς, συμβαίνουν σὲ ὅλους τοὺς πολέμους. Κάποιοι μάλιστα θὰ προχωροῦσαν ἕνα βῆμα παραπέρα, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἀσφαλῶς καὶ ὁ ἐλληνοὶκὸς στρατὸς θὰ εἶχε διαπράξει ἐγκλήματα στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ὅμως ὄχι! Ἄλλο τὰ μεμονωμένα ἐγκλήματα, πού ναί, ἀσφαλῶς καὶ συμβαίνουν σὲ ὅλους τοὺς πολέμους, καὶ ἄλλο μιὰ συστηματικὴ ἐκστρατεία γενοκτονίας σὰν αὐτὴ πού προωθήθηκε κυνικὰ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ στὴν αὐγὴ τοῦ σημερινοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴ διαφορὰ, ἀρκεῖ νὰ δοῦμε τὸ ἀνάλογο τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου: Πραγματικὰ δὲν χωράει ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι κατὰ τὴ διάρκειά του ἐγκλήματα πολέμου διέπραξαν καὶ οἱ συμμαχικὲς δυνάμεις (ἀρκεῖ νὰ θυμηθεῖ κανεὶς τὴ σφαγὴ τοῦ Κατίν, τὸν βομβαρδισμό τῆς Δρέσδης, τὶς ὠμότητες τῶν Ρώσων στὴ Γερμανία). Ἄλλὰ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν συγκρίνεται μὲ τὴ μεθοδικὰ ὀργανωμένη ἀπὸ τὸ ναζιστικὸ Ράιχ ἐκστρατεία γενοκτονίας ὀλοκλήρων πληθυσμῶν, μὲ πιὸ κραυγαλέο παράδειγμα τὸ Ὀλοκαύτωμα. Ἀναλογισθεῖτε λοιπὸν πόσο ἐξωφρενικὸ θὰ ἦταν νὰ γυρέψει κανεὶς νὰ παραγράψει τὰ ναζιστικὰ ἐγκλήματα πολέμου, λέγοντας ὅτι τέτοια πράγματα... συμβαίνουν στοὺς πολέμους καὶ ὅτι ἀσφαλῶς ἐγκλήματα διέπραξαν καὶ οἱ Σύμμαχοι. Ὅσο ἐξωφρενικὸ θὰ ἦταν αὐτό, ἄλλο τόσο ἐξωφρενικὸ θὰ ἦταν νὰ γυρέψει κανεὶς νὰ παραγράψει τὰ ἐγκλήματα τῶν Τούρκων σὲ βάρους τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Στὴ χώρα μας, ἡ 14<sup>η</sup> Σεπτεμβρίου ἔχει ὀρισθεῖ ὡς «Ἡμέρα ἐθνικῆς μνήμης τῆς γενοκτονίας τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τὸ τουρκικὸ κράτος» (Ν. 2645/1998). Καὶ εἶναι πραγματικὰ σημαντικό νὰ τονίσουμε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἀληθινὴ, κεντρικὰ ὀργανωμένη ἀπὸ τὴν τουρκικὴ ἡγεσία γενοκτονία. Εἰς βάρους τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προωθήθηκε ἀπὸ τὴν τουρκικὴ ἡγεσία μιὰ πολιτικὴ συστηματικῆς γενοκτονίας, ὅπως αὐτὴ

ὀρίζεται ἀπὸ τὴ Σύμβασις τῆς 9/12/1948 τοῦ ΟΗΕ.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἔκτασι αὐτῆς τῆς γενοκτονίας, ἀρκεῖ νὰ ἀναλογισθοῦμε τὸ ἐξῆς: Σύμφωνα μὲ ἐπίσημα στοιχεῖα καὶ μετρήσεις, τὸ 1915 ζοῦσαν στὴ Μικρὰ Ἀσία 2.500.000 Ἑλληνοὶ Ὀρθόδοξοι. Μὲ τὴ Συνθήκη τῆς Λωζάννης τὸ 1923 καὶ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν, περίπου 1.300.000 πρόσφυγες<sup>1</sup> κατέφυγαν στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἄλλοι 100.000 σὲ ἄλλες χώρες. Ὅπως εἶναι φανερό, μένει ἕνα «κενὸ» 1.100.000 ψυχῶν...

Ὁ πρόξενος τῶν ΗΠΑ στὴ Σμύρνη Τζώρτζ Χόρτον (1859-1942), στὸ περίφημο βιβλίον του πού ἐκδόθηκε τὸ 1926 μὲ τὸν εὐγλωττο τίτλον *Ἡ κατάρα τῆς Ἀσίας*, γράφει: «*Ἡ καταστροφὴ τῆς Σμύρνης ἦταν ἡ τελευταία πράξις ἐνὸς σταθεροῦ προγράμματος ἐξοντώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ σὲ ὅλη τὴν ἔκτασι τῆς παλαιᾶς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀφανισμοῦ ἐνὸς ἀρχαίου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος τὰ τελευταῖα χρόνια εἶχε ἀρχίσει νὰ πραγματοποιεῖ θαυμαστὲς προόδους καὶ νὰ ἀνανεώνεται πνευματικὰ. Ἡ διαδικασία τῆς ἐξοντώσεως αὐτῆς πραγματοποιήθηκε στὴ διάρκεια μιᾶς σημαντικῆς περιόδου γιὰ καθορισμένο σκοπὸ, μὲ σύστημα καὶ προσεκτικὰ μελετημένους ἐκ τῶν προτέρων λεπτομέρειες. Καὶ συντελέσθηκε μὲ ἀπερίγραπτες ὠμότητες, προκαλώντας θανάτους περισσότερους ἀπὸ ἐκείνους ὁποιοῦδήποτε ἄλλου διωγμοῦ πού ἔλαβε χώρα μετὰ τὴν ἔλθεισι τοῦ Χριστοῦ*».

Ἄν ὅμως τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι – πού ἀσφαλῶς ἔχουν ἔτσι –, τότε θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι, στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο βλέπουμε τὰ δραματικὰ γεγονότα πού ἐκτυλίχθηκαν 100 χρόνια πρὶν, κάνουμε ἕνα μεγάλο λάθος: Θεωροῦμε ὡς αὐταπόδεικτα ἀληθῆς ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ξεριζώθηκε ἐξαιτίας τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς. Ἄλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ὅλη ἡ ἀλήθεια. Ἴσως ἀκριβέστερο θὰ ἦταν νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία καὶ Καταστροφὴ δὲν ἦταν ἡ αἰτία τῆς ἐξάλειψις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ μιὰ ἀποτυχημένη προσπάθεια νὰ ἀποτραπῆ ἡ ἐξάλειψις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πού προωθεῖτο μὲ μιὰ συστηματικὴ ἐκστρατεία γενοκτονίας ἀπὸ τὴν ἐπίσημη τουρκικὴ ἡγεσία. Ἄλλωστε, μετὰ τὴν ἦττα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας στὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμον, ἡ ἀπό-

1. Τὰ στοιχεῖα προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ τὸ 1928, πού κατέγραψε 1.220.000 πρόσφυγες. Ὑπάρχει ὅμως γενικὴ συμφωνία ὅτι ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν προσφύγων πρέπει νὰ ἦταν μεγαλύτερος, δεδομένου τῆς ὑψηλῆς θνησιμότητας τῶν πρώτων χρόνων λόγω τῶν ἀθλιῶν συνθηκῶν διαβίωσης καὶ τῶν ἐπιδημιῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ μειωμένου ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων. Ἐτσι, ὁ ἀριθμὸς τῶν 1.300.000 δίνεται κατ' ἐκτίμησι – ἀλλὰ, βεβαίως, εὐλογη καὶ τεκμηριωμένη ἐκτίμησι.



βαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη τὸ 1919 ἀποφασίσθηκε ἀπὸ τοὺς Συμμάχους ἀκριβῶς γιὰ τὴν προστασία τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς ἐποχῆς.

\* \* \*

“Ἐνα κρίσιμο ἐρώτημα ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τεθεῖ εἶναι τὸ ἑξῆς: Μήπως, μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (ὁ ὁποῖος, ἂς μὴν τὸ ξεχνᾶμε, εἶχε ἔλθει ἀμέσως μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους), ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔπρεπε νὰ δηλώσει «παρουῖα» στὴ Μικρὰ Ἀσία; Τὰ ὅσα γράψαμε παραπάνω δίνουν ἴσως ἀφ’ ἑαυτῶν τὴν ἀπάντηση: Πῶς θὰ ἦταν ποτὲ δυνατὸν ἡ Ἑλλάδα, ἡ ἔστω ταλαιπωρημένη ἀπὸ τοὺς πολέμους Ἑλλάδα, νὰ δηλώσει ἀπουῖα, ὅταν στὴ Μικρὰ Ἀσία προωθεῖτο μιὰ συστηματικὴ γενοκτονία τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ;

Ἄλλὰ γιὰ νὰ καταλάβουμε τοὺς λόγους ποὺ ἔκαναν τὴν Ἑλλάδα νὰ δηλώσει «παρουῖα» στὴ Μικρὰ Ἀσία, πρέπει νὰ συνεκτιμήσουμε καὶ ἄλλες παραμέτρους, οἱ ὁποῖες συνήθως ἀγνοοῦνται. Γιὰ παράδειγμα, ἐλάχιστοι γνωρίζουν ὅτι, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διεκδικοῦσε, ἐντελῶς συστηματικὰ καὶ ἐπίμονα, ... ἡ Ἴταλία!

Στὸ τέλος τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ Ἴταλία εἶχε καὶ αὐτὴ βρεθεῖ στὸ στρατόπεδο τῶν νικητῶν. Καὶ ὅμως, στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου ἡ Ἴταλία, βάσει τῶν συμφωνιῶν ποὺ εἶχε υπογράψει, θὰ βρισκόταν στὸ στρατόπεδο τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας. Ἡ ἀλλαγὴ στρατοπέδου τῆς Ἰταλίας, μὲ τὴν ἔξοδό της στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας τὸν Αὐγούστο τοῦ 1916, δὲν ἔγινε παρὰ μόνο μὲ τὴν ἐξασφάλιση ἐκ μέρους της σημαντικῶν «ἀνταλλαγμάτων» ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Συμμάχων. Στὴ μυστικὴ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1915, ἡ Ἴταλία διεκδίκησε τὴν περιοχὴ τῆς Ἀττάλειας καὶ πέτυχε τὴν –ἔστω ἀόριστη– ἀναγνώριση τοῦ «δικαιώματος ἰσορροπίας στὴ Μεσόγειο». Στὴν πορεία ἡ Ἴταλία ἀποθρασυμένη διεύρυνε τὰ αἰτήματά της, ζητώντας τὴν παραχώρηση, πέραν τῆς Ἀττάλειας, καὶ τῶν παρακειμένων βιλαετιῶν τοῦ Ἰκονίου, τῶν Ἀδάνων καὶ τοῦ Ἀιδινίου. Ἀξίζει μάλιστα νὰ σημειώσουμε ὅτι στὰ τέλη τοῦ 1916 ὁ Ἰταλὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σονίνο δὲν δέχθηκε νὰ ἀναγνωρίσει τὴν κυβέρνηση τῆς Θεσσαλονίκης στὴν Ἑλλάδα, παρὰ μόνο μετὰ ἀπὸ ρητὴ διαβεβαίωση τῶν Συμμάχων ὅτι δὲν ἴσχυαν οἱ ὑποσχέσεις ποὺ εἶχαν δοθεῖ στὸν Βενιζέλο γιὰ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1917, στὴ Συνδιάσκεψη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης στὴ Σαβοΐα, σὲ ἀντάλλαγμα γιὰ τὴν παραίτηση τῶν



Ἰταλῶν ἀπὸ διεκδικήσεις στὴν Αὐστρία ὁ Βρετανὸς πρωθυπουργὸς Λόυδ Τζώρτζ προσέφερε στοὺς Ἰταλοὺς τὴ Σμύρνη, ἐνῶ ὁ Γάλλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ριμπώ, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν παραχώρηση στοὺς Ἰταλοὺς τῆς Σμύρνης, τοὺς προσέφερε τὸ Ἰκόνιο. Ὁ Ἰταλὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σονίνο ζήτησε... καὶ τὸ Ἰκόνιο καὶ τὴ Σμύρνη! Βεβαίως, ἡ Συνδιάσκεψη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης δὲν ἀπέκτησε ποτὲ νομικὴ ἰσχύ, γιατί ἔπρεπε νὰ συνυπογραφεῖ καὶ ἀπὸ τὴ Ρωσία. Ἄλλὰ ἡ Ρώμη δὲν ἔπαυσε οὔτε στιγμὴ νὰ βλέπει τὴν ἐδαφικὴ της «ἀποζημίωση» στὴ Μικρὰ Ἀσία ὡς ἀπολύτως δικαιολογημένη, λόγῳ τῆς ὑποχώρησής της στὸ θέμα τῆς διεκδίκησης αὐστριακῶν ἐδαφῶν. Ἄλληλα, οἱ Ἰταλοὶ εἶχαν νὰ πλένε ὅτι εἶχαν βγεῖ στὸν πόλεμο στὸ πλευρὸ τῶν Συμμάχων πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τί κι ἂν δὲν εἶχαν πληθυσμιακὰ ἐρείσματα στὴ Μικρὰ Ἀσία; Αὐτὸ δὲν εἶχε καμμία σημασία...

Ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι ἡ Ἴταλία εἶχε ἔλθει σὲ πορεία σύγκρουσης μὲ τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε περάσει καιρὸς ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Ἰταλοὶ ἔβλεπαν τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ὡς πρότυπο γιὰ τὴ δική τους ἐθνικὴ ἐπανάσταση καὶ θεωροῦσαν τοὺς Ἕλληνες ὡς ἀδελφούς· ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Ἕλληνες τῆς Κάτω Ἰταλίας στελεχώναν τὸν στρατὸ τοῦ Γαριβάλντι, κάνοντάς τον νὰ δηλώνει ὅτι χρωστοῦσε τὰ πάντα «στοὺς ἥρωικούς Ἕλληνες»· ἀπὸ τότε ποὺ ὁ γιὸς τοῦ Γαριβάλντι, Ριτσιότι, σὲ ἔνδειξη ἀναγνώρισης καὶ εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴν πολῦτιμη προσφορὰ τῶν Ἑλλήνων στὴν ἐθνικὴ ἐνοποίηση τῆς Ἰταλίας, εἶχε ἔλθει στὴν Ἑλλάδα τὸ 1897 ἐπικεφαλῆς σώματος Γαριβαλθινῶν καὶ εἶχε πολεμήσει στὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων στὸν Δομοκὸ καὶ τὸ Βελεστίνο. Ἡ Ἴταλία εἶχε ἀφήσει πίσω τὸν ρομαντισμὸ τῆς ἐπανάστασής της, καὶ ἔπαιζε μὲ κυνισμὸ τὸ παιχνίδι τῶν διεκδικήσεων σὲ ἕναν κόσμον ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ νόμος τῆς ζούγκλας. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ σχέση της μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ σύγκρουση συμφερόντων στὸ θέμα τῆς Ἀλβανίας καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία θὰ ἀκολουθεῖτο ἀπὸ τὰ γεγονότα

τῆς Κέρκυρας τὸ 1923, γιὰ νὰ κορυφωθεῖ μὲ τὴν ἰταλικὴ εἰσβολὴ τὸ 1940.

Γιὰ νὰ ἐπανεῖλθουμε στὴ Μικρὰ Ἀσία, ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι οἱ Ἴταλοι δὲν περιορίζονταν στὴ διπλωματικὴ διεκδίκηση ἐδαφῶν. Στὶς 19 Μαρτίου 1919 τὸ ἰταλικὸ θωρηκτὸ "Regina Elena" κατέπλευσε στὸ λιμάνι τῆς Ἀττάλειας, καὶ ὁ κυβερνήτης του ζήτησε νὰ ἀναλάβει τὴν ἀσφάλεια τῆς πόλης. Οἱ ὀθωμανικὲς ἀρχὲς ἀρνήθηκαν. Μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες, μὲ τὸ ἰταλικὸ θωρηκτὸ πάντα στὸ λιμάνι τῆς Ἀττάλειας, σημειώθηκε ἔκρηξη στὸ σπίτι τοῦ μοναδικοῦ Ἴταλοῦ κατοικοῦ τῆς πόλης, τὸ ὁποῖο βρισκόταν ἐντὸς τῆς ἐλληνικῆς συνοικίας. Παρὰ τὴν ἔντονη ὁσμὴ προβοκάτσιας, αὐτὴ ἦταν ἀκριβῶς ἡ ἀφορμὴ ποὺ γύρευαν οἱ Ἴταλοι, οἱ ὁποῖοι ἀποβίβασαν ἀμέσως ναυτικὸ ἄγλημα καὶ κατέλαβαν τὴν πόλη. Ἀκολούθησε μιά... παρωδία: Σαράντα πρῶχοντες τῆς Ἀττάλειας κλήθηκαν νὰ ὑπογράψουν ἓνα... ἑλευκὸ

μεύσουν παντοιοτρόπως τὴν ἐλληνικὴ προσπάθεια καὶ νὰ ἐμφανίσουν τοὺς Ἑλληνας ὡς ἀνίκανους νὰ διαφυλάξουν τὴν τάξη, ὥστε νὰ κληθοῦν οἱ ἴδιοι... νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι τὸ ἑξῆς: Μὲ τὴ συνομολόγηση τῆς ἀνακωχῆς, διοικητὴς τῶν φυλακῶν τῆς Σμύρνης διορίσθηκε ὁ Ἴταλὸς ταγματάρχης Κοροσίσι. Αὐτὸς, τὸ βράδυ πρὶν τὴν ἀπόβαση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη, ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὶς φυλακὲς ὄλους τοὺς Τούρκους κρατούμενους, κακοποιούς καὶ ἐγκληματίες στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία, οἱ ὁποῖοι ὀπλίσθηκαν καὶ τὴ στιγμὴ τῆς ἀποβάσεως ἄρχισαν νὰ πυροβολοῦν ἀδιακρίτως κατὰ τοῦ συγκεντρωμένου πλῆθους. Ἡ ἰταλικὴ μεθόδευση δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι προφανέστερη. Μάλιστα, στὸ λιμάνι τῆς Σμύρνης ἦταν ἀγκυροβολημένο ἓνα ἰταλικὸ θωρηκτὸ, καὶ ὁ κυβερνήτης του ἔσπευσε νὰ ὑποβάλλει αἴτημα στὸν Ἄγγλο ναύαρχο καὶ



Ὁ πρόξενος τῶν ΗΠΑ στὴ Σμύρνη Τζῶρτζ Χόρτον (1859-1942), στὸ περίφημο βιβλίο του ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1926 μὲ τὸν εὐγλωττο τίτλο *Ἡ κατάρα τῆς Ἀσίας*, γράφει: «*Ἡ καταστροφὴ τῆς Σμύρνης ἦταν ἡ τελευταία πράξη ἐνὸς σταθεροῦ προγράμματος ἐξοντώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς παλαιᾶς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀφανισμοῦ ἐνὸς ἀρχαίου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος τὰ τελευταῖα χρόνια εἶχε ἀρχίσει νὰ πραγματοποιεῖ θαυμαστὰς προόδους καὶ νὰ ἀνανεώνεται πνευματικά.*

*Ἡ διαδικασία τῆς ἐξοντώσεως αὐτῆς πραγματοποιήθηκε στὴ διάρκεια μιᾶς σημαντικῆς περιόδου γιὰ καθορισμένο σκοπὸ, μὲ σύστημα καὶ προσεκτικὰ μελετημένες ἐκ τῶν προτέρων λεπτομέρειες. Καὶ συντελέσθηκε μὲ ἀπερίγραπτες ὠμότητες, προκαλώντας θανάτους περισσότερους ἀπὸ ἐκείνους ὁποιοῦδήποτε ἄλλου διωγμοῦ ποὺ ἔλαβε χώρα μετὰ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ».*



χαρτί, ποὺ συμπληρώθηκε ἀργότερα μὲ κείμενο στὸ ὁποῖο οἱ ὑπογεγραμμένοι πρῶχοντες, ἐξ ὀνόματος τῶν κατοίκων τῆς Ἀττάλειας, εὐχαριστοῦσαν τοὺς Ἴταλους ὡς σωτῆρές τους καὶ ζητοῦσαν... νὰ γίνῃ ἡ Ἀττάλεια ἰταλικὸ προτεκτοράτο... Στὴ συνέχεια οἱ Ἴταλοι κατέλαβαν τὴ Μάκρη καὶ ἐτοιμάζονταν νὰ ἀποβίβασθοῦν στὴν Ἀλικαρνασσό.

Ἀκόμα κι ὅταν οἱ Ἴταλοι ἀναγκάσθηκαν ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ συναινέσουν στὴν ἀπόβαση ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη, κατόπιν τῆς ἐπιμονῆς κυρίως τῶν Βρετανῶν, τὸ σχέδιό τους ἦταν νὰ ὑπονο-

ἐπικεφαλῆς τοῦ συμμαχικοῦ στόλου Κόλθορν νὰ διατάξει τὴν ἀποβίβαση συμμαχικῶν ἀγχημάτων στὴν πόλη, «*ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχε ἀποτύχει ἡ ἐλληνικὴ ἀπόβαση*». Καὶ μάλιστα, ἤδη μὲ τοὺς πρῶτους πυροβολισμούς, παρουσίασε ἓνα ἰταλικὸ ἄγλημα ἔτοιμο πρὸς ἀποβίβαση. Γιὰ κακὴ του τύχη, οἱ Ἑλληνας κατάφεραν σὲ χρόνον ρεκόρ νὰ θέσουν ὑπὸ τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχό τους τὴν κατάσταση, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ Ἄγγλος ναύαρχος νὰ διαβεβαιώσει τὸν βιαστικὸ Ἴταλὸ ὅτι οἱ Ἑλληνας ἦταν σὲ θέση νὰ ἐπιβάλλουν τὴν τάξη.

“Όλα αυτά είναι ἴσως λεπτομέρειες, οἱ ὁποῖες ὅμως ἔχουν προφανῶς τὴ σημασία τους. Διότι, πραγματικά, πῶς θὰ μπορούσε ἡ Ἑλλάδα, μὲ συμπαγεῖς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς στὴν περιοχὴ νὰ κινδυνεύουν μὲ γενοκτονία, νὰ μὴ δηλώσει τὸ «παρῶν» στὴ Μικρὰ Ἀσία, τὴ στιγμή πού μὲ ἀπίστευτο θράσος τὰ μικρασιατικὰ παράλια διεκδικοῦνταν ἀπὸ τοὺς... Ἰταλοὺς, κι ἂς μὴν ὑπῆρχαν σὲ αὐτὰ ἰταλικοὶ πληθυσμοί;

\* \* \*

Σίγουρα, ἡ ἐκστρατεία στὴ Μικρὰ Ἀσία ἦταν ἓνα τιτάνιο ἐγχείρημα, πού μὲ κάθε λογικὴ ἦταν πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις τῆς μικρῆς Ἑλλάδας. Εἶναι πολλὴ χαρακτηριστικὸ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν ἐκτίμηση τοῦ μεγάλου Γάλλου στρατάρχη Φερδινάνδου Φός, γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, δηλαδὴ γιὰ τὸν ἀφοπλισμὸ τῶν Τούρκων καὶ τὴν

μέτωπο ὑπῆρξε, χωρὶς ὑπερβολή, καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ πολέμου. Εἶναι πολλὴ χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια πού εἶπε χρόνια ἀργότερα, στὶς 30 Νοεμβρίου 1946, ὁ Γερμανὸς πρῶν ἀνώτατος στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Κρήτης Φρῆντριχ Βίλχελμ Μύλλερ κατὰ τὴν ἀπολογία του ἐνώπιον τοῦ Εἰδικοῦ Στρατοδικείου Ἑγκληματιῶν Πολέμου στὴν Ἀθήνα: «Οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ξεχάσει ὅτι στὸν Ἀ΄ Παγκόσμιον Πόλεμον ἡ Ἑλλάδα εἶχε πολεμήσει ἐναντίον μας, καὶ ὅτι ἡ τότε ἡττὰ μας ὀφειλόταν στὸ γεγονός ὅτι ἠττηθήκαμε στὴ Μακεδονία»!

Μὲ δεδομένο τὸν ἀσύλληπτο δυναμισμὸ πού εἶχε ἐπιδείξει ἡ μικρὴ Ἑλλάδα, ἡ ἐπίτευξη τῶν στόχων τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας φάνταζε ἀπολύτως ρεαλιστικὴ. Λίγο μόνις πρὶν τὴ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία, ὁ Ἀμερικανὸς πρόξενος στὴ Σμύρνη Χόρτον διευτύπωνε τὴν ἐκτίμηση: «Ἡ Ἱστορία ἀποδεικνύει πῶς οἱ Ἕλληνες, λόγῳ τῆς



Στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο βλέπουμε τὰ δραματικὰ γεγονότα πού ἐκτυλίχθηκαν 100 χρόνια πρὶν, κάνουμε ἓνα μεγάλο λάθος: Θεωροῦμε ὡς αὐταπόδεικτα ἀληθῆ ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ξεριζώθηκε ἐξαιτίας τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ὄλη ἡ ἀλήθεια. Ἴσως ἀκριβέστερο θὰ ἦταν νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία καὶ Καταστροφὴ δὲν ἦταν ἡ αἰτία τῆς ἐξάλειψης τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ μιὰ ἀποτυχημένη προσπάθεια νὰ ἀποτραπεῖ ἡ ἐξάλειψη τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πού προωθεῖτο μὲ μιὰ συστηματικὴ ἐκστρατεία γενοκτονίας ἀπὸ τὴν ἐπίσημη τουρκικὴ ἡγεσία.



προστασία τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, θὰ ἀπαιτεῖτο δύναμη 27 μεραρχιῶν, δηλαδὴ περισσότερων ἀπὸ 400.000 ἀνδρῶν, τὴ στιγμή πού ἡ ἑλληνικὴ προσπάθεια βασιζόταν μόνις σὲ 12 μεραρχίες.

Καὶ ὅμως, ἡ Μεγάλη Ἑλλάδα, πού φάνηκε νὰ γίνεται πραγματικότητα μὲ τὴ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν, δὲν ἀντιπροσώπευε μόνον τοὺς «εὐσεβεῖς πόθους» τοῦ ἔθνους. Σήμερα ἀσφαλῶς κρίνουμε ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην σωστό, καὶ πάντως δὲν εἶναι δίκαιο. Στὴν ἀρχὴ τῆς μικρασιατικῆς περιπέτειας, ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἐπιδείξει τέτοιο δυναμισμὸ, πού εἶχε ἀφήσει κατάπληκτους τοὺς πάντες. Καὶ στοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους ἡ μικρὴ Ἑλλάδα ἔμοιαζε «χαμένη ἀπὸ χέρι», ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εἶχε θριαμβεύσει. Στὸν Ἀ΄ Παγκόσμιον Πόλεμον ἡ συμβολὴ της στὸ βαλκανικὸ

γεωγραφικῆς θέσεώς τους, τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς δραστηριότητάς τους, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπεροχῆς τους στὴ θάλασσα, προορίζονται νὰ φέρουν τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ στὴν Ἀσία».

Ἀλλὰ καὶ ὁ Βρετανὸς πρωθυπουργὸς καὶ νικητὴς τοῦ Ἀ΄ Παγκοσμίου Πολέμου Λόυδ Τζώρτζ προέβλεπε: «Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὁ λαὸς τοῦ μέλλοντος στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Γόνιμοι καὶ δυναμικοί, ἀντιπροσωπεύουν τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ ἀπέναντι στὴν βαρβαρότητα τῶν Τούρκων. Εἶναι χώρα 5-6 ἑκατομμυρίων. Ἐὰν ἐπεκταθοῦν, ὅπως ὑπολογίζουμε, θὰ γίνουν 20 ἑκατομμύρια σὲ πενήντα χρόνια».

Οὔτε βεβαίως οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες ὑστέρησαν σὲ ἥρωισμό. Ὁ δημοσιογράφος Μπομόν, ἀνταποκριτὴς τῆς βρετανικῆς ἐφημερίδας *Daily*





*Telegraph*, τηλεγράφησε από το Ουσάκ, αναφερόμενος στους Έλληνες στρατιώτες: «Τὸ συσσίτιό τους δὲν θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ ἕναν Ἄγγλο στρατιώτη, οὔτε ἀκόμα κι ἂν ἦταν τὸ διπλάσιο, καὶ παρ' ὅλη αὐτὰ ἡ ἀντοχή τους εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀξιοθαύμαστη». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἄγγλος ταγματάρχης Τζόνσον, πού παρακολουθοῦσε τὴν ἐκστρατεία στὸν Σαγγάριο, σχολίασε: «*Θεωρῶ τοὺς Ἕλληνες στρατιώτες ὡς τοὺς πρώτους στρατιώτες τῆς Εὐρώπης. Ἄυπνοι, γιὰ νύκτες, ριγώντας, νηστικοί, ὀλιγαρχεῖς, πολεμοῦν σὰν ἀληθινοὶ ἥρωες*». Ἀκόμα πιὸ χαρακτηριστικά, ὁ Βρετανὸς πρωθυπουργὸς Λόυδ Τζώρτζ, μιλώντας τὸ 1922 στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων καὶ ὁμοιογώντας τὴν ἀνάγκη πού ἐπέβαλε στὸν ἑλληνικὸ στρατὸ νὰ βαδίσει πρὸς τὴν Ἄγκυρα, δήλωσε:

*«Ένας μόνο τρόπος ἔμενε μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Ἕλληνες θὰ μπορούσαν νὰ ἐπιτύχουν λύση: ἡ προέλαση διὰ μέσου σχεδὸν ἀδιείσδυτων στενωπῶν, ἑκατοντάδες μίλια ἐντὸς τῆς χώρας. Δὲν γνωρίζω ἄλλο στρατὸ ὁ ὁποῖος θὰ μπορούσε νὰ προχωρήσει τόσο, ὅσο προχώρησαν οἱ Ἕλληνες. Ἦταν μιὰ τολημηρὴ καὶ ὑπεράνω κάθε ὑπολογισμοῦ στρατιωτικὴ ἐπιχείρηση. Μὲ αὐτὴν ἐπέβαλαν τὴ στρατιωτικὴ τους ὑπεροχὴ σὲ κάθε ἐκ τοῦ συστάδην μάχη. Ἀλλὰ προσέκρουσαν στὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας, ὄντως ὅμως διατήρησαν γραμμὲς συγκοινωνίας πού κανένας ἄλλος εὐρωπαϊκὸς στρατὸς δὲν ὄνειρεύθηκε ποτὲ νὰ ριψοκινδυνεύσει».*

Μήπως λοιπόν, τελικά, αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν τὸ μεγάλο λάθος, ἡ ἀνάληψη ἐνὸς ἀσύλληπτου ρίσκου μὲ τὴν προέλαση πέρα ἀπὸ τὴ ζώνη τῆς Σμύρνης; Μήπως αὐτὴ ἡ προέλαση ἔπρεπε νὰ μὴν εἶχε γίνε ποτέ; Εὐκολὸ ἀσφαλῶς νὰ τὸ λές, ἀλλὰ δύσκολο νὰ τὸ κάνεις. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν στοχοποιήσει ἰδιαίτερα τοὺς Ἕλληνες, ἂν καὶ στὰ τουρκικὰ ἐδάφη ὑπῆρχαν δυνάμεις καὶ ἄλλων νικητῶν τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ὁ λόγος δὲν ἦταν ἀπλῶς καὶ

μόνο ὅτι τοὺς εἶχαν «ἄχτι», γιὰτὶ μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ τὴν ἐπανάστασή τους εἶχε ξεκινήσει ἡ κατάρρευση τῆς πάλαι ποτὲ κραταιᾶς αὐτοκρατορίας τους. Κυρίως, ὁ λόγος ἦταν ὅτι ἀντιλαμβάνονταν πὼς οἱ ἄλλοι θὰ ἔφευγαν, γιὰτὶ δὲν εἶχαν πληθυσμιακὰ ἐρείσματα στὴν περιοχή, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἔλθει γιὰ νὰ μείνουν. Ἔτσι, ἀκολουθοῦσαν τὴν ἐξῆς τακτική: Ἀπὸ ἐδάφη ἐκτὸς τῆς ζώνης τῆς Σμύρνης, διενεργοῦσαν καταδρομικὲς ἐπιθέσεις πού

ἔσπερναν τὸν ὄλεθρο σὲ χωριά καὶ πόλεις στὰ ἄκρα τῆς ζώνης τῆς Σμύρνης, καὶ κατόπιν ἀποσύρονταν καὶ πάλι ἐκτὸς τῆς ζώνης τῆς Σμύρνης, ὅπου οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούσαν νὰ τοὺς καταδιώξουν. Οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις δὲν μπορούσαν νὰ μένουν ἀδιάφορες, καὶ εὐλόγα ζήτησαν καὶ ἔλαβαν ἄδεια νὰ καταδιώξουν καὶ νὰ ἀφοπλίσουν τὶς τουρκικὲς δυνάμεις καὶ ἐκτὸς τῆς ζώνης τῆς Σμύρνης. Σήμερα ἀντιλαμβάνομαστε ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ βέβαια σήμερα ἔχουμε τὴν πολυτέλεια νὰ κρίνουμε ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος...

Βεβαίως, ὑπῆρχε καὶ ἡ διχόνοια, ὁ ἔθνικὸς Διχασμὸς, ὅπως ἔχει μείνει γνωστὸς. Βασιλικὸ ἐναντίον Βενιζελικῶν καὶ Βενιζελικὸ ἐναντίον Βασιλικῶν. Ἐπρόκειτο γιὰ ἀληθινὴ τραγωδία, πολλῶν δὲ μᾶλλον μὲ τὸ δεδομένο ὅτι σήμερα, πιὸ ὥριμοι καὶ μὲ τὴν πολυτέλεια μιᾶς ἀπόστασης ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ τὰ μίσση τῆς ἐποχῆς, μπορούμε νὰ διακρίνουμε ὅτι καὶ στὰ δύο στρατόπεδα βρισκόνταν ἄνθρωποι μὲ ἀναμφισβήτητη φιλοπατρία καὶ πνεῦμα θυσίας, ἀπολύτως πεπεισμένοι ὅτι οἱ δικές τους ἐπιλογὲς θὰ ὀδηγοῦσαν στὴν ἔθνικη σωτηρία – καὶ ἄρα, μοιραῖα, ἐξίσου πεπεισμένοι ὅτι διαφορετικὲς ἐπιλογὲς θὰ ὀδηγοῦσαν στὴν ἔθνικη καταστροφή, καὶ ἐπομένως ἦταν ἔθνικη προδοσία. Ὅπως ἔγραφε πολλὴ χαρακτηριστικὰ καὶ πολλὴ ἀληθινὰ ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης γιὰ ἕναν ἄλλο ἐμφύλιο, αὐτὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ἐπρόκειτο γιὰ ἄνθρωπους πού ἦταν πρόθυμοι νὰ θυσιάσουν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν πατρίδα – ἀλλὰ δὲν ἦταν πρόθυμοι νὰ θυσιάσουν τὸ ἐγὼ τους. Καὶ τὸ ἀκόμα πιὸ τραγικὸ, τὰ μίσση αὐτοῦ τοῦ διχασμοῦ δὲν κόπασαν, παρὰ μόνον ὅταν ἄλλα μίσση, ἀκόμα πιὸ ἔντονα, ἐνὸς ἄλλου διχασμοῦ, ἐξίσου ὀλέθριου, ἦλθαν νὰ πάρουν τὴ θέση τους στὰ χρόνια τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτόν.

Ἐνα συγκεκριμένο στρατηγικὸ λάθος πού συχνὰ

ένοχοποιείται για τη Μικρασιατική Καταστροφή είναι η παράλειψη οχύρωσης της ζώνης της Σμύρνης. Και όμως, ήδη από το καλοκαίρι του 1919 είχε έγκαιριασθεί μια επιχείρηση οχύρωσης της ζώνης της Σμύρνης. Είχε συσταθεί στη Σμύρνη επιτροπή Έλλήνων ειδικών αξιωματικών και μερικών Γάλλων ειδικών της γαλλικής αποστολής, με πρόεδρο τον υποστράτηγο Νίκο Βλαχόπουλο. Είχαν εκπονηθεί μελέτες, είχε παραγγελθεί από τη Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού ή τύπωση ειδικών χαρτών όπου σημειώνονταν οι έσκαφές, και είχε αρχίσει η κατασκευή των έργων σε ένα μήκος περίπου 130 χιλιομέτρων, με έκταση 550-600 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Άλλα οί εργασίες αναστάλησαν. Άν είχαν ολοκληρωθεί, τότε στην οχυρωμένη ζώνη της Σμύρνης θα μπορούσε να είχε αντιταχθεί συγκροτημένη και αποτελεσματική άμυνα, ακόμα και μετά την απώλεια κάθε άλλου μικρασιατικού εδάφους. Και αν είχε γίνει αυτό, η καταστροφή θα μπορούσε να είχε αποτραπεί. Ναί, θα πει κανείς, άλλα η ιστορία δεν γράφεται με «αν»...

Υπάρχει και μία ακόμα πτυχή της Μικρασιατικής Έκστρατείας που δεν είναι ευρύτερα γνωστή. Όταν

και δύο τάγματα μεταφέρθηκαν από την Άνατολία στη Θράκη, ενώ παράλληλα η ελληνική κυβέρνηση ενημέρωνε τους Συμμάχους για τις προθέσεις της. Ως ήμερομηνία έναρξης της επιχείρησης είχε ορισθεί η 16<sup>η</sup> Ιουλίου 1922 (περίπου ένα μήνα πριν την κατάρρευση του μετώπου). Η επικείμενη κατάληψη της Κωνσταντινούπολης αύξησε δραματικά την πίεση στον Κεμάλ. Ο Άγγλος στρατηγός Τάουσοντ από την Άγκυρα έστειλε τηλεγράφημα στον βουλευτή Γκλήν, στο όποιο έγραφε ότι, σε περίπτωση που οί Έλληνες καταλάμβαναν την Κωνσταντινούπολη, «Κεμάλ προτίθεται διαπραγματευθεί ειρήνη».

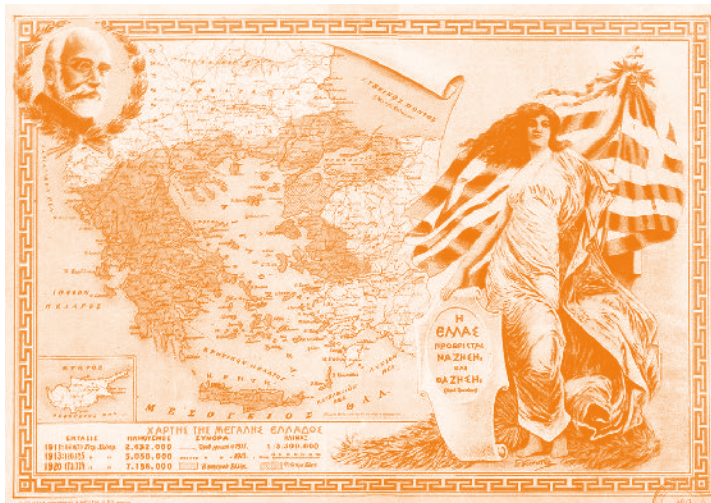
Το ελληνικό σχέδιο για κατάληψη της Κωνσταντινούπολης είναι ένα από τα παραδείγματα στην παγκόσμια ιστορία που δείχνουν πόσο λίγο μπορεί να απέχει ο απόλυτος θρίαμβος από την ολοκληρωτική καταστροφή. Τίποτα δεν θα μπορούσε να εμποδίσει τις ελληνικές δυνάμεις να μπουν στην Κωνσταντινούπολη. Άλλα η ελληνική κυβέρνηση προσέκρουσε στην κάθετη άρνηση των Συμμάχων, κυρίως των Γάλλων και των Ιταλών, οί όποιοί είχαν εν τώ μεταξύ συνάψει συμφωνίες με τους



**Ο Βρετανός πρωθυπουργός και νικητής του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου Λούδ Τζώρτζ προέβλεπε: «Οί Έλληνες είναι ο λαός του μέλλοντος στην ανατολική Μεσόγειο. Γόνιμοι και δυναμικοί, αντιπροσωπεύουν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό απέναντι στη βαρβαρότητα των Τούρκων. Είναι χώρα 5-6 εκατομμυρίων. Εάν επεκταθούν, όπως υπολογίζουμε, θα γίνουν 20 εκατομμύρια σε πενήντα χρόνια».**



ήδη από τα τέλη του 1921 και όπωσδήποτε το 1922 είχε γίνει φανερό ότι οί Κεμαλικοί δεν ήταν δυνατόν να ήττηθούν στρατιωτικά, ώριμασε και προωθήθηκε στην Ελλάδα ένα «τρελό» σχέδιο: Έλληνικές δυνάμεις από τη Θράκη να κινηθούν προς την Κωνσταντινούπολη, όπου βρίσκονταν ακόμα μικρές δυνάμεις της Άντάντ (των νικητών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου), και να την καταλάβουν, σέρνοντας έτσι τον Κεμάλ στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για τη συνομιλόηση ειρήνης, με έντελώς διαφορετικούς όρους από αυτούς της Λωζάννης. Πράγματι, στα τέλη Ιουνίου του 1922 τρία ελληνικά συντάγματα







τῆς ἐλληνοτουρκικῆς συνθήκης τοῦ 1930, ὅτι «ἡ Ἑλλάδα δὲν νικήθηκε στρατιωτικά, ἀλλὰ πολιτικά».

\* \* \*

Ἡ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ σήμανε τὴν πιὸ ἀπόλυτη καὶ πιὸ τραγικὴ ἀνατροπὴ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Ἕλληνες ἔβλεπαν τὸ μέλλον. Ἐπὶ ἕναν αἰῶνα, οἱ Ἕλληνες θεωροῦσαν ὅτι τὸ κράτος τους θὰ μεγάλωνε, γιὰ νὰ ἀγκαλιᾶσει τὸν Ἑλληνισμό που ζοῦσε στὰ ἐδάφη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Μετὰ τὸ 1922 οἱ Ἕλληνες



Ἡ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ σήμανε τὴν πιὸ ἀπόλυτη καὶ πιὸ τραγικὴ ἀνατροπὴ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Ἕλληνες ἔβλεπαν τὸ μέλλον.

Ἐπὶ ἕναν αἰῶνα, οἱ Ἕλληνες θεωροῦσαν ὅτι τὸ κράτος τους θὰ μεγάλωνε, γιὰ νὰ ἀγκαλιᾶσει τὸν Ἑλληνισμό που ζοῦσε στὰ ἐδάφη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Μετὰ τὸ 1922 οἱ Ἕλληνες ὀδηγήθηκαν στὴν πιὸ ὀδυνηρὴ συνειδητοποίηση: Ὅχι, δὲν θὰ μεγάλωνε τὸ κράτος, γιὰ νὰ ἀγκαλιᾶσει τὸν Ἑλληνισμό· ὁ Ἑλληνισμὸς ἔπρεπε νὰ μικρύνει, γιὰ νὰ χωρέσει στὸ μικρὸ ἐλληνικὸ κράτος...



Νεοτούρκους. Ἔτσι, ἡ κίνηση τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη ἀναβλήθηκε ἀρχικά, καὶ στὶς 18 Ἰουλίου τὸ σχέδιο ἐγκαταλείφθηκε ὀριστικά.

Μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ, στὴν περίφημη Δίκη τῶν Ἑξί, μία ἀπὸ τὶς κατηγορίες τοῦ κατηγορητηρίου ἀφοροῦσε ἀκριβῶς τὴν ἀποδυνάμωση τῆς στρατιᾶς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὴν ἀπόσπαση δυνάμεων γιὰ ἕνα οὕτως ἢ ἄλλως οὐτοπικὸ σχέδιο, ποὺ δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα νὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὶς Μεγάλαις Δυνάμεις. Καὶ ὅμως, ὁ ἴδιος ὁ Τσῶρτσιλ χαρακτηρίζει τὸ σχέδιο αἰφνιδιαστικῆς κατάληψης τῆς Κωνσταντινούπολης «*ὄξυδερκὴ σκέψη*», διότι μὲ αὐτὴν «*θὰ ἦταν τελείως δυνατὴ ἢ ἀπαγκίστρωση τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ ἔντιμη καὶ ἀνώδυνη ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων πρὸς διαπραγματεύσεις εἰρήνης*». Ἡ Κωνσταντινούπολη θὰ μπορούσε τότε πολὺ εὐκόλῃ νὰ εἶχε βρεθεῖ σὲ ἐλληνικὰ χέρια. Ἀλλὰ οἱ Μεγάλαις Δυνάμεις δὲν τὸ ἐπέτρεψαν. Καὶ βέβαια αὐτὸ –μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα– καθιστᾷ ἀπολύτως κατανοητὸ αὐτὸ που παραδέχθηκε ὁ ἴδιος ὁ Κεμὰλ στὸν Βενιζέλο κατὰ τὴν ὑπογραφή

ὀδηγήθηκαν στὴν πιὸ ὀδυνηρὴ συνειδητοποίηση: Ὅχι, δὲν θὰ μεγάλωνε τὸ κράτος, γιὰ νὰ ἀγκαλιᾶσει τὸν Ἑλληνισμό· ὁ Ἑλληνισμὸς ἔπρεπε νὰ μικρύνει, γιὰ νὰ χωρέσει στὸ μικρὸ ἐλληνικὸ κράτος...

Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε καὶ ἄλλα ἀκόμα, πολλὰ ἄλλα, ἀναπογιζόμενοι πῶς φθάσαμε στὸ τραγικὸ ἐκεῖνο 1922. Ἀλλὰ ὅσα καὶ νὰ ποῦμε, στὸ τέλος μένει πάντα ὁ θρῆνος.

Ἡ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ ὑπῆρξε ἡ μεγαλύτερη τραγωδία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μεγαλύτερη, ὅπως ἔχει χαρακτηριστικὰ λεχθεῖ, καὶ ἀπὸ τὴν Πτώση τῆς Βασιλεύουσας τὴ μαύρη ἐκείνη 29<sup>η</sup> Μαΐου τοῦ 1453. Διότι ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν Ἀλωση τῆς Πόλης, μ' ὅλη τὴν τραγωδία της, οἱ Ἕλληνες παρηγοροῦνταν ἐπὶ αἰῶνες τραγουδώντας τὸ γνωστό, «*Πάλι μὲ χρόνους μὲ καιρούς, πάλι δικὰ μας εἶναι*». Μετὰ ὅμως τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια παρηγοριά, ἀλλὰ θρηνοῦν τίς «*Χαμένες Πατρίδες*»· γιατί ἀπλοῦστα ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν πιὰ Ἕλληνες...



# Μὲ τὶς πρῶτες στάλες\*



Στις γειτονιὲς τῶν ἀνθρώπων  
ἦρθε ξανὰ τὸ φθινόπωρο·  
νοτισμένο σκορπίστηκε  
σὲ τόπους βουερούς,  
κοντινοὺς κι ἀπόμακρους.  
Γύρεψε κάπου  
γνώριμες στέγες σπιτιῶν  
μὰ βρῆκε χαλῆσματα·  
ὄνειρα ἀκάμωτα καταγῆς,  
λαβωμένα...  
Βρῆκε παιδιὰ νὰ κοιμοῦνται  
σ' ἄφτιαχτους τάφους  
κι ἀπορημένο... σκόρπισε πάνω  
λευκὰ χρυσάνθεμα.

Τότε κατάλαβε·  
πρὶν ἀπ' ἐκεῖνο, θὰ 'χε περάσει  
ἄσκεπτος πόλεμος και  
πῆρε νὰ κλαίει... νὰ κλαίει  
ὥσπου ξεθώριασαν  
ἓνα γύρω τὰ χρώματα...

«Ὅλα χωρᾶνε στὸ βίο»  
–ἦταν ὁ στερνός του λόγος–  
καὶ φύσηξε ξανὰ και πάλι  
ἐνῶ χιλιάδες φύλλα  
παράδιναν εἰρηνικὰ  
τὶς στερνὲς στιγμὲς  
μῆς ἐφήμερης ζήσης...

ΝΑΥΣΙΚΑ ΙΕΣΣΑΙ ΚΑΣΙΜΑΤΗ

\* Στους ἀδελφούς μας στὴν Οὐκρανία.

# Πώς μπορούν οί γονεῖς νὰ μεγαλώσουν ἕνα σωστό καὶ ὀλοκληρωμένο παιδί

*Αἰτία ὄλων τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν εἶναι ἡ ἀνατροφή τοῦ παιδιῶν.*

Ἄγιος Θεοφάνης ὁ Ἐγκλησιος

**Π**ολλοὶ γονεῖς ἐστιάζουν τὴν προσοχή τους στοὺς βαθμοὺς καὶ τὶς ἐξωσχολικὲς δραστηριότητες τῶν παιδιῶν, φροντίζοντας τὰ παιδιά νὰ μελετοῦν, νὰ κάνουν τὰ μαθήματά τους καὶ νὰ πηγαίνουν ἔγκαιρα σὲ μαθήματα ποδοσφαίρου, χοροῦ, κολύμβησης, ἐκμάθησης διαφόρων μουσικῶν ὀργάνων, ξένων γλωσσῶν καὶ σὲ ἄλλες δραστηριότητες. Ἀλλὰ πολὺ συχνὰ ξεχνᾶμε νὰ ἀφιερώνουμε χρόνο καὶ προσπάθεια, γιὰ νὰ καλλιεργήσουμε ἕνα ἄλλο συστατικὸ τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ παιδιοῦ, ἕνα ἐξίσου σημαντικό, καὶ ἴσως ἀκόμη πιὸ σημαντικό: τὸ νὰ εἶναι κάποιος ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα χριστιανός, χωρὶς ἐπιθετικοὺς περιορισμούς!

Ἄν θέλουμε νὰ μεγαλώσουμε παιδιά ποὺ νὰ εἶναι πραγματικὰ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, μπορούμε νὰ τὰ βοηθήσουμε καὶ νὰ τὰ καθοδηγήσουμε πρὸς συνήθειες καὶ συμπεριφορὰς ποὺ προάγουν θετικὰ χαρακτηριστικὰ χαρακτῆρα, ὅπως ἡ εὐγένεια, ἡ



γενναιοδωρία καὶ ἡ ἐνσυναίσθηση, ὄχι μόνο πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινωνία γενικώτερα.

Ὁ ἀκέραιος χαρακτῆρας κάνει τὸ σωστό, ἀκόμα καὶ ὅταν κανεὶς δὲν τὸν παρακολουθεῖ. Πῶς ὅμως μπορούμε νὰ μεγαλώσουμε ἕνα παιδί ποὺ θὰ κάνει τὸ σωστό, ἀκόμη κι ὅταν κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ καὶ ὅταν μπορεῖ νὰ μὴν ὑπάρχει ἀνταμοιβή;

Πολλοὶ γονεῖς ἐστιάζουν τὴν προσοχή τους στοὺς βαθμοὺς καὶ τὶς ἐξωσχολικὲς δραστηριότητες τῶν παιδιῶν, φροντίζοντας τὰ παιδιά νὰ μελετοῦν, νὰ κάνουν τὰ μαθήματά τους καὶ νὰ πηγαίνουν ἔγκαιρα σὲ μαθήματα ποδοσφαίρου, χοροῦ, κολύμβησης, ἐκμάθησης διαφόρων μουσικῶν ὀργάνων, ξένων γλωσσῶν καὶ σὲ ἄλλες δραστηριότητες. Ἀλλὰ πολὺ συχνὰ ξεχνᾶμε νὰ ἀφιερώνουμε χρόνο καὶ προσπάθεια, γιὰ νὰ καλλιεργήσουμε ἕνα ἄλλο συστατικὸ τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ παιδιοῦ, ἕνα ἐξίσου σημαντικό, καὶ ἴσως ἀκόμη πιὸ σημαντικό: τὸ νὰ εἶναι κάποιος ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα χριστιανός, χωρὶς ἐπιθετικοὺς περιορισμούς!

Ὁ ἀκέραιος χαρακτήρας κάνει τὸ σωστό, ἀκόμα καὶ ὅταν κανεὶς δὲν τὸν παρακοιλουθεῖ. Πῶς ὅμως μπορούμε νὰ μεγαλώσουμε ἓνα παιδί πού θὰ κάνει τὸ σωστό, ἀκόμη κι ὅταν κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ καὶ ὅταν μπορεῖ νὰ μὴν ὑπάρχει ἀνταμοιβή; Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνεῖ, ἂν ἐμφυσήσουμε μέσα του τὴν ἔντονη παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ στὴ δική μας ὡς γονέων.

Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνεῖ, ἂν ἐμφυσήσουμε μέσα του τὴν ἔντονη παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ στὴ δική μας ὡς γονέων.

Θὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ μερικοὶ τρόποι μὲ τοὺς ὁποίους οἱ γονεῖς μπορούν νὰ κτίσουν καλὸ χαρακτήρα καὶ νὰ βοηθήσουν τὸ παιδί τους νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ.

#### 1. Καλλιεργοῦμε στὸ παιδί μας τὴν ἐνσυναίσθηση

Ἡ συναισθηματικὴ νοημοσύνη καὶ ἡ ἐνσυναίσθηση, ἡ ἰκανότητα δηλαδὴ νὰ μπαίνει κανεὶς στὴ θέση κάποιου ἄλλου καὶ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ συναισθήματα καὶ τὶς σκέψεις του, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ χριστιανοῦ. Μελέτες ἔχουν δείξει ὅτι τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ὑψηλὸ συναισθηματικὸ πηλίκιο –δηλαδὴ νὰ μπορεῖ νὰ κατανοεῖ τὰ δικά του συναισθήματα καὶ τὰ συναισθήματα τῶν ἄλλων– εἶναι ἓνα σημαντικὸ συστατικὸ τῆς ἐπιτυχίας στὴ ζωὴ.

Γιὰ νὰ ἐνθαρρύνουμε τὴν ἐνσυναίσθηση στὸ παιδί μας, τὸ ἐνθαρρύνουμε νὰ μᾶς μιλήσει γιὰ τὰ συναισθήματά του, ὥστε νὰ βεβαιωθοῦμε ὅτι τὰ γνωρίζει καὶ ὅτι ἐμεῖς νοιαζόμαστε γι' αὐτά. Ὅταν συμβεῖ μιὰ σύγκρουση μὲ ἓνα φίλο του, τοῦ ζητοῦμε νὰ φανταστεῖ πῶς μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται ὁ φίλος του καὶ τὸ προτρέπουμε νὰ τοῦ δείξει τρό-

πους διαχείρισης τῶν συναισθημάτων του καὶ νὰ ἐργασεῖ θετικὰ πρὸς τὴν ἐπίλυση τῆς σύγκρουσης.

Μᾶς δίνεται μιὰ θαυμάσια εὐκαιρία νὰ τοῦ διηγηθοῦμε τὴν παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη καὶ νὰ κάνουμε μιὰ σύντομη ἀναφορὰ σὲ αὐτὴν ἐστιάζοντας στοὺς χαρακτήρες τῆς παραβολῆς καὶ στὶς συνέπειες τῶν ἐπιλογῶν τους.

#### 2. Διδάσκουμε τὰ παιδιά νὰ προσφέρουν ἐθελοντισμὸ

Δυστυχῶς ἡ πατρίδα μας ὑστερεῖ πολὺ στὴν ὀργάνωση ὁμάδων ἐθελοντισμοῦ διαφόρων μορφῶν. Ἡ ἐλληνικὴ οἰκογένεια λειτουργεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐγωιστικά!

Ἡ πράξη τοῦ ἐθελοντισμοῦ μπορεῖ νὰ διαμορφώσει τὸν χαρακτήρα τοῦ παιδιοῦ μας. Ὅταν τὰ παιδιά βοηθοῦν ἄλλους, μαθαίνουν νὰ σκέφτονται τὶς ἀνάγκες ἐκείνων πού εἶναι λιγώτερο τυχεροὶ ἀπὸ αὐτά, καὶ μπορούν νὰ αἰσθάνονται περήφανα γιὰ τὸν ἑαυτό τους, πού κάνουν τὴ διαφορὰ στὴ ζωὴ τῶν ἄλλων.

#### 3. Προσφέρουμε ἀνταμοιβὲς μὲ φειδώ

Εἶναι σημαντικὸ νὰ θυμόμαστε, ὅταν ἐνθαρρύνουμε τὰ παιδιά μας νὰ βοηθήσουν τοὺς ἄλλους, νὰ μὴν τὰ ἀνταμείβουμε γιὰ κάθε καλὴ πράξη. Μὲ

Ἡ συναισθηματικὴ νοημοσύνη καὶ ἡ ἐνσυναίσθηση, ἡ ἰκανότητα δηλαδὴ νὰ μπαίνει κανεὶς στὴ θέση κάποιου ἄλλου καὶ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ συναισθήματα καὶ τὶς σκέψεις του, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ χριστιανοῦ. Μελέτες ἔχουν δείξει ὅτι τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ὑψηλὸ συναισθηματικὸ πηλίκιο –δηλαδὴ νὰ μπορεῖ νὰ κατανοεῖ τὰ δικά του συναισθήματα καὶ τὰ συναισθήματα τῶν ἄλλων– εἶναι ἓνα σημαντικὸ συστατικὸ τῆς ἐπιτυχίας στὴ ζωὴ.





Ἡ πράξη τοῦ ἐθελοντισμοῦ μπορεῖ νὰ διαμορφώσει τὸν χαρακτήρα τοῦ παιδιοῦ μας. Ὅταν τὰ παιδιὰ βοηθοῦν ἄλλους, μαθαίνουν νὰ σκέφτονται τὶς ἀνάγκες ἐκείνων ποὺ εἶναι λιγώτερο τυχεροὶ ἀπὸ αὐτά, καὶ μποροῦν νὰ αἰσθάνονται περήφανα γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ποὺ κάνουν τὴ διαφορὰ στὴ ζωὴ τῶν ἄλλων.



αὐτὸν τὸν τρόπο, τὸ παιδί μας δὲν θὰ συσχετίσει τὸν ἐθελοντισμὸ μὲ τὸ νὰ παίρνει πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ θὰ μάθει νὰ νιώθει καλὰ, ὅταν βοηθᾷ τοὺς ἄλλους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἀνταμοιβή. Ἄλλωστε, ἡ χαρὰ τῆς προσφορᾶς εἶναι ἡ οὐσιαστικώτερη καὶ μονιμώτερη ἀνταμοιβή γιὰ τὸ παιδί μας!

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν πρέπει περιστασιακὰ νὰ παίρνουμε τὸ παιδί μας ἔξω γιὰ μιὰ εἰδικὴ λιχουδιὰ ἢ νὰ τοῦ κάνουμε ἓνα δωράκι, γιὰτὶ βοηθᾷ τοὺς ἄλλους καὶ γιὰτὶ ἐργάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐνδιαφέρον μελετᾷ τὰ μαθήματά του.

Ἄς μὴ μᾶς διαφεύγει ὅτι τὰ παιδιὰ ἀγαποῦν τὴν ἐνθάρρυνση καὶ προσδεύουν στὴν ἀρετὴ μὲ τὴ βοήθεια τῶν γονιῶν. Μιὰ περιστασιακὴ ἀνταμοιβὴ εἶναι ἓνας πολλὴ καλὸς τρόπος νὰ τοὺς δείξουμε πόσο εὐγνώμονες εἴμαστε γιὰ ὅ,τι καλὸ ἔχουν κάνει.



#### 4. Διδάσκουμε τοὺς καλοὺς τρόπους

Τὸ παιδί μας ὀφείλει νὰ ἀσκεῖ τακτικὰ τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῶν καλῶν τρόπων, ὅπως τὸ νὰ λέει «Εὐχαριστῶ» καὶ «Παρακαλῶ». Νὰ μιλάει μὲ εὐγενικὸ τρόπο στοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ἀπευθύνεται στοὺς πρεσβυτέρους ὅπως ἀρμόζει. Νὰ ξέρει πῶς νὰ χαιρετᾷ σωστὰ τοὺς ἀνθρώπους. Νὰ μάθει νὰ χάνει, ὅταν παίζει ἓνα παιχνίδι μὲ φίλους.

#### 5. Ἀντιμετωπίζουμε τὰ παιδιὰ μὲ εὐγένεια καὶ σεβασμὸ

Τὰ παιδιὰ ἀντιγράφουν κατὰ γράμμα τὶς συμπεριφορὰς τῶν γονιῶν τους. Ἄς σκεφτοῦμε πῶς μιλάμε στὸ παιδί μας. Μιλάμε σκληρὰ, ὅταν εἴμαστε θυμωμένοι; Ἀνάλογα θὰ πράξει καὶ τὸ παιδί μας, ὅταν κατακλύζεται ἀπὸ ἀρνητικὰ συναισθήματα καὶ θυμὸ.

#### 6. Χρησιμοποιοῦμε ὅρια

Δίνουμε σαφεῖς κανόνες, ὅρια, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν μας, ὥστε αὐτὰ νὰ γίνουν αὐτάρκη καὶ ὑπεύθυνα, καὶ εἶναι πιὸ πιθανὸ νὰ κάνουν καλὲς ἐπιλογὲς καὶ σωστοὺς φίλους. Ἄν

ἀντιληφθοῦμε προβλήματα συμπεριφορᾶς, ψέματα καὶ αὐθάδεια, τὰ ἀντιμετωπίζουμε μὲ ἀγάπη, κατανόηση καὶ σταθερότητα.

7. Τέλος, δίνουμε στὰ παιδιὰ μας εὐκαιρίες ἀγωγῆς ἐκκλησιαστικῆς, κι ὄχι ἀπλῶς θρησκευτικῆς. Εὐκαιρίες νὰ δοῦν πῶς προετοιμάζεται τὸ πρόσφορο μὲ τὴν εὐκαιρία ὀνομαστικῆς ἐορτῆς ἐνὸς μέλους τῆς οἰκογένειας καὶ ποιὸς ὁ συμβολισμὸς του. Στὰ ἀγόρια δίνουμε τὴ δυνατότητα καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπηρετήσουν στὸ Ἱερὸ τοῦ Ναοῦ ὡς «παπαδάκια». Εἶναι μοναδικὲς ἐμπειρίες, ποὺ θὰ χαραχθοῦν ἀνεξίτηλα στὴν ψυχὴ τους, θὰ ἀνακαλοῦνται ἀργότερα στὴ μνήμη τους, κυρίως στὴν ἐφηβεία, καὶ θὰ εἶναι ἱκανὲς νὰ τὰ ἀποτρέψουν κατὰ τὴν ὥρα τοῦ πειρασμοῦ.

Κλείνοντας, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ κάνω ἀναφορὰ σὲ ἓνα σημαντικὸ βιβλίον, ποὺ θὰ βοηθήσει οὐσιαστικὰ τοὺς χριστιανοὺς γονεῖς στὴ δύσκολη ἀποστολὴ ποὺ ἔχουν στοὺς δύσμοιρους καιροὺς μας: *Μεγαλώνοντας παιδιὰ γιὰ τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ*, Φιλίππου Μαμαλιάκη, ἐκδόσεις «Ἐν Πλήρῳ».



## Πώς να είναι ή σχολική τσάντα

Μετά το δμορφο και ξέγνοιαστο καλοκαίρι, ή προσγείωση και ή άλληλαγ ή είναι λίγο σκληρή. Τήν άνεμελιά διαδέχεται ή εύθύνη, τά ατέλειωτα παιχνίδια στην έξοχή παραχωρούν τή θέση τους στα μαθήματα. Άλλα και τó σκηνικό στη φύση άλληλάζει. Λιγώτερος ήλιος, σκοτεινιάζει πιό νωρίς. Τώρα, πρωινó ξύπνημα, σχολείο, διάβασμα.

Οί γονείς προσπαθούν ν' άγοράσουν τά σχολικά είδη. Πρώτο άξεσουάρ ή σχολική τσάντα, άπαραίτητη για όλα τά παιδιά. Είτε γυμνάσιο πάει, είτε στο δημοτικό, είτε στο παιδικό σταθμό, τó παιδι χρειάζεται τήν τσάντα για τή μεταφορά τών σχολικών του άντικειμένων (βιβλία, δεκατιανó κ.ά.).

Ό δρόμος για τó σχολείο φαντάζει άνφορικός για τó παιδί, λόγω του βάρους, άν ή τσάντα δέν είναι ή κατάλληλη ή δέν τή χρησιμοποιει σωστά.



Μιά σχολική τσάντα θα πρέπει να έχει άπαραίτητα τά έξής χαρακτηριστικά:

- 1) Να είναι αισθητικά *ώραία*, για να είναι εύάριστη στο παιδί.
- 2) Να είναι *λειτουργική*, ως προς τους χώρους και τόν τρόπο μεταφοράς της.
- 3) Να είναι *σωστά σχεδιασμένη*, για να προστατεύει τόν σκελετό του παιδιού από τó βάρος τών βιβλίων.

Έχει παρατηρηθεϊ ότι σχεδόν

τά μισά παιδιά που μεταφέρουν τήν τσάντα τους έχουν συχνά πόνους στη μέση ή στην πλάτη. Γιατί; Αυτό συμβάίνει, διότι άλλες τσάντες είναι άνατομικά άκατάλληλες για τó συγκεκριμένο παιδί, άλλες είναι πολλύ βαριές, και άλλες είναι φορτωμένες με λανθασμένο τρόπο.

Σύμφωνα με τήν Άμερικανική Έταιρεία Παιδιατρικής, ή σχολική τσάντα δέν πρέπει να ζυγίζει περισσότερο από τó 10%-20% του σωματικοú βάρους του παιδιοú, δηλαδή, άν ένα παιδι ζυγίζει 50 κιλά, ή τσάντα του δέν πρέπει να ζυγίζει περισσότερο από 5 κιλά.

- *Τó μέγεθος και τó σχήμα* μπορεί να διαφέρει. Ός προς τó μέγεθος, άνάλογα με τήν ήλικία του παιδιοú, ή τσάντα πρέπει να είναι άνετη και να ταιριάζει στο σώμα του, δηλαδή να μñν τó σφίγγει. Άν τó παιδι μεταφέρει πολλύ βιβλία, να πάρете μια τσάντα με πολλύ «χωρίσματα» και τσέπες, ώστε να κατανέμεται καλύτερα τó φορτίο.

- Οί ίμάντες τής τσάντας να είναι φαρδεϊς και να μñν πιέζουν

Μιά σχολική τσάντα θα πρέπει να έχει άπαραίτητα τά έξής χαρακτηριστικά:

- 1) Να είναι αισθητικά *ώραία*, για να είναι εύάριστη στο παιδί.
- 2) Να είναι *λειτουργική*, ως προς τους χώρους και τόν τρόπο μεταφοράς της.
- 3) Να είναι *σωστά σχεδιασμένη*, για να προστατεύει τόν σκελετό του παιδιοú από τó βάρος τών βιβλίων.

τὸ δέρμα καὶ νὰ ἐμποδίζουν τὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματος. Καλὸ εἶναι κάτω ἀπὸ τοὺς ἱμάντες νὰ ὑπάρχουν ἐνισχύσεις (βάτες). Ἐνδείκνυται ἡ τσάντα νὰ ἔχει δύο ἱμάντες, ὥστε νὰ μοιράζεται τὸ βάρος ὁμοιόμορφα καὶ στὶς δύο πλευρὲς τοῦ σώματος.

- Ἡ *πλάτη τῆς τσάντας* θὰ πρέπει νὰ ἔχει *ἐπένδυση*, ὥστε νὰ εἶναι μαλακὴ καὶ νὰ προστατεύει τὴν πλάτη (ράχη) τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὰ βιβλία καὶ τὶς τριβές, καὶ νὰ λειτουργεῖ αὐτὴ σὰν ἕνα ἐπιπλέον στρῶμα καὶ ν' ἀπορροφᾷ τοὺς κραδασμούς.

- Οἱ τσάντες ποὺ διαθέτουν καὶ *ζώνη* γιὰ τὴ μέση εἶναι ἀσφαλῶς καλύτερες, διότι τὸ βάρος κατανέμεται καὶ στὴν πύελο τοῦ παιδιοῦ.

- Ἡ τσάντα μὲ τὰ *ροδάκια* εἶναι καλὴ λύση, ὅταν τὸ παιδί ἔχει νὰ διανύσει μεγάλη ἀπόσταση. Ἔχει ὅμως τὸ μειονέκτημα ὅτι πρέπει νὰ κινεῖται σὲ ἴσιωμα (πεζοδρόμιο), ὄχι σὲ ἀνώμαλο ἔδαφος (χωματόδρομο) ἢ νὰ ἀνεβαίνει σκαλιά. Τότε τὸ παιδί πρέπει νὰ τὴ σηκώσει.

Γεμίστε τὴν τσάντα ἔξυπνα, σηκώστε τὴν ἔξυπνα. Γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ παιδιοῦ, χρειάζεστε *ὀργάνωση καὶ στρατηγική*.

- Τοποθετήστε τὰ βιβλία καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἐξοπλισμὸ μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε τὰ βαρύτερα



νὰ εἶναι στὸ κέντρο καὶ κοντὰ στὴν πλάτη τῆς τσάντας. Τὸ βάρος τῶν βιβλίων νὰ μοιράζεται στὶς διάφορες θῆκες, ὥστε νὰ μὴν πηγαίνει «μονόπατα». Τὰ πιὸ βαριὰ βιβλία τοποθετοῦνται στὸ βάθος καὶ τὰ ἕλαφρὰ μοιράζονται γιὰ καλύτερη ἰσορροπία.

- Ἡ συνήθεια νὰ ἔχει τὴν τσάντα τὸ παιδί περασμένη στὸν ἕνα ὦμο *ἐπιβαρύνει τὸν σκελετό του*, γι' αὐτὸ νὰ ἀποφεύγεται.

Οἱ γονεῖς ἀνησυχοῦν, διότι τὰ παιδιὰ σηκώνουν τόσο βάρος, γι' αὐτὸ πολλὲς φορὲς τὰ συνοδεύουν, μεταφέροντας τὴν τσάντα τους.

Ἄν τὸ παιδί παραπνεθεῖ γιὰ πόνου στὴ μέση ἢ στὴν πλάτη, νὰ συμβουλευθεῖτε τὸν παιδίατρο.

Ἄν μουδιάζουν τὰ χέρια τους, νὰ λασκάρτε λίγο τοὺς ἱμάντες, διότι ἴσως ἐμποδίζουν τὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματος.

Ἄν τὸ παιδί σηκώνει μεγάλο βάρος καθημερινά, μπορεῖ νὰ ἐκδηλώσει τὸ λεγόμενο «*σύνδρομο ὑπέρχρησης*». Μπορεῖ ἐπίσης νὰ ὑποσεῖ μικροκακώσεις στοὺς μῦες, στοὺς τένοντες καὶ στὶς ἀρθρώσεις.

Γιὰ νὰ ἐλαττωθεῖ τὸ βάρος, μπορεῖ νὰ μὴν παίρνει καθημερινῶς τὸ κολλασιό, καὶ νὰ ἀγοράσει κάτι ἀπὸ τὸ κυλικεῖο. Μπορεῖ ἐπίσης πολλὰ βιβλία, χάρακες καὶ μαρκαδόρους νὰ τὰ ἀφήνει σὲ συρτάρι τοῦ σχολείου.

Γενικῶς, στὴν ἐπιλογή τῆς σχολικῆς τσάντας οἱ γονεῖς δὲν πρέπει νὰ παρασύρονται ἀπὸ τὴ μόδα τῆς ἐποχῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιλογή τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὴν ἀπόκτηση μιᾶς συγκεκριμένης τσάντας.

Ἡ σχολικὴ τσάντα δὲν εἶναι ἕνα ἀξεσουάρ-παιχνίδι, ἀλλὰ ἕνα ἐργαλεῖο, τὸ ὁποῖο, ἂν δὲν ἔχει τὶς σωστὲς προδιαγραφές, μπορεῖ νὰ δημιουργήσει πολλὰ μυοσκελετικὰ προβλήματα στὸ παιδί (κίφωση, σκολίωση).

Καλὴ σχολικὴ χρονιά!

**ΖΩΗ ΡΙΖΟΚΩΣΤΑ-ΑΓΓΕΛΗ**  
Ἴατρος

Στὴν ἐπιλογή τῆς σχολικῆς τσάντας οἱ γονεῖς δὲν πρέπει νὰ παρασύρονται ἀπὸ τὴ μόδα τῆς ἐποχῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιλογή τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὴν ἀπόκτηση μιᾶς συγκεκριμένης τσάντας. Ἡ σχολικὴ τσάντα δὲν εἶναι ἕνα ἀξεσουάρ-παιχνίδι, ἀλλὰ ἕνα ἐργαλεῖο, τὸ ὁποῖο, ἂν δὲν ἔχει τὶς σωστὲς προδιαγραφές, μπορεῖ νὰ δημιουργήσει πολλὰ μυοσκελετικὰ προβλήματα στὸ παιδί (κίφωση, σκολίωση).



# Ἀγάπη καὶ μῖσος



πολλὰ παιδιά καὶ ἡλικιωμένοι. Μὲ ἑκατομμύρια προσφύγων σὲ διάφορες χώρες – καὶ στὴ δική μας.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἄλλες μορφὲς ἐπιθετικότητας ποὺ συμπληρώνουν τὴν εἰκόνα τοῦ κακοῦ στὴν κοινωνία μας, ἔχουν τὴν ἴδια ἀπάνθρωπη ἀγριότητα. Τὰ ἐγκλήματα ἐναντίον τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, οἱ συχνές, τελευταῖα, δολοφονίες συζύγων γυναικῶν ἀπὸ τοὺς συζύγους τους, ἡ θανάτωση παιδιῶν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους καὶ γονιῶν ἀπὸ τὰ παιδιά τους. Ἡ ἐπιθετικότητα στὸ σχολεῖο, ποὺ στὶς μέρες μας παρουσιάζει μεγάλη

## Ἡ φωτεινὴ καὶ ἡ σκοτεινὴ πλευρὰ τῆς κοινωνίας

Στὴν καθημερινή μας ζωὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πληροφόρηση ποὺ ἔχουμε γιὰ ὅλα ὅσα συμβαίνουν στὸν κόσμο, διαπιστώνεται ὅτι ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ κινεῖται ἀνάμεσα σὲ δύο ἀπεριόριστα ἄκρα.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, ἐκδηλώνεται ἐλεύθερα καὶ αὐθόρμητα μὲ διαθέσεις καὶ πράξεις φιλοκοινωνικὲς καὶ φιλόανθρωπες. Στὸ συγκριτικὰ μέγιστο μέρος τῆς ἀνθρωπότητας, οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται καὶ ἐκδηλώνουν μεταξύ τους αἰσθήματα καὶ πράξεις ἀγάπης, ἀλληλεγγύης, αὐτοθυσίας, ἀλτρουισμοῦ, στοργῆς, ἀφοσίωσης, συμπάραστασης, καὶ λοιπὰ ποιοτικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ εὐγενικὲς ἐκδηλώσεις πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἔτσι ἔχει δημιουργηθεῖ, ἀνέκαθεν, ἡ ἀρμονικὴ συμβίωση καὶ ἡ ἡρεμὴ κοινωνικὴ ζωὴ.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, βρίσκονται οἱ ἄνθρωποι ποὺ κινοῦνται στὸ ἄλλο ἄκρο συμπεριφορᾶς, στὶς ἀντικοινωνικὲς καὶ ἀπάνθρωπες πράξεις. Ὁ πόλεμος, τὸ χειρότερο κακὸ καὶ τὸ μεγαλύτερο ἐγκλημα, ποὺ βρίσκεται σήμερὰ σὲ μεγάλη ἔξαρση. Ἄδικος, σκληρὸς, φονικὸς, καταστροφικὸς. Μὲ ἀνυπολόγιστους νεκροὺς στὸ πεδίο τῶν μαχῶν καὶ στὰ καταφύγια τῶν ἀμάχων, μεταξύ τῶν ὁποίων

Τὸ κακὸ βρίσκεται μέσα  
στὴν καθημερινὴ ζωὴ, στὸν χώρο  
τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ σχολεῖου,  
στὴν περιοχὴ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ  
ἐπαγγελματικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ἀποτελεῖ ἓνα ἀρνητικὸ  
ψυχολογικὸ καὶ ἀντικοινωνικὸ  
φαινόμενο, καὶ ἐκδηλώνεται σὲ  
κάθε ἡλικία, ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια  
τῆς ἀνάπτυξης τοῦ παιδιοῦ. Εἶναι  
πρόβλημα γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ  
ἀνατροφή, τὴ σχολικὴ παιδεία,  
τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς  
καὶ τὴν Πολιτεία, ποὺ καλοῦνται  
νὰ τὸ ἀντιμετωπίσουν παράλληλα.

ξήραση. Οί διάφορες άρννητικές σωματικές και ψυχικές έπιπτώσεις που προκαλοϋν οί άμβληώσεις, οί μορφές βίας, κακοποίησης, έχθρότητας, άδικίας και ρατσισμού. Εϋτυχώς έμεϊς δέν έχουμε φθάσει στα συγγερά όμαδικά έγκλημάτα που γίνονται σε άλλες χώρες, όπως αυτό το πρόσφατο που διαπράχθηκε σε δημοτικό σχολείο του Τέξας τής Άμερικης, όπου ένας δεκαοκτάχρονος σκότωσε 19 παιδιά και δύο δασκάλες τους.

Άνάμεσα στο δύο αυτά άκρα μπορεί να τοποθετηθεϊ κάθε έσωτερική πρόθεση και έξωτερική ένέργεια τών ανθρώπων. Σε κάθε περίπτωση, έχουμε αυτόν που νιώθει θετικά και συμπεριφέρεται με άγάπη και καλοσύνη, ή άρννητικά, ή άρννητικά, με κακία και μίσος έναντι τών άλλων. Έχουμε αυτόν που δέχεται την όμορφιά και τη σιγουριά τής ανθρώπινης σχέσης, ή την κόληση του μίσους και τής διάλυσης τής ένότητας τών ανθρώπων. Και ό καθένας, είτε απολαμβάνει τη ζωή, τη ζεστή όμόνοια και άφοσίωση, τον σεβασμό και την εκτίμηση τών άλλων, είτε γίνεται θυμα τής ανθρώπινης σκληρότητας, τής έχθρότητας και τής άδικίας.

## Το πρόβλημα

Το πρόβλημα τής επιθετικότητας και έχθρότητας είναι ένα ανθρώπινο κακό που έμφωλεύει και εκδηλώνεται σε κάθε σχέση. Άφορα τον άνθρωπο σε όλη την ιστορική του διαδρομή, από τον φόνο που διέπραξε ό Κάιν από φόνο έναντι του άδελφου του, του Άβελ (Γεν., δ' 1-18), μέχρι τον σημερινό συγγνό έγκληματία. Άπό τον πιό φοβερό ληστή μέχρι τον πιό εκπαιδευμένο τρομοκράτη. Άπό τις μικρότερες διακρατικές συγκρούσεις μέχρι τους μεγάλους πολέμους, που ταλαιπώρησαν μέσα στους αιώνες την ανθρωπότητα και προκαλοϋν πολυάριθμα ανθρώπινα θυματα και εκατομμύρια πρόσφυγες, άκόμη και σήμερα, όπως ό πόλεμος στην Ουκρανία.

Το κακό βρίσκεται μέσα στην καθημερινή ζωή, στον χώρο τής οικογένειας και του σχολείου, στην περιοχή τής έργασίας και του επαγγελματικού ανταγωνισμού. Άποτελεϊ ένα άρννητικό ψυχολογικό και αντικοινωνικό φαινόμενο, και εκδηλώνεται σε κάθε ηλικία, από τα πρώτα χρόνια τής ανάπτυξης του παιδιού. Είναι πρόβλημα για την οικογενειακή άνατροφή, τη σχολική παιδεία, τους κοινωνικούς θεσμούς και την Πολιτεία, που καλοϋνται να το αντιμετώπισουν παράλληλα. Να μειώσουν άποτελεσματικά ή να εξαλείψουν τελικά τις εκρήξεις τής έγκληματικότητας.

## Ή πρώτη αίτία του κακού

Έναντι τής καταστάσεως αυτής, ή αντιμετώπιση

του προβλήματος βρίσκεται στην άνίχνευση τών άρννητικών αίτιων που το προκαλοϋν, άλλα και στην άναζήτηση τών θετικών μέτρων θεραπείας του. Στην άναζήτηση τών θετικών καταβολών και τών εϋλογημένων προδιαθέσεων με τις όποιες έχει προικισθεϊ ό άνθρωπος από τον Δημιουργό του. Για το πρόβλημα τής αντικοινωνικής συμπεριφοράς και τη βασική αίτία του κακού στον άνθρωπο, αναπτύσσονται διάφορες φιλοσοφικές θεωρίες και ψυχοσωματικές έκδοχές. Έρμηνεύουν, π.χ., ως αίτία την ψυχοσωματική κατασκευή και την ψυχοσύνθεση του άτομου που έχει την τάση να δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις του. Το αντίθετο ισχύει για την εϋλογία τής φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς και τη βασική αίτία του καλού στον άνθρωπο ό όποιος έχει την τάση να δημιουργεί καλές σχέσεις με τους άλλους. Αυτές οί κακές ή καλές σχέσεις παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους, ώστε να έχουμε την ποικιλία τών καλών και τών κακών συμπεριφορών.

Έκτος τών ανθρωπίνων θεωριών που αναπτύσσονται για το κακό ή το καλό μεταξύ τών ανθρώπων, έχουμε την αποκαλυμμένη αλήθεια στην Άγία Γραφή, που ισχύει για όλους τους ανθρώπους και εισέρχεται στη βαθύτερη αίτία του κακού. Είναι το προπατορικό άμάρτημα τών πρωτοπλάστων, με την άνυπακοή τους στον λόγο του Θεού (Γεν., η'). Αυτή ή όντως άσεβης και βαρεία πράξη τους ένώπιον του Δημιουργού του σύμπαντος κόσμου, έπομένως και του δικού τους, έφερε στον άνθρωπο την κατάσταση τής άμαρτίας, ώστε να «έγκειται ή διάνοια του ανθρώπου έπιμελώς έπι τα πονηρά εκ νεότητος αυτού» (Γεν., η' 21). Και το κακό αυτό, για μιá μικρή μειονότητα ανθρώπων, δέν είναι κατορθωτό να το συγκρατήσουν και να μην το εκδηλώσουν με πράξεις βίας και επιθετικότητας. Και παράγεται έτσι ή έμφανής αντικοινωνικότητα και ή έντονη διάπραξη του κακού. Για τη μέγιστη πλειονότητα τών ανθρώπων, ισχύει το αντίθετο. Ύπερισχύει το καλό έναντι του κακού, και δημιουργείται ή κοινωνία τών καλών σχέσεων.

## Ή αντιμετώπιση του κακού και ή καλλιέργεια του καλού

Τα μέσα που έχει στη διάθεσή του ό άνθρωπος, για να αντιμετώπισει το κακό και να θεμελιώσει το καλό, είναι άφ' ένός ή καταστολή τής αντικοινωνικής συμπεριφοράς, άφ' έτέρου ή ένίσχυση τής θετικής και άγαπητικής στάσης έναντι τών συνανθρώπων. Και στους δύο αυτούς σκοπούς, έρχονται πρώτα ή έννομούμενη Πολιτεία και οί καλά οργανωμένοι θεσμοί της να πράξουν το έπιβεβλημένο καθήκόν τους. Με την καλά οργανωμένη



Τὸ μοναδικὸ γεγονός τῶν αἰώνων, ἡ ἔλευση τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ στὴ γῆ, ποὺ ἔφερε τὴ μοναδικὴ Ἀλήθεια στὸν κόσμον μας, εἶναι ἡ τελευταία ἐλπίδα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ νικήσει τὸ κακὸ καὶ νὰ ἀπολαύσει τὴν ἐπικράτηση τῆς καθοσύνης. Ὁ Χριστὸς ἔθεσε τὴν ἀγάπην ὡς τὸ κέντρο τῶν σχέσεων μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν Θεό. Ὅρισε τὴ μετάνοια καὶ τὴν ἐξομολόγηση ὡς προϋπόθεση τῆς συγχώρησης καὶ τοῦ μεγαλύτερου ἐγκληματία. Καὶ καλεῖ ὅλους ἀνεξαιρέτως, ὡς παιδιά Του ἀγαπημένα, νὰ προσέλθουν ἐλεύθερα σὲ Αὐτόν, ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ συγγνώμη στὸν παρόντα κόσμον καὶ ἡ αἰωνία μακαριότητα στὴν ἐπουράνια Βασιλεία Του.



ἀστυνόμευση καὶ τὴν ἀδέκαστη λειτουργία τῆς Δικαιοσύνης νὰ ἀντιμετωπισθεῖ καὶ νὰ μειωθεῖ ἢ νὰ κατασταλεῖ τελείως ἢ ἀνομία. Μὲ τοὺς ἄμεσα συνδεδεμένους κοινωνικοὺς θεσμοὺς νὰ προωθήσουν τὴν καθλιέργεια τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς. Μέγιστη συμβολὴ σ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ προσφέρει ὁ θεσμὸς τῆς Παιδείας, ἡ ὁποία εἶναι στὴν ἀρμοδιότητα τῆς Πολιτείας.

Ἀλλὰ τὴν ἀσυγκρίτως μεγαλύτερη συμβολὴ ἔχουν οἱ καθαυτὸ πνευματικοὶ φορεῖς τῆς κοινωνίας. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρὸ Χριστοῦ ἐποχὴ, οἱ πρωτόγονοι καὶ οἱ ἀνεπτυγμένοι πολιτισμοί, οἱ πολυθεϊστικὲς καὶ οἱ μονοθεϊστικὲς θρησκείες καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἰουδαϊσμός, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ὁ προ-ἀγγελιοσ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔπαιξαν σημαντικὸ ρόλον στὴ διαμόρφωση τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καθλιέργειας τῶν λαῶν. Τὸ μοναδικὸ γεγονός τῶν αἰώνων, ἡ ἔλευση τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ στὴ γῆ, ποὺ ἔφερε τὴ μοναδικὴ Ἀλήθεια στὸν κόσμον μας, εἶναι ἡ τελευταία ἐλπίδα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ νικήσει τὸ κακὸ καὶ νὰ ἀπολαύσει τὴν ἐπικράτηση τῆς καθοσύνης. Ὁ Χριστὸς ἔθεσε τὴν ἀγάπην ὡς τὸ κέντρο τῶν σχέσεων μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν Θεό. Ὅρισε τὴ μετάνοια καὶ τὴν ἐξομολόγηση ὡς προϋπόθεση τῆς συγχώρησης καὶ τοῦ μεγαλύτερου ἐγκληματία. Καὶ καλεῖ ὅλους ἀνεξαιρέτως, ὡς παιδιά Του ἀγαπημένα, νὰ προσέλθουν ἐλεύθερα σὲ Αὐτόν, ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ συγγνώμη στὸν παρόντα κόσμον καὶ ἡ αἰωνία μακαριότητα στὴν ἐπουράνια Βασιλεία Του.

Ἡ Ἐκκλησία, τὴν ὁποία ἴδρυσε ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ πρὸ πάντων ἡ Ὁρθοδοξία, ποὺ τὴν πιστεύουμε καὶ τὴ ζοῦμε οἱ περισσότεροί Ἕλληνες, μᾶς παρέχει καὶ τὰ πνευματικὰ μέσα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὸν προορισμό



μας, νὰ διώχνουμε τὴ μῖσος καὶ νὰ ἐγκοληωνόμαστε τὴν ἀγάπην, ὡς μόνιμη κατάσταση τοῦ εἶναι μας. Τὰ κυριώτερα μέσα εἶναι: ἡ κατανυκτικὴ προσευχὴ, ὁ τακτικὸς καὶ εὐλαβὴς ἐκκλησιασμός, ἡ πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἄσκηση, ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ σχετικῶν βιβλίων. Κυρίως εἶναι ἡ τακτικὴ συμμετοχὴ μας στὸ μυστήριον τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας.

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ**  
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου



## Ρόμπα από κόκκινη τσόχα

**Σ**άν μακρὺ παητὸ μὲ γιακά, σταυρωτὸ κούμπωμα μὲ δυὸ κουμπιά, ἡ νεανικὴ μου ρόμπα κρατᾶει τὴ θέση της στὴ ντουλίπα μου καὶ δὲν κινδυνεύει νὰ χάσει τὴν ἀξία της ποτέ. Ἔχει ζωὴ τοῦλάχιστον μισοῦ αἰῶνα, κι ἡ ἀξία της γιὰ μένα εἶναι τεράστια. Μοῦ τὴν ἔραψε ἡ μαμὰ τὴ δεκαετία τοῦ '60, γιὰ νὰ μὴν κρυώνω τὸν χειμῶνα, ὅταν διάβαζα. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ὁ μπαμπὰς ἐκκλίνει συνέχεια τὰ φῶτα καὶ χαμήλωνε τὸ καλοριφέρ, κι εἴχαμε ὄλοι τὴν ἔννοια νὰ κάνουμε οἰκονομία, γιὰτί «ἔτσι ἔπρεπε». Στὸ σχολεῖο κάθε χρόνο γράφαμε ἔκθεση μὲ τίτλο «Τὰ κατὰ τῆς ἀποταμίευσης», κι ἔτσι (θέλαμε δὲ θέλαμε) καρφώθηκε στὸ μυαλὸ μας ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομίας. Εἴχαμε κουμπαρα, ποὺ τὸν γεμίσαμε τὰ Χριστούγεννα μὲ τὰ κάλαντα καὶ τὸν ἀνοίγαμε σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις. Τὸ σπίτι κρατοῦσε λογαριασμό, εἶχε σύνεση στὰ ἔξοδα, ὑπολόγιζε τὸ πετρέλαιο, τὸ νερὸ καὶ τὸ ρεῦμα, καὶ τὰ ροῦχά μας τὰ διορθώναμε... ὅσο μπορούσαμε. Δὲν εἴχαμε κανένα παράπονο. Ἦμασταν αὐτάρκεις, ἱκανοποιημένοι καὶ πρὸ παντὸς χαρούμενοι.

Ὅμως τὰ χρόνια ἄλλαξαν. Εὐημερία τὸ εἶπαν, ἀλλὰ ἀποδείχθηκε δηλητηριώδης καὶ φονικὴ. Γίναμε δοῦλοι τῆς κατανάλωσης, κι ἡ διαφήμιση ἔγινε σύμβουλος, ὁδηγὸς καὶ μαζὶ δυνάστης μας. Μᾶς γέμισε ἀνάγκες καὶ «θέλω», ποὺ μᾶς ἔκαναν ἀπαιτητικούς, ἀνικανοποίητους καὶ ἐν τέλει δυστυχεῖς καὶ ἐξαρτημένους. Ἦταν τότε ποὺ ἐξαπατηθήκαμε ἀπὸ τὴ φράση-ἀπάτη, τὸ περίφημο "shopping therapy", ποὺ ἀπενοδοποίησε ἔξυπνα τὸν ἀρρωστημένο καταναλωτισμὸ μας κι ἔκανε

τοὺς ἐμπόρους νὰ τρίβουν τὰ χέρια τους. Τώρα οἱ ντουλίπες μας βογγοῦν, φορτωμένες ροῦχα καὶ παπούτσια, τὰ ντουλίπια γέμισαν συσκευές, καλληυντικὰ καὶ διακοσμητικὰ, τὰ «θέλω» μας δὲν ἔχουν τελειωμὸ, κι ἡ κατάσταση ἔγινε κυριολεκτικὰ παθολογικὴ.

Ὅμως ἦρθαν δύσκολα χρόνια. Τὸ κλίμα ἄλλαξε, ὁ πόλεμος συνεχίζεται, οἱ δυνατοὶ ἐκβιάζουν, κι ὁ χειμῶνας ἔρχεται δριμύτατος κι ἀπειλητικός.



Ἡ ἐνεργειακὴ κι ἡ ἐπισιτιστικὴ κρίση μᾶς χτυποῦν τὴν πόρτα, καὶ καλοῦμαστε νὰ σκεφθοῦμε καὶ νὰ πάρουμε ἀποφάσεις. Νομίζω δὲν μᾶς χρειάζεται φόβος, οὔτε ὀργή, οὔτε φυσικὰ πολιτικὴ ἀντιπαράθεση. Ἄς συγκεντρωθοῦμε μόνο στὴν ἀτομικὴ μας εὐθύνη. Αὐτὸ θὰ κάνω κι ἐγώ. Θὰ κατεβάζω τὴ θερμοκρασία τοῦ καλοριφέρ, τὴ θερμοκρασία τοῦ νεροῦ χρήσης, θὰ κάνω οἰκονομία στὸ νερὸ καὶ τὸ ρεῦμα... καὶ θὰ φορέσω καὶ τὴν κόκκινη ρόμπα μου. Γιατί ὄχι. Ἦρθε ὁ καιρὸς. Ἐξάλλου, μ' ἀρέσουν τὰ πισωγυρίσματα στὸν χρόνο. Θὰ γυρίσω στὸ 1965, κι ἂς μὴν ὑπάρχει μηχανὴ τοῦ χρόνου.

Θ' ἀρχίσω ψάχνοντας τὴν τσάντα μου τὴ σχολικὴ, μήπως καὶ βρῶ καμιά ἔκθεση γιὰ τὴν ἀποταμίευση... Ποιὸς ξέρει! Κι ἂν δὲν βρῶ, θὰ κάτσω νὰ γράψω μία, ἴσα ἴσα γιὰ νὰ μπῶ στὸ πνεῦμα

καὶ τὸ πρόγραμμα. Θὰ φοράω, ἐννοεῖται, καὶ τὴν κόκκινη ρόμπα, γιὰτί μόνο μ' αὐτὴ θὰ φτιάξω τὸ κατάλληλο κλίμα...

**ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΙΝΤΖΟΓΛΟΥ-ΑΜΑΣΛΙΔΟΥ**

# Ἡ συμβολὴ τῆς γυναίκα στοὺς ἀγῶνες τῆς Πίνδου

*«Ἡ μεγαλοσύνη τῶν ἡλῶν δὲν μετριέται μὲ τὸ στρέμμα.  
Μὲ τῆς καρδιᾶς τὸ πύρωμα μετριέται καὶ μὲ τὸ αἷμα».*

Κωστής Παλαμᾶς



Πίνδου καὶ αἰσθανόμαστε ὑπερηφάνεια γιὰ τὶς ὑπέροχες αὐτὲς γυναῖκες. Νιώθουμε ἰδιαίτερα τὴν ἀνάγκη νὰ προσευχηθοῦμε θερμὰ γι' αὐτὲς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς σημερινὲς γυναῖκες, ποὺ ἀπὸ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τοὺς δυστυχῶς λείπει αὐτὴ ἡ ὑπέροχη συμπεριφορὰ στὶς μέρες μας.

Ἄξιζει νὰ συγκινοῦμαστε ἀπὸ τὴ λιβεντιά καὶ τὸν ἥρωισμό τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν καὶ τὴ θυσία τοὺς στὶς δύσκολες στιγμὲς τῆς Πατρίδας μας καὶ νὰ

μὴν τοὺς ξεχνᾶμε στὴν προσευχὴ μας.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΟΓΑΝΗ

**Ε**ἶναι Ὀκτώβρης μήνας, οἱ πρῶτες βροχὲς συνοδεύουν τὰ φανταράκια μας στὴ δοξασμένη Πίνδο, μὰ δὲν ἐπηρεάζουν τὴν ἀπόφαση τῶν γενναίων γυναικῶν τῆς Πίνδου.

Μὲ θάρρος καὶ ἥρωισμό οἱ Ἑπειρώτισσες γυναῖκες διασχίζουν τὰ βουνὰ καὶ τὰ φαράγγια τῆς Πίνδου. Ἄφηνουν τὰ σπίτια τοὺς, τὰ παιδιά τοὺς, παίρνουν μαζί τοὺς ὅ,τι χρειάζονται τὰ παλληκάρια ποὺ πολεμοῦν πάνω στὴ δοξασμένη Πίνδο. Ἡ θυσία τοὺς, ἡ ἀγάπη τοὺς, τὸ ἀληθινὸ ἐνδιαφέρον τοὺς συγκινεῖ τὰ γενναῖα Ἑλληνόπουλα. Εἶναι κάτι ποὺ θὰ τὸ θυμοῦνται γιὰ πάντα.

Μὰ ὅταν ἐπιστρέφουν στὰ σπίτια τοὺς, διαπιστώνουν πὼς ἀρκετὲς γυναῖκες δὲν ἔχουν γυρίσει. Μένουν κοντὰ στὰ παλληκάρια, γιὰ νὰ τὰ ὑπηρετήσουν.

Αὐτὴ εἶναι ἡ προσφορὰ τῆς Λιβέντισσας Ἑλληνίδας. Πάντα προσφέρει τὴν παρουσία της στὰ ἥρωικὰ φανταράκια μας ἀπλῶ, αὐθόρμητα, ἀπὸ ἀγάπη στὴν πατρίδα μας, τὴν ὁμορφὴ Ἑλλάδα. Θυσιάζει τὸν χρόνο της, ἐγκαταλείπει τὰ οἰκογενειακά της καθήκοντα καὶ ἐκδηλώνει μὲ θυσία τὴν ἀγάπη της στὰ γενναῖα μας φανταράκια.

Μὲ σεβασμὸ καὶ συγκίνηση μαθαίνουμε αὐτὴ τὴν πατριωτικὴ συμπεριφορὰ τῶν γυναικῶν τῆς

Μὲ θάρρος καὶ ἥρωισμό οἱ Ἑπειρώτισσες γυναῖκες διασχίζουν τὰ βουνὰ καὶ τὰ φαράγγια τῆς Πίνδου. Ἄφηνουν τὰ σπίτια τοὺς, τὰ παιδιά τοὺς, παίρνουν μαζί τοὺς ὅ,τι χρειάζονται τὰ παλληκάρια ποὺ πολεμοῦν πάνω στὴ δοξασμένη Πίνδο. Ἡ θυσία τοὺς, ἡ ἀγάπη τοὺς, τὸ ἀληθινὸ ἐνδιαφέρον τοὺς συγκινεῖ τὰ γενναῖα Ἑλληνόπουλα. Εἶναι κάτι ποὺ θὰ τὸ θυμοῦνται γιὰ πάντα.

## Τὸ βιογραφικό μου\*

**Κ**ουβαλώντας πέντε τσάντες βαριές, ξεφυσώντας ἀπ' τὰ εικοσιτέσσερα σκαλιὰ πού ἀνέβηκα, βρέθηκα ἐπιτέλους στοὺς κόλπους τοῦ σπιτιοῦ μου.

Στὸ συμφωνημένο σημεῖο, πάνω ἀπὸ τὸ τηλέφωνο καὶ φάτσα στὴν εἴσοδο, περιμένουν κρεμασμένα τὰ χαρτάκια πού μᾶς εἰδοποιοῦν πὼς κάποιος μᾶς ζήτησε, καὶ πὼς πρέπει νὰ τοῦ τηλεφωνήσουμε. Εἶναι κακιά μου συνήθεια, μόλις μπαίνω, νὰ ρίχνω τὸ βλέμμα μου ἐκεῖ.

- Μπά! Μπά! εἶπα. Μπόλικο πράμα σήμερα.

Παράτησα τὶς τσάντες, ξάπλωσα στὴν πολυθρόνα καὶ ἄρχισα νὰ διαβάζω.

- Τί πάθανε, καλέ, τοῦτοι πρωῖ πρωῖ;

Ἔνα, ὅμως, ἀπ' ὅλα τὰ χαρτάκια τράβηξε τὴν προσοχή μου περισσότερο. Τηλεφώνησε, λέει, ἡ σπουδαία καὶ πασίγνωστη κ. Τάδε καὶ ζητάει νὰ πᾶς τὴν τάδε μέρα στὴν ὁδὸ τάδε, μ' ἕνα βιογραφικό σου!

- Ἄλλο καὶ τοῦτο! Βιογραφικό δικό μου! Μπά, τρομάρα μου, τί ἔπαθα πρωῖ πρωῖ! Σέ τί μπειλᾶ μ' ἔβαλε αὐτὸ τὸ χαρτάκι!

Σιγὰ σιγὰ ἠρέμησα.

- Ἄ πὰ πὰ! σκέφτηκα. Δὲν πάω πουθενά. Οὔτε μ' ἐνδιαφέρει τί τὸ θέλουν, οὔτε ποιοί, οὔτε πότε τὸ θέλουν. Ἐγὼ πρέπει τώρα νὰ μαγειρέψω τὸν ἀρακά μου, νὰ ταῖσω τὰ παιδάκια μου καὶ τὸν ἄντρα μου.

Ἐλα, ὅμως, πού ἡ σκέψη αὐτὴ δὲ μ' ἄφηνε...

Βιογραφικό!!! Κορδῶθηκα λίγο. Ἔμ! Λίγο τόχεις; Καὶ καθὼς καθάριζα τὰ κρεμμυδάκια, καὶ τὰ μάτια μου ἔτρεχαν σὰν τὸν Μολδάβα τοῦ Σμέτανα, ἄρχισα νὰ τὸ σιγοσκέπτομαι σοβαρά.

- Ναί, μονολόγησα, ἄς συζητήσουμε τί θὰ μπορούσα νὰ γράψω.

Ἄς ἀρχίσουμε, λοιπόν, ἀπὸ τὸ ποῦ γεννήθηκα. Ἔτσι δὲν ἀρχίζουν τὰ βιογραφικά; - καί, μεταξύ μας, κι οἱ ἐπικήδειοι;

«Γεννήθηκε στὴν ἔνδοξη Ζαχλορού», κλπ., κατὰ πὼς ἴενε.

Ἄναστενάξα λίγο. Ἡ μαμά μου μοῦ εἶχε πει πὼς, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν χρήματα, μὲ ξεγέννησε ἡ μαμὴ τῆς γειτονιάς μας στὸ μεσαῖο δωμάτιο τοῦ πατρικοῦ μας, πού εἶχε σανιδένιο πάτωμα, γιὰ νᾶνα κάπως ζεστά.

- Πάει καλὰ, μουρμούρισα, αὐτὸ δὲν θὰ τὸ γράψω. Τὸ πότε ὅμως γεννήθηκα δὲν θὰ τὸ πῶ; Βεβαίως.

«Γεννήθηκα τὸ 193...».

Μηρρρ... Μὲ τρόπο συνειδητοποίησα πὼς ἤμουν προπολεμικά. Κάτι ἄρχισε νὰ μοῦ ξινοφαίνεται.

- Ἄ! ὄχι καὶ ἡλικίες!



«Γόνος τῆς σπουδαίας καί... φιλαρμονικῆς...», ὅπως κάποτε εἶπε μιὰ γυναικούλα στὴ μαμά μας, «οἰκογενείας».

- Ἐπ! γιὰ προσγειώσου, εἶπα. Πὲς πὼς εἶσαι κόρη τοῦ ἔνδοξου μπακάλη τῆς γειτονιάς, μὲ οἰκόσημο μάλιστα. Πὼς; Δὲν τὸ ξέρετε αὐτό; Βέβαια, ἐμεῖς ὡς οἰκογένεια εἶχαμε καὶ οἰκόσημο. Μιὰ σέσουλα, γιὰ τὴν ὁποία εἴμαστε καὶ περὶφανοί.

Πᾶμε παρακάτω.

Σπουδές. Ἐ!, ἐδῶ κάτι γίνεται. Κατάφερα καὶ τέλειωσα τὸ κολλῆγιο. Γιὰ νὰ μὴν ξεστράτσει, ὅμως, ἡ σκέψη σας, σᾶς λέω πὼς «κολλῆγιο» ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἴεγανε τὸ Γυμνάσιο Καλλιθέας.

Γιὰ τὴν ἐπίδοσή μου, τί νὰ ποῦμε; Ἄς μὴν τὰ βάζουμε ὅλα μαῦρα. Ἦταν αὐτὸ πού ἴενε «κοσμιωτάτη».

Φτάνουν αὐτὰ γιὰ μιὰ βιογραφία; Βρέ, τί βάσανο μὲ βρῆκε!

Μετὰ τὸ κολλῆγιο τί ἔκανα;

Σὰν ὅλα τὰ καθωσπρέπει κορίτσια, συνέχισα κάποια μαθήματα πιάνου, τέλειωσα κάποια ἀγγλικούλια, ἔμαθα λίγο μαντολίνο, καὶ βεβαίως, δούλεψα.

Μετὰ παντρεύτηκα, μοῦδῶσε ὁ Θεὸς καὶ ἕνα μικρὸ τοσοῦρρο παιδί καί... καὶ μετὰ;

- Καλέ, ἀναρωτήθηκα. Τί ἄλλο γράφουμε στὰ βιογραφικά;

Ἄθελᾶ μου κοίταξα τὰ χέρια μου. Ἄγρια χέρια, θὰ τᾶλεγα δουλεутάρικα χέρια.

Καὶ τότε μοῦ μπῆκε ἡ ἰδέα.

Ἔνα σωστὸ βιογραφικό πρέπει νὰ γράφει καὶ τί ξέρεις νὰ κάνεις μὲ τὰ χέρια σου. Βούτηξα, λοιπόν, στὶς μνημές μου.

Θυμᾶσαι πού ἔσκαβες ὅλο τὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ σου καὶ φύτευες πότε λαχανικά καὶ πότε λουλουῖδια; Αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα δὲν τὸ ἐγκατέλειψες οὔτε τώρα, πού ἔγινες γιαγιά.

«Σκαφτιάς», λοιπόν. Γράφε.

Θυμᾶσαι πού περιποιοῦσαν πενήντα κότες καὶ κοτό-



πουλα, πώς τους έκανες μαζί με τη μαμά σου ἐχειρήση στον λαιμό, τους έκανες ἐνέσεις και καθάριζες κάθε Σάββατο τὰ κοτέτσια;

Γράφε: «Πτηνοτρόφος».

Θυμᾶσαι πὼς μικρὸ παιδί εἶχε φτιάξει ἕνα κασελάκι μὲ βοῦρτσες, μπογιές και ἕνα βελουδένιο πανάκι, και γυάλιζες κάθε Σάββατο βράδυ τὰ παπούτσια τοῦ πατέρα, πού κατάκοπος ἐρχόταν ἀπὸ τὸ μπακάλικο;

«Λοῦστρος», λοιπόν.

Και μέχρι σήμερα, πὲς το, ὁμολόγησέ το, εἶναι τὸ ἐπάγγελμα πού συμπαθεῖς περισσότερο. Πὼς νὰ ξεχάσεις πὼς γιὰ ἀρκετὰ χρόνια βοηθοῦσες στὸ μπακάλικο, ὅταν εἶχε χρόνο, και κυρίως τὰ Σάββατα, μὲ τὴν πολλὴ δουλειά;

Γράφε, λοιπόν: «Μπακαλο...γατούλα».

Εἶχε και ἕνα θεῖο μαραγκό, πού σ' ἔμαθε νὰ πλανίζεις, νὰ πριονίζεις, νὰ χρησιμοποιεῖς τὴ ράσπα, τὸ μέτρο, τὸ ματικί και ἄλλα συναφή. Μπορεῖς, λοιπόν, νὰ ἰσχυριστεῖς πὼς ἀπὸ σπόντες ξέρεις καί...

«Βοηθὸς μαραγκοῦ».

Ἄμ, ὅταν βούλιωναν τὰ λούκια τῆς κουζίνας, τοῦ νιπτῆρα, ποῖος τὰ ξεβούλωνε, και ἐδῶ πού τὰ λέμε, ποῖος τὰ ξεβούλωνει;

Μὴ μοῦ ζητᾶτε, βέβαια, τὴν Haute Coiffure τῆς Ὑδραυλικῆς, πού λέει και μιὰ φίλη μου, και εἶναι οἱ μόνες γαλλικὲς λέξεις πού ξέρει, και τὶς πετάει ὅπου βρεῖ· μὴ μοῦ ζητᾶτε ἐξειδίκευση. Ἄν, πάντως, ἔχετε πρόβλημα σὲ μικρὰ ὑδραυλικά πρᾶματάκια και ψάχνετε στὴν ἐπετηρίδα τῶν ἐπιστημόνων ὑδραυλικῶν, σκεφτεῖτε και ἐμένα. Ἔχω ἕνα βιογραφικὸ γεμάτο ἀπὸ παλιὲς ὡς και πρόσφατες ἐμπειρίες. Κι ἀπὸ τιμές... θὰ τὰ βροῦμε, πού λέει ὁ λόγος.

«Ὑδραυλικός», λοιπόν, ἢ, τέλος πάντων, «Βοηθὸς ὑδραυλικοῦ».

Πὼ πὼ! Καθὼς σιδερῶνω πιά τὸ δέκατο πέμπτο πουκάμισο, ξέχασα τὸ πιὸ σπουδαῖο... Εἶμαι ἕνας θαυμάσιος μπογιατζῆς. Ναι, ναι! Ὅχι ὅμως γιὰ ρεπολίνας. Τί τὶς θέλετε τώρα και ἐσεῖς αὐτές; Ἀπλᾶ πρᾶγματα θέλει ἡ ζωὴ. Ἔνα ἀσάρι, ἕνα πηλαστικὸ και... φύγαμε! Και πείρα νὰ δεῖτε! Τέσσερις-πέντε φορές τὸ σπίτι μου, ἐκτὸς ἐκείνης τὶς φορές πού ἔγινε και ἡ σχετικὴ δουλειὰ στὴ γειτόνισσα. Σκέψου πὼς κάποτε ἔβαλα τὰ γυαλιὰ σ' ἐπιστήμονα μπογιατζῆ, πού τοῦ συνδύασα -ἐγὼ, τ' ἀκοῦς;- τὰ χρώματα και τοῦ ἔφτιαξα ἕνα χρῶμα μούρλια. Χλώμιασε λίγο ὁ ἄνθρωπος, μᾶς τὸ παραδέχθηκε.

«Μπογιατζῆς», λοιπόν.

Τὸ σιδέρωμα ἐπιτέλους τελείωσε, και ἄρχισα νὰ ράβω τὰ κουμπιά πού ἔλειπαν, ν' ἀλλιάζω τὰ λιάστικα πού εἶχαν λασκάρει, νὰ συμμαζεύω τὰ στριφώματα. Μά, τὸ βιογραφικὸ, τὸ βιογραφικὸ.

- Σὲ καλὸ μου, σκέφτηκα. Πὼς ξέχασα τὸ πιὸ σπουδαῖο! Κάποτε στὴν ἐκθεση τοῦ Ζαππεῖου πουλοῦσα κατασариδοκτόνο Τοξόλη, κρέμα ξυρίσματος, και ἀργότερα πουλοῦσα σπουγγαρόπανα. Μοῦ εἶπαν πὼς ἤμουν

ἐξοχη πωλήτρια, και ἐγὼ τὸ πῆρα πάνω μου και ἄρχισα νὰ πουλάω ὅ,τι ἔβρισκα. Πότε πότε πουλάω και ἐξυπνάδα στὸν ἄνδρα μου, ἔτσι, γιὰ νὰ μὴν ξεχνᾶω τὸ ἐπάγγελμα, και αὐτός, φίλε μου, γίνεται θηρίο.

Ὅσο ἄρχισε νὰ περνᾶει ἡ ὥρα και νὰ μοῦ τελειώνουν τὰ ἐπαγγέλματα, στενοχωριόμουνα. Μ' ἄρεσε πιά αὐτὴ ἡ ἱστορία. Ἄρχισα νὰ σκέφτομαι τὶς ἄλλες γυναῖκες. Δὲν θὰ ἦταν ἄδικο νὰ μὴ μιλήσω γιὰ ὅλες; Γιὰ τὸ βιογραφικὸ ὄλων; Μὴ δὲν εἴμαστε:

Μαγερίσες  
Ἐπευθύνες ἐπιμελητείας  
Πλύστρες  
Ράφτρες  
Σιδερῶστρες  
Καθαρίστρες  
Ψυχολόγοι  
Σύμβουλοι Δημοσίων Σχέσεων  
Γραμματεῖς στοὺς ἄνδρες μας  
Μπέμπυ σίτερς  
Νηπιαγωγοί  
Δασκάλιες-Φροντιστές  
Νοσοκόμες...

Πῆρα βαθιὰ ἀνάσα, πάτησα φρένο, γιὰ τὸ κοντέρ μου ἔδειχνε πὼς εἶχα πάρει φόρα, ὅπως μοῦ λέει συχνὰ ὁ ἄνδρας μου. Μπᾶς, ὅμως, και μοῦ ξέφυγε κάτι; Και καθὼς ἔγλειφα τὰ δάκτυλά μου, πού ἦταν γεμάτα ὑπολείμματα ἀπὸ τὴν τούρτα πού τελείωνα, φώναξα:

- Και ζαχαροπλάστης! Και ζαχαροπλάστης και φούρναρης!

Ἐκείνη τὴν ὥρα ἀνοίξε ἡ πόρτα. Νᾶσου και ὁ ἀφέντης τῆς καρδιάς μου.

- Καλῶς τόν μου, εἶπα χαρούμενη.

- Τί ζαχαροπλάστης και τί φούρναρης φώναζες; Μὲ ρώτησε.

Τὸν κοίταξα πάνω ἀπ' τὰ πρεσβυωπικά μου γυαλιὰ και χαμογελώντας εἶπα:

- Νά, ἡ γυναῖκα πρέπει νᾶναι ζαχαροπλάστης, γιὰ νὰ σᾶς κάνει γλυκιὰ τὴ ζωὴ, και φούρναρης, γιὰ νὰ σᾶς ψῆνει τὸ ψάρι στὰ χεῖλη.

- Και γυναῖκα μου, ὅμως, και μάννα τῶν παιδιῶν μας, εἶπε ἐκείνος, μὲ φίλησε και σκάσαμε και οἱ δυὸ στὰ γέλια.

.....

Τὸ πὼς, ὅμως, πέρασε ὀλη αὐτὴ ἡ ζωὴ και ἔφτασε στὶς τελευταῖες πιά δεκαετίες τῆς ζωῆς ἐτοῦτς, ὥστε νὰ μοῦ λένε τὰ ἐγγόνια, «Ἐ! γιαγιά, φτάσαμε και εἰς τὴν ἑνατην δεκαετίαν!», αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀλλή, ὑπέροχη ἱστορία, πού ἀξίζει νὰ τὴν ξεδιπλώσουμε κάποτε, ἀποκαλύπτοντας τὸ ἐκπληκτικὸ ἔλεος, τὴν ἀνοχή και ὑπομονὴ τοῦ Πλάστη μας, πού μᾶς σῆκωνε ἀπὸ τὰ στραβοπατήματά μας και τὶς τόσες ἀνοσιές μας.

## Ἑλλήνων Λόγος – Γλῶσσα – Βυζάντιο

**Σ**’ αὐτὴ τὴ μικρὴ γωνιά τῆς γῆς, τὴν Ἑλλάδα, ἔζησε στὰ πανάρχαια χρόνια ἓνας λαὸς ποὺ σμίλευσε τὸ πνεῦμα καὶ δημιούργησε θεϊκὸ πολιτισμὸ. Ἔζησαν ἄνθρωποι προικισμένοι, ποὺ δὲν ξέχασαν τὸν οὐρανὸ –τὸ πνεῦμα–, καθὼς γεννήθηκαν στὴ γῆ. Αὐτοὶ ἀνακάλυψαν τὸν Λόγο καὶ μὲ ὁδηγὸ αὐτὸν οἰκοδόμησαν τὸν πολιτισμὸ τους. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ ἐκφραστικὴ μορφή τοῦ Λόγου. Ὁ Λόγος εἶναι μιὰ ἐσωτερικὴ κίνηση τῆς ψυχῆς. Εἶναι τὸ *σκέπτεσθαι* καὶ τὸ *διανοεῖσθαι*. Ὁ Λόγος (σκέψη καὶ διάνοηση) κυριαρχεῖ στὰ πάντα, καὶ ἡ ἐκδήλωσή του εἶναι



**Σ**’ αὐτὴ τὴ μικρὴ γωνιά τῆς γῆς, τὴν Ἑλλάδα, ἔζησε στὰ πανάρχαια χρόνια ἓνας λαὸς ποὺ σμίλευσε τὸ πνεῦμα καὶ δημιούργησε θεϊκὸ πολιτισμὸ. Ἔζησαν ἄνθρωποι προικισμένοι, ποὺ δὲν ξέχασαν τὸν οὐρανὸ –τὸ πνεῦμα–, καθὼς γεννήθηκαν στὴ γῆ. Αὐτοὶ ἀνακάλυψαν τὸν Λόγο καὶ μὲ ὁδηγὸ αὐτὸν οἰκοδόμησαν τὸν πολιτισμὸ τους.

ἡ πραγματικότητα, εἶναι ἡ Ἱστορία, εἶναι ἡ Ἐπιστήμη, εἶναι ἡ Φιλοσοφία, εἶναι ἡ Κοινωνία. Εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ αἰτία τοῦ παντός (κάθε ὑπαρξῆς) καὶ τοῦ γίνεσθαι (ὅ,τι δημιουργεῖται). Εἶναι ἡ θεία ἀνώτερη Δύναμη ὅπου ἐδρεῦει ὁ κόσμος τῶν Ἰδεῶν, ἡ μεσάζουσα δύναμη μεταξύ Θεοῦ καὶ Κόσμου.

Γιὰ νὰ φθάσουν οἱ Ἕλληνες στὴν ἀνακάλυψη τοῦ Λόγου, τοὺς ὁδήγησαν ἡ ἀπορία καὶ ὁ θαυμασμός, ἡ ἀναζήτησις γιὰ τὶς ρίζες τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀναζήτησις τῆς αἰτίας καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κόσμου καὶ τῶν ὄντων. Ἔτσι ἄρχισαν νὰ σκέπτονται καὶ νὰ διανοοῦνται.

Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ Λόγου εἶναι κοσμοϊστορικῆς σημασίας. Ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς λόγος συσπειρώνεται κυρίως στὶς τρεῖς ἀξίες ποὺ διακονεῖ. Τὴν ἀξία τοῦ Ἀληθινοῦ, τὴν ἀξία τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἀξία τοῦ Ὠραίου. Ἡ ἰδέα τοῦ Ἀγαθοῦ στὴ μορφή Λόγου ἔκανε τὸ ἠθικὸ ἄνοιγμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν οὐρανὸ. Ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς Λόγος πέρασε στὴ σφαῖρα καὶ τὴν ἀξία τοῦ Ὠραίου – συνδυασμὸς λόγου καὶ μορφῆς. Ὁ Παρθενῶν, οἱ

Καρυάτιδες, ἡ τραγωδία καὶ οἱ πινδαρικὲς ᾠδές, ἡ ὁμηρικὴ ποίηση καὶ οἱ πλάτωνικοὶ διάλογοι κ.ἄ. εἶναι δημιουργήματα τοῦ Λόγου.

Παράλληλα, ὁ Λόγος εἶναι αὐτὸς ποὺ δημιουργεῖ τὴν κριτικὴ σκέψη, αὐτὸς ποὺ ξεχωρίζει αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ὑπάρχει. Ἀπαλλοτρίωνε τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ψέμα καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ φθάσει νὰ ὁμοιωθεῖ μὲ τὸν Θεό. Οἱ Ἕλληνες μὲ τὸν Λόγο ἔφθασαν στὴν ὑπαρξὴ τῆς Ἰδέας, καὶ ἡ Ἰδέα εἶναι ὁ Θεός.

Ἡ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων στὴ συγκεκριμένη τῆς μορφή, ὡς ὁμιλουμένη, ὡς μέσο συνεννοήσεως τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἡ ἀρχαιότερα ζωντανὴ πηγὴ τοῦ Κόσμου ποὺ φθάνει ὡς ἐμᾶς καὶ ποὺ μπόησσε τὶς γλῶσσες τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς γῆς κι ἔδωσε πολλὴ ψυχὴ καὶ πολλὴ φῶς. Σήμερα ἀκόμα εἶναι ἡ βάση τῶν ἐπιστημῶν. Ἀπὸ αὐτὴν οἱ σύγχρονες ἐπιστήμονες ἀντλοῦν λέξεις, γιὰ νὰ ἐνδύσουν ἀφηρημένους ἔννοιους. Εἶναι ἡ μόνη γλῶσσα ποὺ μπόρεσε νὰ ἐκφράσει τὸν Λόγο τῶν Εὐαγγελίων. Αὐτὴ δημιούργησε τὴ δημοτικὴ μας ποίηση, κομ-

μάτι δημιουργικό και άνεπανάληπτο τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, καὶ ἔγινε τὸ ἐργαλεῖο τῆς ὑπέροχης, ισάξιας τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας (Σοφωμός, Παλαμᾶς καὶ Σεφέρης, Ἐλύτης, Ρίτσος καὶ ἄλλοι ἀξιόλογοι συγγραφεῖς καὶ λογοτέχνες, ισάξιοι δημιουργοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων).

Αὐτὴ ἡ γλῶσσα, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη καὶ φθάνοντας στὸν τραγικὸ καὶ κωμικὸ, τὸν φιλοσοφικὸ καὶ πολιτικὸ, τὸν πεζὸ καὶ ποιητικὸ χῶρο, δημιούργησε τοὺς ποταμοὺς τοῦ λόγου: τὸν Βυζαντινὸ, Νεοελληνικὸ, Εὐρωπαϊκὸ καὶ Νεολατινικὸ, ποὺ πότισαν καὶ ποτίζουν ἀκόμη τὴν παγκόσμια φιλοσοφία-λογοτεχνία, καὶ μέσθ' αὐτῶν ἐκφράζεται καὶ βιώνεται ὁ πολιτισμὸς. *«Κι ἀφοῦ κάθε τι τὸ ἐλληνικὸ σημαίνει καὶ παγκόσμιο, καὶ κάθε τι τὸ παγκόσμιο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα μὲ τὸ κάλλος καὶ τὸν φυσικὸ πλοῦτὸ τῆς ἐγκαινιάζει στὸν παγκόσμιο πολιτισμὸ τῆ διάρκειας καὶ τὴν αἰωνιότητα, μυστικὲς πηγὲς πνεύματος καὶ ποιότητας».*

Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα μὲ τὴν ὀριακὴ τελειότητά της λειτούργησε πᾶν ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια κι ἔδωσε γραμμὲς καὶ πειθαρχημένη ἔκφραση στὸν λόγο τῶν μεταγενέστερων πολιτισμένων ἡσῶν.

*« Ἄν θέλετε νὰ γκρεμίσετε ἓνα ἔθνος, γκρεμίστε τὴ γλῶσσά του»,* εἶχε διακηρύξει ὁ Λένιν.



Ἡ ἀνακάλιψη τοῦ Λόγου εἶναι κοσμοϊστορικῆς σημασίας. Ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς λόγος συσπειρώνεται κυρίως στὶς τρεῖς ἀξίες ποὺ διακονεῖ. Τὴν ἀξία τοῦ Ἀθηνοῦ, τὴν ἀξία τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἀξία τοῦ Ὠραίου.

Ἡ ἰδέα τοῦ Ἀγαθοῦ στὴ μορφή Λόγου ἔκανε τὸ ἠθικὸ ἄνοιγμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν οὐρανὸ. Ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς Λόγος πέρασε στὴ σφαῖρα καὶ τὴν ἀξία τοῦ Ὠραίου – συνδυασμὸς λόγου καὶ μορφῆς. Ὁ Παρθενών, οἱ Καρυάτιδες, ἡ τραγωδία καὶ οἱ πινδαρικές ᾠδές, ἡ ὀμηρικὴ ποίηση καὶ οἱ πηλατωνικοὶ διάλογοι κ.ἄ. εἶναι δημιουργήματα τοῦ Λόγου.

Παράλληλα, ὁ Λόγος εἶναι αὐτὸς ποὺ δημιουργεῖ τὴν κριτικὴ σκέψη, αὐτὸς ποὺ ξεχωρίζει αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ὑπάρχει.

Ἀπαλλήλασει τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ψέμα καὶ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ φθάσει νὰ ὁμοιώνεται μὲ τὸν Θεό.





«Τὸ Βυζάντιο εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου ἔσμιξε ἱστορικά – χρονικά – τοπικά τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα μὲ τὸν χριστιανισμό καὶ μεταλαμπαδεύτηκε στὴ Δύση». Θὰ μπορούσε νὰ μιλάει ἡ Εὐρώπη σήμερα «περὶ δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν», ἂν δὲν εἶχαν σταθεῖ φρουροὶ τῆς Γηραιᾶς Ἡπείρου στὸ σύνορό της μὲ τὴν Ἀσία ἐπὶ 1100 χρόνια οἱ Βυζαντινοί; Στους ἔντεκα αἰῶνες ζωῆς τοῦ Βυζαντίου, τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ αἷμα ζυμώθηκε μὲ τὶς ιδέες τοῦ Χριστιανισμοῦ. «Ἔτσι, προέκυψε μιὰ σύνθετη κατάσταση, ὅπου συνυπῆρχαν στοιχεῖα ἀντικρουόμενα, ἑτερογενῆ καὶ ἑτερόκλητα. Τὰ στοιχεῖα αὐτά, ὅμως, συμπλέκονται σὲ μιὰ ἀρμονικὴ σύνθεση».

Τὸ Βυζάντιο ἦταν Φῶς. Αὐτὸ ἔσωσε τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὴν καθιέρωσε ὡς ἐπίσημη γλῶσσα καὶ τὴν ἀπήλλαξε ἀπὸ διαλεκτικὲς καὶ τοπικιστικὲς τάσεις. Ἡ Κωνσταντινούπολη ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Μεσογειακοῦ κόσμου κατὰ τὸν μεσαίωνα, «ὁ λαμπρὸς φάρος, ὁ ὁποῖος ἐφώτιζε τὸν περικυκλιῶντα ὠκεανὸν τῆς βαρβαρότητας». «Ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολη εἶναι ἡ «ἀληθινὴ εὐρωπαϊκὴ μεγαλοῦπολη», ἡ Εὐρώπη εἶναι βυθισμένη στὴν ἀμάθεια καὶ στὴ σκοτεινὴ δεισιδαιμονία.

Ἡ πνευματικὴ δημιουργία τοῦ Βυζαντίου, ποὺ εἶναι καὶ πρωτότυπη, εἶναι ἡ Ζωγραφικὴ (ἁγιογραφία), ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ Μουσικὴ. Τὸ Βυζάντιο παρέμεινε ἐπὶ χίλια χρόνια ὁ κυριώτερος ἐκπολιτιστικὸς παράγων τῆς ἀνθρωπότητας. Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης τὸ 1453, τὸ Βυζάντιο ἔφερε στὴ Δύση τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ (τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ διανόηση), τὸ φῶς, καὶ ἔγινε ὁ συντελεστὴς τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ Ἀναγέννηση στὴν Εὐρώπη δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Βυζαντίου. Στὴν Ἀνατολή, μετὰ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ φῶς ἔσβησε. Στὴ Δύση ἔλαμψε μὲ τὴν Ἀναγέννηση. Ὅμως, τὸ

Βυζάντιο πολεμήθηκε μὲ λύσσα ἀπὸ τοὺς Δυτικούς καὶ ἀπὸ τοὺς λεγόμενους «προοδευτικούς».

Ἡ γλῶσσα στὸ Βυζάντιο εἶναι ἡ συνέχεια τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς, ποὺ διαμορφώθηκε ἐνιαία, χωρὶς διαλέκτους, καὶ εἶναι τόσο δυνατὴ, ὥστε δημιουργήθηκε καὶ ποίηση. Σὲ αὐτὴ τὴ γλῶσσα διαβάζουμε τὰ ποιήματα τοῦ Ἀκριτικοῦ Κύκλου, τὸ ποίημα τῆς Ἄννας Κομνηνῆς καὶ τὸ Ἀκριτικὸν Ἔπος. «Μὲ τὸ ἔπος κάνουν συνήθως τὴν ἐμφάνισή τους οἱ λαοὶ στὸ προσκόνιο τῆς ἱστορίας. Μὲ αὐτὸ παρουσιάσθηκαν οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες μέσα στὴν ὀμίχλη τῆς προϊστορίας, μὲ τὸν “Ὀμηρικὸ Κύκλο”, μὲ τὸ ἔπος γεννιοῦνται καὶ οἱ νέοι Ἕλληνες». Ἀπὸ τὸν 10<sup>ο</sup> αἰῶνα βρίσκουμε ρίζες Νεοελληνισμοῦ, καὶ ἀρχίζει ἡ χρῆση τῶν ὄρων «γένος» καὶ «Ἕλληνας». Τὰ χρόνια τῶν Παλαιολόγων, ὅταν τὸ κράτος κατέρρευε, ἀνασταίνεται ὁ Νέος Ἕλληνισμός. Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πίστη, λοιπόν, ἔσωσαν τὸν λαὸ τοῦ Βυζαντίου, ὡς γένος πλεόν, στὴ σκληριά του. Χάρη σὲ αὐτὲς τὶς δύο δυνάμεις ἄντεξε 400 χρόνια σκληριάς καὶ τόληψε τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὅταν τὸ 1453 ὁ Μῶαμεθ πατοῦσε τὴν κατακνημένη Πόλη, ὁ Νέος Ἕλληνισμὸς ἦταν μιὰ πραγματικότητα.

Στὸ Βυζάντιο τὰ ἀντικειμενικὰ μέτρα τοῦ Ὁραίου, τοῦ Ἀγαθοῦ, τοῦ Ἀληθινοῦ τῆς Ἀρχαίας Διανόησης ἐνδύθηκαν ἀρμονικὰ μὲ τὴν Ἀγάπη καὶ τὴν Πίστη. Πολλοὶ ἀξιόλογοι συγγραφεῖς καὶ διανοούμενοι ἔζησαν καὶ ἔδρασαν στὸ Βυζάντιο, ὅπως οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ Φραντζῆς (15<sup>ος</sup> αἰῶνας), ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ὁ σοφὸς τοῦ Βυζαντίου (10<sup>ος</sup> αἰῶνας), ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος, ὁ ὁποῖος ἐξίστορεῖ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἔχουμε τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη στὴν Καππαδοκία μὲ τοὺς τρεῖς Καππαδόκες, τὸν Μέγας Βασίλειο, τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο καὶ τὸν Γρηγόριο Νύσσης. Ἡ Ἀντι-

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη καὶ φθάνοντας στὸν τραγικὸ καὶ κωμικὸ, τὸν φιλοσοφικὸ καὶ πολιτικὸ, τὸν πεζὸ καὶ ποιητικὸ χῶρο, δημιουργήθηκε τοὺς ποταμοὺς τοῦ λόγου: τὸν Βυζαντινὸ, Νεοελληνικὸ, Εὐρωπαϊκὸ καὶ Νεοηλατινικὸ, ποὺ πότισαν καὶ ποτίζουν ἀκόμη τὴν παγκόσμια φιλοσοφία-λογοτεχνία, καὶ μέσῳ αὐτῶν ἐκφράζεται καὶ βιώνεται ὁ πολιτισμὸς. «Κι ἀφοῦ κάθε τι τὸ ἑλληνικὸ σημαίνει καὶ παγκόσμιο, καὶ κάθε τι τὸ παγκόσμιο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ τὸ κἄλλος καὶ τὸν φυσικὸ πλοῦτό της ἐγκαινιάζει στὸν παγκόσμιο πολιτισμὸ τὴ διάρκεια καὶ τὴν αἰωνιότητα, μυστικὲς πηγὲς πνεύματος καὶ ποιότητας».

όχεια και ή Βυρπητòς γίνονται κέντρα πνευματικά. Έχουμε επίσης την Άλεξάνδρεια στην Αίγυπτο με τη Σχολή Ρητόρων και Ποιητών και τη φιλόσοφο Ύπατία, ύμνογράφους όπως ο Ρωμανòς ο Μελωδòς και άλλους.

Τò Βυζάντιο υπηρέτησε τò Θεϊò και τò Άγιο, τò υπερκòσμιο και υπερβατικό, κι έδωσε ανθρώπους που άγγιζαν τòn Θεò, τούς Άγίους, έδωσε στòn άνθρωπο τὴν αγιότητα.

Δέν μπορούμε νὰ κατανοήσουμε τò Βυζάντιο με τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς «ἀθεΐας» και τῆς «ἀθρη-



Ή πνευματική δημιουργία του Βυζαντίου, που είναι και πρωτότυπη, είναι ή Ζωγραφική (άγιογραφία), ή Αρχιτεκτονική και ή Μουσική. Τò Βυζάντιο παρέμεινε ἐπὶ χίλια χρόνια ó κυριώτερος ἐκπολιτιστικός παράγων τῆς ἀνθρωπότητας. Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης τò 1453, τò Βυζάντιο ἔφερε στὴ Δύση τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμò (τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ διανόηση), τò φῶς, και ἔγινε ó συντελεστής τῆς Ἀναγεννήσεως. Ή Ἀναγέννηση στὴν Εὐρώπη δέν ἦταν ἄλλο ἀπὸ τò φῶς του Βυζαντίου. Στὴν Ἀνατολή, μετὰ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τò φῶς ἔσβησε. Στὴ Δύση ἔλαμψε με τὴν Ἀναγέννηση. Ὅμως, τò Βυζάντιο πολημήθηκε με ἴσση ἀπὸ τούς Δυτικούς και ἀπὸ τούς λεγόμενους «προοδευτικούς».



σκείας». Οί σημερινοί καιροί, μέσα στò φοβερό ἀδιέξοδο τῆς ἐθνικῆς μας ἐρημώσεως και μοναξιάς, είναι ὦρα δοκιμασίας ζωῆς ἢ θανάτου! Οί καταγίδες του αἰῶνά μας είναι πολλὲς και φοβερές, είναι καταλυτικές. Μέσα στὴν ἀνατριχιαστικὴ σιγή του πνεύματος, ἢ ἀναβίωση του ἑλληνοχριστιανικοῦ ιδεώδους θὰ δώσει τὴ ζωὴ και τὴν ἀνταύγεια τῆς Ἀθανασίας.

Λοιπόν, γλῶσσα και ἱστορία, αὐτὰ πρέπει νὰ σώσουμε, γιὰ νὰ σωθοῦμε. Νὰ σώσουμε και νὰ στηρίξουμε τὴν ἑλληνορθόδοξη παράδοσή μας και τὴν οἰκογένεια. Νὰ γίνει στροφή πρὸς τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ Γραμματεία. Στροφή πρὸς τὰ ἀνθρωπιστικά μηνύματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων και τò φῶς του Χριστοῦ.

Ίσως φανεῖ ἄστοχο και ξεπερασμένο σήμερα, με τὴν τεχνικὴ πρόοδο και ὄχι μόνο, νὰ μιλάμε γιὰ τὸ παρελθὸν τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀρχαιότητας και τò Βυζάντιο. Αὐτοί, ὅμως, δημιούργησαν ἀνεπανάληπτο πολιτισμò. Τὸν πρωτεύοντα ρόλο σ' αὐτὴ τὴ δημιουργία ἔπαιξε ó Λόγος-Γλῶσσα, παράλληλα με τὴ Δημοκρατία. Δέν υπάρχει Δημοκρατία χωρίς

Λόγο-Γλῶσσα, και οὔτε Λόγος-Γλῶσσα χωρίς Δημοκρατία. Αὐτὰ ἔδωσαν στὴν ἀνθρωπότητα οί Ἑλληνες στò παρελθὸν κι ἐκπολιτίστηκε. Και σήμερα, είναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναξιολογηθεῖ αὐτὴ ἡ κληρονομιά, γιὰ νὰ βρεῖ τὸν δρόμο τῆς ἡ ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα. Ἄρα, ὅταν μιλάμε γιὰ τὸ παρελθὸν τῶν Ἑλλήνων, μιλάμε γιὰ τὸ Μέλλων τῆς ἀνθρωπότητας.

#### ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ ΚΑΛΑΜΠΟΚΗ

##### Πηγές

1. Πορεία του Γλένου, Ἀπ. Βακαλόπουλου, ἱστορικοῦ.
2. Ἡ προσφορά του Ἑλληνικοῦ Πνεύματος (Ἀρχαίου και Βυζαντινοῦ) στὸν Εὐρωπαϊκὸ Πολιτισμò, Οὐρανίας Λανάρα, φιλολόγου, τ. Γ.Ε.Μ.Ε.
3. Ἱστορία του Βυζαντινοῦ Κράτους, Κωνσταντίνου Ἄμαντου, ἀκαδημαϊκοῦ.
4. Βυζαντινὴ Κληρονομιά, Δημητρίου Ἰ. Κωνσταντέλλη, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου.
5. Δημοκρατία, ἓνα ἄγνωστο πολίτευμα, Ἀλέξανδρου Κόντου, Ἐκδόσεις Παπαζῆση.

# Ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου στὴ Σκόπελο

**Ε**φευλλίζοντας τὸ μικρὸ ἡμερολόγιο τῆς χρονιάς, σταματῶ στὶς 20 Σεπτεμβρίου, ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου. Κάθε Ἅγιος ἔχει τὴν ιδιαίτερη διδακτικὴ ἱστορία τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου στέλνει τὴ σκέψη στὸ ὄμορφο νησί τῶν Βορείων Σποράδων, τὴ Σκόπελο. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι, ποὺ σέβονται πολὺ τὸν Ἅγιο, γιορτάζουν τὴ μέρα αὐτὴ καὶ ἀνηφορίζουν μὲ κάθε μέσο σὲ μιὰ ὄμορφη ὄρεινὴ τοποθεσία, ποὺ ἀπέχει μερικὰ χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ Χώρα. Ἐδῶ προβάλλει ἓνας παλαιὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου, ποὺ ὑψώνει τὸ μικρὸ ἀνάστημά του μέσα σ' ἓνα δάσος μὲ πανύψηλα δένδρα, ὅπου βρίσκονται καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις τῆς Ἀδελφότητος «Ζωή». Τὸ δάσος αὐτό, ἔκτασης 2000 στρεμμάτων, ἀνήκει στὴν Ἀδελφότητα καὶ ἦταν δωρεὰ ἐν ζωῇ μιᾶς εὐσεβοῦς Σκοπελίτισσας κυρίας, τῆς Μίνας Καρδαῖ. Γύρω ἀπὸ τὸν ναὸ ὑπάρχουν ἐγκαταλελειμμένα κελιά, ὅπου παλαιότερα ἔμεναν μοναχοί. Τοὺς σκότωσαν Σαρακηνοὶ πειρατές, ποὺ ἠλμαίνονταν τὸ νησί.

Ἡ γιορτὴ ἀρχίζει τὴν παραμονὴ μὲ πανηγυρικὸ ἔσπερινὸ καὶ ἀρτοκλασία, καὶ συνεχίζεται τὴν ἐπομένη μὲ Θεία Λειτουργία. Στὸ τέλος γίνεται λιτανεία στὶς ἐγκαταστάσεις τῆς κατασκήνωσης. Ἐδῶ λειτουργεῖ ἔκθεση βιβλίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων. Οἱ κυρίες προσφέρουν ἐδέσματα καὶ γλυκὰ ποὺ ἔχουν οἱ ἴδιες ἐτοιμάσει μὲ ἀγάπη γιὰ τὴν ιδιαίτερη αὐτὴ γιορτὴ. Εὐχαριστῶ τὸν Ἅγιο ποὺ μὲ ἀξίωσε πολλὲς φορὲς νὰ παρευρεθῶ καὶ νὰ τιμήσω τὴ μνήμη του.

Ἀξίζει νὰ θυμηθοῦμε μὲ συντομία τὸν βίον τοῦ Ἁγίου. Ὁ Ἅγιος ἔζησε στὰ χρόνια τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων Τραϊανοῦ (98-117 μ.Χ.) καὶ Ἀδριανοῦ (117-138 μ.Χ.) καὶ ὑπηρετοῦσε ὡς ἀνώτερος ἀξιωματικὸς στὸν ρωμαϊκὸ στρατό. Ἦταν εἰδωλοπάτρης καὶ ὀνομαζόταν Πηλακίδας. Ἦταν ὁμοσ δίκαιος ἄνθρωπος, συμπονοῦσε τοὺς ἀναξιοπαθοῦντες καὶ ἔχαιρε μεγάλῃς ἐκτιμῆσεως στὸ στρα-



τευμα καὶ στὴν κοινωνία. Ἡ σύζυγός του Πηγόταν Τατιανὴ καὶ εἶχε δύο γιούς.

Ἐνα παράδοξο θαῦμα στάθηκε ἀφορμὴ, γιὰ νὰ μεταστραφεῖ στὸν Χριστιανισμό. Τοῦ ἄρρεσε τὸ κυνήγι, καὶ μιὰ μέρα πῆγε στὸ δάσος μὲ συνοδεία στρατιωτικῶν, γιὰ νὰ κυνηγήσει. Ξαφνικὰ εἶδε ἓνα μεγάλο ἐλάφι καὶ ἄρχισε νὰ τὸ καταδιώκει. Μὲ ἔκπληξη εἶδε ὅτι ἀνάμεσα στὰ κέρατά του ὑπῆρχε ἓνας λαμπερὸς σταυρὸς μὲ ἓναν σταυρωμένο ἄνδρα πάνω του, καὶ ἄκουσε μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἐλαφιοῦ νὰ τοῦ λέει: «Πηλακίδα, ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός. Γιατί μὲ διώκεις; Ἐσὺ μὲ τὶς ἀρετές σου μὲ τιμᾷς, ἀλλὰ δὲν μὲ γνωρίζεις». Ὁ στρατηγὸς Πηλακίδας ἔπεσε ἀπὸ τὸ ἄλογό του, καὶ ὅταν συνῆλθε, εἶπε στὸν ἀόρατο συνομιλητὴ του: «Θέλω νὰ σὲ γνωρίσω». Ἡ φωνὴ ξανακούστηκε: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου». Ὁ στρατηγὸς δέχθηκε τὴ σωτήρια ἀποκάλυψη καὶ ὁμολόγησε: «Ναί, Κύριε, Σὲ πιστεύω. Δεῖξέ μου τί νὰ κάνω». Καὶ ἡ ἀπάντηση: «Νὰ πῆς στὸν ἐπίσκοπο καὶ νὰ ζητήσεις νὰ βαπτισθεῖς Χριστιανός, ἐσὺ καὶ ἡ οἰκογένειά σου».

Ὁ Πηλακίδας γύρισε στὸ σπίτι καὶ διηγήθηκε στὴν οἰκογένειά του τὸ γεγονός καὶ τὴν ἀπόφασή του νὰ βαπτισθεῖ. Ὁληθὴ ἡ οἰκογένειά του τὸν ἀκολούθησε μὲ χαρὰ, καὶ ἐπισκέφθηκαν τὸν ἐπίσκοπο, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ τοὺς κατήχησε, τοὺς βάπτισε. Ὁ Πηλακίδας



ονομάσθηκε Ευστάθιος, ἡ σύζυγός του Θεοπίστη, καὶ τὰ παιδιά τους Ἀγάπιος καὶ Θεόπιστος. Μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ Εὐστάθιος ἔσπευσε στὸ σημεῖο τοῦ θαύματος, ἔπεσε στὴ γῆ καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἴδιου καὶ τῆς οἰκογένειάς του.

Ὅταν ὁ Τραϊανὸς ἔμαθε τὸ συμβάν, τὸν ἀπέλυσε ἀπὸ τὸ στράτευμα. Στὸ μεταξύ, στὴν περιοχὴ ξέσπασε λοιμός, καὶ ὅλη ἡ οἰκογένεια ἀρρώστησε, ἀλλὰ σώθηκαν ἀπὸ θαῦμα. Ἐχασαν τὴν περιουσία τους καὶ μετακόμισαν στὴν Αἴγυπτο. Ἐκεῖ ὅμως ἡ γυναίκα του ἀπήχθη, ἐνῶ τὰ παιδιά του χάθηκαν. Ὁ ἴδιος γεμᾶτος θλίψης ἔφυγε σὲ μιὰ πόλη ποὺ ὀνομαζόταν Βάδηςσος καὶ

ὀδηγήθηκε μετὰ τὴν οἰκογένειά του στὰ βασιανιστήρια. Τοὺς πῆγαν σὲ μιὰ πεδιάδα καὶ ἄφησαν ἓνα πεινασμένο λιοντάρι νὰ τοὺς κατασπαράξει. Ἐκεῖνο ὅμως δὲν τοὺς πείραξε, ἀλλὰ ἀντίθετα τοὺς



**Ξεφυλλίζοντας τὸ μικρὸ ἡμερολόγιο τῆς χρονιᾶς, σταματῶ στὶς 20 Σεπτεμβρίου, ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Εὐσταθίου. Κάθε Ἅγιος ἔχει τὴν ἰδιαίτερη διδακτικὴ ἱστορία τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ ἡ μνήμη τοῦ Ἀγίου Εὐσταθίου στέλνει τὴ σκέψη στὸ ὄμορφο νησὶ τῶν Βορείων Σποράδων, τὴ Σκόπελο. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι, ποὺ σέβονται πολὺ τὸν Ἅγιο, γιορτάζουν τὴ μέρα αὐτὴ καὶ ἀνηφορίζουν μετὰ κάθε μέσο σὲ μιὰ ὄμορφη ὄρεινὴ τοποθεσία, ποὺ ἀπέχει μερικὰ χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ Χώρα.**



ἐργαζόταν χειρωνακτικὰ, προσευχόμενος νὰ ξαναβρεῖ τὴν οἰκογένειά του. Τὸ θαῦμα ἔγινε, καὶ ἡ οἰκογένεια ξανάσμιξε.

Μετὰ ἀπὸ καιρὸ ξαναγύρισε στὴν πατρίδα του, καὶ ὁ Τραϊανὸς τὸν ἀποκατέστησε καὶ τοῦ ἀνέθεσε πάλι ὑψηλὰ καθήκοντα στὸ στράτευμα. Ὡστόσο, τὸ 117 μ.Χ. πέθανε ὁ Τραϊανός, καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ Ἀδριανός, ποὺ μισοῦσε τοὺς Χριστιανοὺς καὶ κήρυξε διωγμὸ ἐναντίον τους.

Μετὰ ἀπὸ μιὰ νικηφόρα ἐκστρατεία, ὁ Ἀδριανὸς ζήτησε ἀπὸ τὸν Εὐστάθιο νὰ θυσιάσει στὸν Ἀπόλλωνα. Ἐκεῖνος μετὰ θάρρος ἀρνήθηκε ὁπότε

πλησίασε ἤρεμο, κουνώντας φιλικὰ τὴν οὐρά του. Τότε κατασκεύασαν ἓνα μεγάλο χάλκινο βόδι, τὸ πυράκτωσαν καὶ τοὺς ἐκλείσαν μέσα. Ἐνῶ προσεύχονταν μέσα στὸ βόδι, οἱ ψυχές τους πέταξαν στὸν οὐρανό. Ὅταν οἱ δῆμιοι ἄνοιξαν τὸν κλίβανο, βρῆκαν ἄθικτα τὰ τίμια λείψανά τους, γεγονός ποὺ ἔκανε πολλοὺς εἰδωλοφύλακτες νὰ ὁμολογήσουν πίστη στὸν Χριστό. Οἱ Χριστιανοὶ ἔθαψαν τὰ λείψανα μετὰ τιμῆς, καὶ ἡ μνήμη τῶν Ἀγίων τιμᾶται στὶς 20 Σεπτεμβρίου.

**ΑΝΘΟΥΛΑ ΝΑΟΥΜΗ**

## Ἡ Ἐπανάσταση τῆς 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου 1843

**Χ**αρούμενος ὁ λαός μας τραγουδοῦ, «Θὰ σὲ ξανάβρω στοὺς μπαξέδες, τρεῖς τοῦ Σεπτεμβρίου νὰ περνᾷς...», χωρὶς ἴσως ἀρκετοὶ νὰ ξέρουμε πὼς ὁ στιχουργὸς ἀπευθύνεται στὸν ἔνδοξο ὀπληρχηγὸ τῆς Ἐπανάστασης Γιάννης Μακρυγιάννη. Ὁ Μακρυγιάννης ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς Ἐπανάστασης, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἀνάγκασε τὸν βασιλεῖα Ὀθωνά να παραχωρήσει σύνταγμα δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν στὸν ἑλληνικὸ λαό. Πότε; Τὴν τρομερὴ ἐκείνη νύχτα τῆς 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1843.

Πρῶτος ὁ Μακρυγιάννης, ὁ γενναῖος ἀγωνιστὴς τοῦ Εἰκοσιένα, τόλμησε νὰ ἀντιταχθεῖ στὴ βαυαρικὴ τυραννία ἀπὸ τὰ χρόνια ἀκόμα τῆς Ἀντιβασιλείας (1833-1835), ἐνῶ ὁ Ὀθωνά ἦταν ἀνήλικος (μόλις 17 ἐτῶν ἤλθε στὴν Ἀθήνα). Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἔουντεκ, ἓνας ἐκ τῶν τριῶν ἀντιβασιλέων, εἶπε ἐπιτακτικὰ στὸν Μακρυγιάννη: «Ὁ,τι σᾶς λένε αὐτὸ θὰ κάμετε καὶ γνῶμες δὲν μπορεῖτε νὰ δώσετε, ὅτι ἡ Μπαυαρία ἔχει τριάντα χιλιάδες μπαγενέτα (= ξιφολόγχεσ,



Ὅταν ὁ Ἔουντεκ, ἓνας ἐκ τῶν τριῶν ἀντιβασιλέων, εἶπε ἐπιτακτικὰ στὸν Μακρυγιάννη: «Ὁ,τι σᾶς λένε αὐτὸ θὰ κάμετε καὶ γνῶμες δὲν μπορεῖτε νὰ δώσετε, ὅτι ἡ Μπαυαρία ἔχει τριάντα χιλιάδες μπαγενέτα (= ξιφολόγχεσ, ἄρα τριάντα χιλιάδες στρατό) καὶ φέρνει ἐδῶ καὶ σᾶς ὑποτάξει», ἀπάντησε ὁ Μακρυγιάννης μεταξὺ ἄλλων: «Σᾶς λέγω ὡς φίλος νὰ πασχίσετε καὶ τὸν βασιλέα κι ἐσᾶς ν' ἀγαποῦμεν κι ὄχι νὰ σᾶς φοβόμαστε. [...] Κι αὐτήνη ἡ πατρίδα δὲν ληυτερώθη μὲ παραμύθια, ληυτερώθη μ' αἵματα καὶ θυσίεσ· κι ἀπ' αὐτὰ ἔγινε βασιλείον – κι ὄχι νὰ βραβεύωνται ὀλοένα οἱ κόλλακεσ, κι οἱ ἀγωνισταὶ ν' ἀδικιῶνται. [...] Χρειάζεται δικαιοσύνη ἀπὸ σᾶσ, κι ὄχι φοβέρεσ μὲ μπαγενέτεσ».

ἄρα τριάντα χιλιάδες στρατό) καὶ φέρνει ἐδῶ καὶ σᾶς ὑποτάξει», ἀπάντησε ὁ Μακρυγιάννης μεταξὺ ἄλλων: «Σᾶς λέγω ὡς φίλος νὰ πασχίσετε καὶ τὸν βασιλέα κι ἐσᾶσ ν' ἀγαποῦμεν κι ὄχι νὰ σᾶσ φοβόμαστε. [...] Κι αὐτήνη ἡ πατρίδα δὲν ληυτερώθη μὲ παραμύθια, ληυτερώθη μ' αἵματα καὶ θυσίεσ· κι

ἀπ' αὐτὰ ἔγινε βασιλείον – κι ὄχι νὰ βραβεύωνται ὀλοένα οἱ κόλλακεσ, κι οἱ ἀγωνισταὶ ν' ἀδικιῶνται. [...] Χρειάζεται δικαιοσύνη ἀπὸ σᾶσ, κι ὄχι φοβέρεσ μὲ μπαγενέτεσ». Ἀλλὰ κι ὅταν ὁ Ὀθωνά ἐνηλικιώθηκε κι ἀνέλαβε τὰ βασιλικά του καθήκοντα (20 Μαΐου / 1<sup>η</sup> Ἰουνίου 1835), ὁ λαὸσ σπάραιε ἀπὸ

τὴν ἀφόρητη ξενοκρατία. Γιατὶ τότε τὸ πνεῦμα τῆς ἀπολυταρχίας βρῆκε τὴν τέλεια ἐνσάρκωσή του στὴν «ἐλέω Θεοῦ βασιλεία» τοῦ Ὅθωνα.

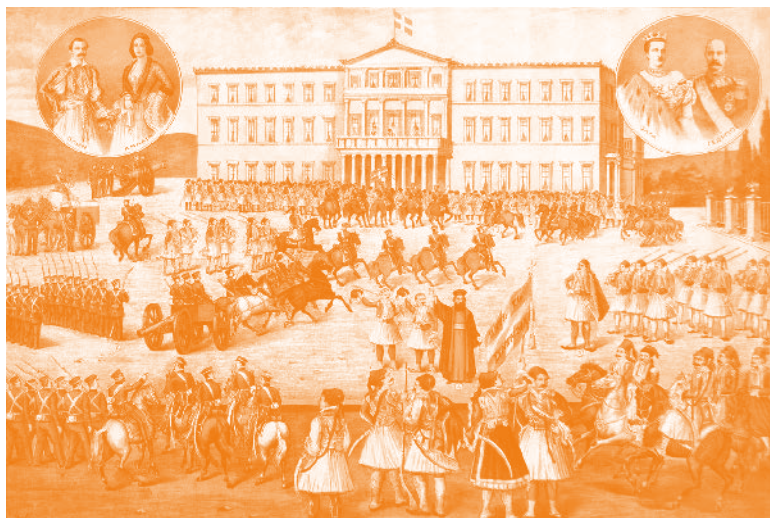
Ὀλιγαρχικὴ καὶ αὐθαίρετη, ἡ μοναρχία ἐπιβάλλει στερήσεις στὸν λαό. Μεγάλου μέρους ἀπὸ τὰ δάνεια ποὺ παραχώρησαν οἱ «Προστάτιδες Δυνάμεις» στὸ νεοσύστατο κράτος ξοδεύθηκαν γιὰ τὴ συντήρηση τῶν ἀκριβοπληρωμένων Βαυαρῶν. Ἡ κυβέρνησις, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν καταβολὴ τῶν τοκοχρεωλησιῶν, μείωσε δραστικὰ τὶς τακτικὲς δαπάνες τῆς: περικοπὲς μισθῶν, κατάργηση θέσεων, διακοπὴ ἔργων, κλείσιμο ἐλληνικῶν διπλωματικῶν ἀποστολῶν. Ἡ λαϊκὴ δυσαρέσκεια αὐξήθηκε. Κρατικοὶ λειτουργοὶ καὶ στρατὸς ὑπέφεραν ἀπὸ τὶς περικοπὲς τῶν ἀπολαβῶν τους, κι ὁ βασιλιάς διατηροῦσε στὴν ὑπηρεσία του τοὺς Βαυαροὺς, ἐνῶ ἀπομάκρυνε χωρὶς δισταγμὸ τοὺς Ἑλληνας στρατιωτικοὺς. Ὁ στρατὸς δὲν τὸν στηρίζει, ὁ Τύπος τὸν ἀντιπολιτεύεται, τὰ κόμματα ἐπίσης, τὸ «ρωσικόν», τὸ «ἀγγλικόν» καὶ τὸ «γαλλικόν», τὸ καθένα γιὰ τοὺς δικούς του λόγους, οἱ πολιτικοὶ εἶναι ἀνάστατοι, κι ὁ Μακρυγιάννης ἐτοιμάζει τὸν ξεσηκωμό, μωώντας καὶ ὀρκίζοντας ἔμπιστους πατριῶτες.

*« Ἄφου κατήχησα ὅλο τὸ κράτος μὲ τὶς ὑπογραφές, ἔκρινα εὐλόγο νὰ βάλω καὶ πολιτικούς εἰς τὴν πρωτεύουσα. [...] Τότε ὀρκιζόμεστε ὅτι θὰ κάμωμεν Ἑθνικὴ Συνέλευσις καὶ Σύνταμα, νὰ διοικίωμεστε τοιοῦτως. Κι ἂν ὁ Βασιλέας ὑπογράψῃ, νὰ εἴμαστε ὑπέρτου, ἂν δὲν ὑπογράψῃ, νὰ τοῦ εἴμαστε ἐναντίοι, ὅτι θὰ μᾶς σκοτώσῃ»,*

γράφει στὰ Ἀπομνημονεύματά του, τονίζοντας τὴν προσωπικὴ του συμβολὴ στὴν Ἐπανάστασι. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἄ. Μεταξᾶ, ὁ Ἄ. Λόντος, ὁ Κ. Ζωγράφος, ὁ Μ. Σοῦτσος καὶ ὁ Ρ. Παλαμῆδης ἦταν οἱ κυριώτεροι πολιτικοὶ ὀργανωτὲς τῆς «συνωμοσίας», ποὺ εἶχαν κινηθεῖ παράλληλα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν Μακρυγιάννη, καὶ αὐτοὶ κατόρθωσαν νὰ μὴήσουν τοὺς κορυφαίους στρατιωτικούς. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1843 εἶχε μνηθεῖ στὴ «συνωμοσία» ὁ Δημ. Καλλιέργης, ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ ἰππικοῦ στὴν πρωτεύουσα. Ἐπίσης, ὁ συνταγματάρχης Σκαρβέλης, διοικητὴς τοῦ πεζικοῦ, καὶ ὁ συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, διοικητὴς τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, ὅλοι μέλη τοῦ «ρωσικοῦ» κόμματος, τὸ ὁποῖο ἤθελε νὰ ἀντικατασταθεῖ ὁ Ὅθων ἀπὸ ὀρθόδοξο πρίγκιπα. Ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Σχινᾶς ἦταν ἀπρόθυμος στὴν ἀρχὴ νὰ συμμετάσχει. Ὅταν ὁμως διατάχθηκε στὶς 3 Σεπτεμβρίου νὰ φέρει στὴν πηλατεῖα

τὰ πυροβόλα του, ἐκείνη τὴν κρίσιμη στιγμή, ἀντὶ νὰ τὰ στρέψει ἐναντίον τοῦ πλήθους, *«παραταχθεὶς μεταξὺ τῶν δύο γραμμῶν τοῦ πεζικοῦ φωνάζει μετὰ τῶν λοιπῶν, Ζήτω τὸ Σύνταγμα»*. Ὅλα τὰ σώματα τῆς φρουρᾶς λοιπὸν συνενώθηκαν στὸ κίνημα.

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1843 ἀρχίζει νὰ γίνεται πάνδημη ἢ κατακραυγὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας. Στὰ σπίτια, στὰ καφενεῖα, στοὺς δρόμους, φανερὰ πιά συζητοῦν πόσο ἀνυπόφορος εἶναι ὁ ξενικὸς ζυγός. Ἡ χώρα ζητᾶ νὰ ἀποκτήσει συνταγματικὲς ἐλευθερίες. Κυκλοφοροῦν ἀπὸ χέρι σὲ χέρι παράνομα φυλλῆδια μὲ ἀντικαθεστωτικὸ περιεχόμενο, τυπωμένα στὴν Ἀθήνα, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Τεργέστη. Καὶ ἡ λέξις «Σύνταγμα» δὲν βρίσκεται μόνο στὸ στόμα ὄλων, ἀλλὰ εἶναι γραμμὴν καὶ στὶς μάντρες καὶ στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν τῆς Ἀθήνας, ἀκόμη καὶ τοῦ παλατιοῦ.



Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, στὸ βιβλιάρικι του μὲ τίτλο Ἡ μεταβολὴ τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου, γράφει: *«Εἰς τὰ λευκὰ καὶ τὰ μεγάλα μάρμαρα τῶν ἀνακτόρων εἶχε ἐγκεχαραγμένην ὄχι δις καὶ τρίς, ἀλλὰ μυριάκις, διὰ μικρῶν κεφαλαιωδῶν ποικίλων γραμμάτων, τὴν λέξιν Σύνταγμα»*. Τὰ πάντα εἶχαν ὀριμᾶσει, κι ὅλοι περίμεναν νὰ δοθεῖ τὸ σύνθημα γιὰ τὴν ἐξέγερσι.

Οἱ ὀργανωτὲς ἀποφάσισαν νὰ κινηθοῦν τὴ νύχτα τῆς 1<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου. Ὁ Καλλιέργης μὲ τὸ ἰππικὸ καὶ ὁ Σκαρβέλης μὲ τὸ πεζικὸ θὰ ἀπέκλειαν τὰ ἀνάκτορα, ἐνῶ ὁ Μακρυγιάννης νὰ θὰ δημιουργοῦσε ἀντιπερισπασμὸ μὲ τοὺς ἄνδρες του. Ἀλλὰ ἡ ἐξέγερσι ἀναβλήθηκε γιὰ τὴν ἐπόμενη νύχτα. Κυβέρνησις καὶ Βασιλιάς, πληροφορημένοι γιὰ τὰ σχέδια τῶν συνωμοτῶν, ἀποκλείουσι τὸν Μακρυγιάννη καὶ τοὺς ἰλίγους ὀπαδοὺς του στὸ σπίτι του, στὴ συνοικία ποὺ φέρει σήμερα τὸ ὄνομά του. Ὁ μοίραχος Τζήνος, *«ὁ θηριώδης τὴν ψυχὴν*



άνθρωπος», περικυκλώνει με πολλούς χωροφύλακες την οικία του όπλαρχηγού το πρωί της 2<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου, και την ίδια ημέρα καταγράφονται ονόματα 83 υπόπτων. Συστήνεται στρατοδικείο, και κηρύσσεται γενική έπιφυλακή. Γιατί όμως μέτρα φρούρησης δεν λήφθηκαν νωρίτερα; Εύθύνεται ή άναποφασιστικότητα του Όθωνα και ή άνεπάρκεια της διοικήσεως; Ή υπότιμησαν τους κινηματίες και υπερέτιμησαν τις δυνάμεις που διέθεταν οί ίδιοι; Μάλλον φοβήθηκαν μήπως ή λήψη τών μέτρων



έπέσπευδε μιá γενικώτερη λαϊκή εξέγερση. Άποφάσισαν λοιπόν να έκδηλωθει τó κίνημα, με τή βεβαιότητα ότι θα μπορούσαν να τó καταπνίξουν.

Πράγματι, ή σύσταση στρατοδικείου, τá μέτρα έπιφυλακής κ.λπ. κινητοποίησαν τούς «συνωμότες» να δράσουν άμέσως. Τó σπίτι του Μακρυγιάννη βάληλται άπό πυροβολισμούς, άλλα κάποιες όλιγομελείς ομάδες φίλων του στρατηγού, «άγαθοί πατριώτες», γράφει ό ίδιος, κατόρθωσαν διασπώντας τόν κλοιό τών πολιορκητών να εισχωρήσουν και να ενισχύσουν τήν άμυνα. Οί πυροβολισμοί της Χωροφυλακής έντεινόνται, οί έγκλειστοί άνταποδίδουν, ένας ένωμοτάρχης σκοτώνεται. Τó μοναδικό θύμα της Έπανάστασης. Ή μάχη κορυφώνεται γύρω στις 11 τó βράδυ. Πάνω άπ' τήν Άκρόπολη άκούγονται φωνές: «Συνέλευση! Σύνταγμα!». Στους γύρω λόφους, καθώς είχαν συνεννοηθεί, άνάβουν φωτιές. Σε λίγο χτυπούν οί καμπάνες. Ή Άθήνα ξεσκώνεται. Ό Τζήνος καλεί τούς άκροβολιστές να βοηθήσουν τή Χωροφυλακή να έκπορθήσουν τó σπίτι του Μακρυγιάννη. Έκείνοι άρνοούνται. Άλλα και οί άξιωματικοί βρίσκονται στο πλεύρο του λαού. Σάλπιγγες, τύμπανα, ζητωκραυγές. Άκούν οί κλεισμένοι. «Μωρέ, αύτοι φωνάζουν Ζήτω τó Σύνταγμα». Τότε ό Μακρυγιάννης κάνει τá χέρια του χωνί και φωνάζει: « Όρε παλικάρια, έμεις είμασε

άδέρφια, γιατί να σκοτωνόμαστε; Ζητούμε τó καλό της πατρίδας, και είναι σύμφωνοι μαζί μας στρατός και λαός. Δέν άκούτε τί γίνεται;». Οί χωροφύλακες δέν άπαντούν. Μαζί με τόν Τζήνο σκορπώνε πανικόβλητοι. Ό Μακρυγιάννης άρπάζει τή σημαία που είχε φτιάξει –ένα άσπρο πανί με γραμμένα μεγάλα κεφαλαία γράμματα: ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΨΗ-ΣΥΝΤΑΓΜΑ-, τή στήνει σ' ένα κοντάρι, τήν άνεμίζει και φωνάζει: « Έμπρός, άδέρφια, στο παλάτι!».

Τήν ίδια ώρα ό Καλλιέργης, όρμητικός και ριψοκίνδυνος, έχει ξεσκώσει στους στρατώνες τούς άνδρες με τήν κραυγή «Ζήτω τó Σύνταγμα». Σε λίγο όλόκληρο τó ίππικό της φρουράς καλπάζει προς τó Μοναστηράκι, όπου βρισκόταν ό στρατώνας του Πεζικού. Έκεί τόν περιμένει και ό Σκαρβέλης, καταφθάνει κι ό Σπηρομήλιος, διοικητής της Σχολής Ευελπίδων. Νέες ζητωκραυγές για τó Σύνταγμα δονούν τόν στρατώνα. Ή ώρα γύρω στα μεσάνυχτα. Μπροστά ό Καλλιέργης καλπάζει προς τά άνάκτορα. Ή έφημερίδα Άθηνά (8.9.1843) γράφει: « Έξήλαυον δέ με μουσικήν, με τás σάλπιγγας, με τás σημαίας, βαδίζοντες κατά φάλαγγα». Τά τύμπανα, οί σάλπιγγες, τά έμβατήρια της φρουράς έχουν άναστατώσει τήν Άθήνα. Άνοίγουν παράθυρα, πόρτες. Άνδρες και γυναίκες, γέροι και παιδιά ξεχύνονται στους δρόμους να μάθουν τί συμβαίνει. «Ζήτω τó έθνος! Ζήτω τó Σύνταγμα!», φωνάζει ό στρατός, και μυριόστομη άκούγεται ή λαϊκή ιαχή «Ζήτω τó Σύνταγμα!». Μαζί σκορπίζονται στους δρόμους και οί φυλακισμένοι άπό τή φυλακή του Μεντρεσέ. Είχε φροντίσει ό Καλλιέργης να άπελευθερωθούν.

Άνεβαίνοντας ό στρατός τήν Έρμού, άντικρύζει κατάφωτο τó παλάτι, τó κτήριο του σημερινού Κοινοβουλίου. Ό Βασιλιάς πληροφορείται τήν άνταρσία του στρατού. Στέλνει τόν ύπουργό τών Στρατιωτικών Βλαχόπουλο και τόν ύπασπιστή του να διατάξουν τήν έπιστροφή τών στρατιωτών στους στρατώνες, άλλα ό Καλλιέργης με τή διαταγή στους στρατιώτες του «Συλλήθετέ τους» τούς άπομονώνει.

Όλο και μεγαλύτερο πλήθος φθάνει μπροστά στο παλάτι, σμίγει με τόν στρατό και κραυγάζει για τις πολιτικές έλευθερίες του. Ήππικό και πεζικό παρατάσσονται στον ίδιο χώρο, όπου βρίσκεται σήμερα τó μνημείο του Άγνώστου Στρατιώτου, σε άψογους σχηματισμούς, σε δύο γραμμές. Οί λόγχοι τους άστράφτουν, διεκδικώντας άπό τόν θρόνο μέσα στη νύχτα τά συνταγματικά προνόμια ένός λαού, ένω άνάμεσα στα θούρια ή μουσική της φρουράς παιανίζει τόν «Υμνον εις τήν Έλευ-



Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1843 ἀρχίζει νὰ γίνεται πάνδημη ἢ κατακραυγὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας. Στὰ σπίτια, στὰ καφενεῖα, στοὺς δρόμους, φανερὰ πιά συζητοῦν πόσο ἀνυπόφορος εἶναι ὁ ξενικὸς ζυγός. Ἡ χώρα ζητᾷ νὰ ἀποκτήσει συνταγματικὲς ἐλευθερίες. Κυκλοφοροῦν ἀπὸ χέρι σὲ χέρι παράνομα φυηλάδια μὲ ἀντικαθεστωτικὸ περιεχόμενο, τυπωμένα στὴν Ἀθήνα, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Τεργέστη. Καὶ ἡ λέξη «Σύνταγμα» δὲν βρίσκεται μόνο στὸ στόμα ὄλων, ἀλλὰ εἶναι γραμμὴν καὶ στὶς μάντρες καὶ στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν τῆς Ἀθήνας, ἀκόμη καὶ τοῦ παλατιοῦ.



θερίαν» τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη καθιερωθεῖ ὡς ἐθνικὸς ὕμνος. «*Τότε φανεῖς ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ συνταγματάρχου Χὲς εἰς μίαν θυρίδα τῶν κατωτέρων τοῦ παλατιοῦ, τῶν ἀπέναντι τῆς πλατείας, προσκαλεῖ τὸν Καλλιέργην καὶ τὸν ἐρωτᾷ τί δηλοῖ τὸ κίνημα τοῦτο τῶν στρατιωτῶν. Ὁ Καλλιέργης ἀποκρίνεται ὅτι λαὸς καὶ στρατὸς ζητοῦν τὸ Σύνταγμα. Ἄς διαλυθῶσιν, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, καὶ θέλω φροντίσει περὶ τῆς αἰτήσεώς των. – Μεγαλειότατε, ἀπήντησεν ὁ Καλλιέργης, δὲν θέλουν διαλυθῆ, ἕως οὔ ἡ Υ.Μ. δὲν ἀποφασίσῃ μετὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας».*

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Καλλιέργης στέλνει φρουροὺς στὰ σπίτια τῶν ὑπουργῶν καὶ τοὺς θέτει «*ὑπὸ κράτησιν στρατιωτικὴν ἐνὸς τῶν οἰκιῶν των*», καὶ ἄλλοι φρουροῦν τὰ δημόσια καταστήματα, τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα, τὸ Δημόσιο Ταμεῖο, τὸ Νομισματοκοπεῖο. Ταυτόχρονα συγκαλεῖται τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας καὶ ἀρχίζει τὴ σύσκεψη στὶς τρεῖς τὸ πρωῖ. Οἱ ἐπαναστατικὲς πράξεις ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθοῦν ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Μακρυγιάννης καὶ Σπυρομήλιος φρουροῦν τὸ κτήριο. Μετὰ ἀπὸ πολλὰ συζητήσεις καὶ διαφωνίες τὸ Συμβούλιο συντάσσει στὶς 4 τὸ πρωῖ Προκήρυξη, ἡ ὁποία «*... καθυσύχασε τὸν λαὸν καὶ τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐνέπνευσε νέον θάρρος, χωρὶς νὰ τοὺς ἐξάψῃ...*». Ἐπίσης συντάσσεται ἀναφορὰ πρὸς τὸν Βασιλέα, μὲ τὴν ὁποία ζητοῦν παραχώρηση Συντάγματος, ἐνῶ ἄλλα διατάγματα καθορίζουν 1) τὴ σύγκληση Ἐθνοσυνελεύσεως, σὲ διάστημα τριάντα ἡμερῶν, 2) τὴ σύνθεση τοῦ προσωρινοῦ ὑπουργείου καὶ 3) διάταγμα ἐξουσιοδοτεῖ τὸ ὑπουργεῖο νὰ συγκαλέσει Ἐθνοσυνέλευση. Ἀκόμη καὶ ὁ ὄρκος τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καθορίζονται μὲ διατάγματα καὶ ἐκλέγεται τὶς πρωῖνὲς ὥρες Ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία συνοδευμένη ἀπὸ στρατὸ παρoυσιάζει

τὶς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου στὸν βασιλεῖα γιὰ ἐπικύρωση καὶ ὑπογραφή.

Ὁ Ὀθων δέχεται τὰ κείμενα, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ συμβουλευθεῖ τοὺς πρεσβευτὲς τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἐγγυητριῶν τοῦ θρόνου, τῆς Ρωσίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, προτοῦ δώσει τὴν τελικὴ κρίση. Ὁ Καλλιέργης ὅμως, ἄξιος ἀρχηγὸς τοῦ ἐπαναστατημένου στρατοῦ, ἀπαγορεύει τὴν εἴσοδό τους στὰ ἀνάκτορα. «*Τὸ ζήτημα ποὺ ἀνέκυψε, τοὺς λῆει ἀποφασιστικά, ἀφορᾷ ἀποκλειστικά τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καὶ τὸν βασιλέα. Κανεὶς ἄλλος δὲν δικαιούται νὰ ἀναμειχθῆ σὲ αὐτό*». Τότε ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Λάιονς ζητᾷ ἀπὸ τὸν Καλλιέργην νὰ ἐγγυηθεῖ ὅτι δὲν πρόκειται νὰ κινδυνεύσει ἡ ζωὴ τοῦ Ὀθωνα. «*Σᾶς δίνω τὸν λόγον τῆς στρατιωτικῆς μου τιμῆς, ἀπαντᾷ ὁ διοικητὴς τοῦ ἵππου, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ κινδυνεύσει*». Καὶ καθὼς τὰ ἀμάξια τῶν πρεσβευτῶν ἀπομακρύνονται, λαὸς καὶ στρατὸς ζητωκραυγάζουν καὶ ἐπαινοῦν τὸν Καλλιέργην, ποὺ ἐπιτέλους βρέθηκε ἕνας Ἕλληνας νὰ μπεῖ φραγμὸς στὴν ξένη ἀσυδοσία.

Ὁ Ὀθων μαθαίνει τὴν ἀποπομπὴ τῶν πρεσβευτῶν ἀκούει καὶ τὶς φωνὲς καὶ ἰαχὲς τοῦ πλήθους, σκέπτεται πρὸς στιγμὴν νὰ παραιτηθεῖ παρὰ νὰ ὑποκύψει, ἐπεμβαίνει ὅμως δυναμικὰ ἡ Ἀμαλία, ἡ ὁποία ὡς τότε δὲν εἶχε καμμία ἀνάμειξη στὴν πολιτικὴ, καλώντας τον νὰ σκεφθεῖ μήπως ἡ ἀποχώρησή του θὰ ἔριχνε τὸν τόπον στὴν ἀναρχία. Κι ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἐπικυρώνει τελικὰ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου, ὁ Καλλιέργης δὲν δίνει τὴ διαταγὴ γιὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ στρατοῦ, πρὶν ἐμφανισθεῖ καὶ ὀρκισθεῖ τὸ νέο ὑπουργικὸ συμβούλιο.

Ἀλλὰ καὶ πάλι ὀρκίζονται νέοι ὑπουργοὶ καὶ ζητεῖται ἀπ' τὸν βασιλεῖα νὰ ὑπογράψῃ δύο ἀκόμη Διατάγματα: τὸ ἕνα ὀρίζει τὴν 3<sup>η</sup> Σεπτεμβρίου ὡς ἐθνικὴ ἑορτὴ καὶ ἀπένευσε στοὺς «*συνωμότες*»

τιμητικές διακρίσεις, ἐνῶ μὲ τὸ ἄλλο ἐκφραζόταν εὐαρέσκεια στοὺς Καλλιέργη, Μακρυγιάννη καὶ ἄλλοι ἀνώτερους καὶ κατώτερους ἀξιωματικούς. Ἄδύνατον ὅμως νὰ δεχθεῖ ὁ Ὅθων νὰ ὑπογράψει Διατάγματα «ταπεινωτικά» γιὰ τὸ «*βασιλικὸ γόητρο*». Ζητάει τὴ γνώμη τῶν πρεσβευτῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν μποροῦν νὰ πείσουν τοὺς ὑπουργοὺς νὰ τὰ ἀποσύρουν κι οὔτε νὰ μεταπείσουν τὸν βασιλιὰ νὰ ὑπογράψει. Στρατὸς καὶ λαὸς ἀδημονοῦν, καὶ ὁ Καλλιέργης στέλνει τὸν διαγγελέα του νὰ δηλώσει στὸν βασιλιὰ πὼς ἔχει προθεσμία δεκαπέντε ἡμερῶν νὰ ὑπογράψει καὶ νὰ ὀρκίσει τὴν κυβέρνησι. Διαφορετικὰ ὁ στρατὸς θὰ ἔβηκε δυναμικὰ τὴν κατάστασι. Γράφει ὁ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας σὲ ἔκθεσή του: «*Ὁ Καλλιέργης, ἐπὶ παρουσίᾳ ἡμῶν, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι θὰ βομβαρδίσῃ τὰ θύρας τῶν Ἀνακτόρων καὶ θὰ εἰσορμήσῃ διὰ τῶν παραθύρων, ἐὰν ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπέγραψεν ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν*». Ἔτσι ὁ Ὅθων ὑπογράφει καὶ τὰ δύο ἐπίμαχα διατάγματα.

Σὲ λίγο ἐμφανίζεται ὁ βασιλιὰς στὸν ἐξώστη μὲ καινούργιους ὑπουργοὺς καὶ μὲ τοὺς πρεσβευτές. Ὁ λαὸς ξεσπᾷ σὲ ζητωκραυγές. Ἀνακοινώνεται ἡ σύνθεσι τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου: Πρόεδρος καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὀνομάσθηκε ὁ Ἄ. Μεταξᾶς, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ὁ Ἄ. Λόντος, τῶν Ναυτικῶν ὁ Κ. Κανάρης, τῆς Δικαιοσύνης ὁ Λ. Μελλᾶς, ὁ Μ. Σχινᾶς ὑπουργὸς Ἐκκλησιαστικῶν-Παιδείας, ὁ Δ. Μανσόλης τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ὁ Ρήγας Παλαμῆδης τῶν Ἐσωτερικῶν.

Μετὰ τὴν ὑπογραφή τῶν Διαταγμάτων καὶ τὴν ἀνακοίνωσή τους στὸν λαό, τὰ χαράματα τῆς 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου 1843, ὁ στρατὸς παρελαίνει μπροστὰ στὰ ἀνάκτορα μὲ ἐξαίτητη χαρὰ κραυγάζοντας «*Ζήτω ὁ συνταγματικὸς βασιλεὺς Ὅθων ὁ Α΄*». Ὁ Καλλιέργης ἐνθουσιασμένος συγχαίρει τοὺς στρατιῶτες γιὰ τὰ πατριωτικὰ καὶ φιλελευθέρη ἀισθημὰτά τους, κι ἐνῶ παινίζει ἡ μουσική, οἱ στρατιῶτες ἐπιστρέφουν στοὺς στρατῶνές τους ἐπευφημούμενοι ἀπὸ τὸν λαό.

Ἔτσι, ἐκείνη τὴν τρομερὴ νύχτα τῆς 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου τοῦ 1843 ἔληξε ἡ περίοδος τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Ὅθωνα μὲ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ αἰτήματος λαοῦ καὶ στρατοῦ γιὰ τὴν παραχώρησι Συντάγματος. Σὲ ἀνάμνησι ἐκείνων τῶν γεγονότων, ἡ πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλάτεια στὴν Ἀθήνα ὀνομάσθηκε «Πλάτεια Συντάγματος», καὶ «ὁδὸς 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου» ἡ γνωστὴ μας σήμερα μεγάλη ὁδικὴ ἀρτηρία. Ἄς δοθεῖ ὅμως καὶ ἡ εὐκαιρία στὸν ἀναγνώστη νὰ μάθει πὼς περιγράφει τὸ τέλος τῆς ἀξιομνημόνευτης ἐκείνης ἡμέρας ἡ ἐφημερίδα Ἀθηνᾶ (8.9.1843):

«*Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ὁ περιδιαβάζων εἰς τὴν πλατείαν δὲν ἐδύνατο νὰ ἴδῃ σημεῖον οὐδέν, δι΄*

*οὔ νὰ συμπεράνῃ ὅτι λαὸς ὀλοκλήρος καὶ στρατὸς ἐξετέλεσαν ἐκεῖ πρὸ ὀλίγου μίαν ἐπανάστασι. Εἰς τοῦ πάντες ἐχάρησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ἔδειξαν πόσον προέβησαν εἰς τὸν πολιτισμὸν, πόσον κατενόησαν τὰ δικαιώματά των καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν πρέπει νὰ τὰ ἀποκτήσωσι, χωρὶς νὰ ἀφήσωσιν οὐδεμίαν κηλῖδα εἰς τὴν ἱστορίαν. Δέκα ἔτη τοὺς ἐσυκοφάντησαν ὡς ἀνθρώπους πλήρεις παθῶν καὶ μίσους καὶ δόλου, τοὺς ἐξηυτέλισαν ὡς ὑπομένοντας τὴν δουλείαν καὶ*



*τὴν διαφθοράν, καὶ εἰς μίαν ἡμέραν ἔδειξαν πόσον εἶναι ζηλιότυποι τῆς ἐλευθερίας των, πόσον εἶναι ἐπιεικεῖς μετὰ τὴν νίκην, πόσον εἶναι γενναῖοι πρὸς τοὺς προξένους τῆς δυστυχίας των*».

Ἔπειτα ἀπὸ λίγες μέρες ἔφευγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα οἱ Βαυαροὶ ἀξιωματικοὶ καὶ «σύμβουλοι». Καὶ ὁ Μακρυγιάννης, στὶς 6 Σεπτεμβρίου, ζητᾷ ἀκρόασι ἀπὸ τὸν Ὅθωνα. Κατὰ τὴ συζήτησή τους γιὰ τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Τούρκων εἶπε στὸν βασιλιὰ μετὰ τῶν ἄλλων: «*Λίγοι ἀγωνιστήκαμεν – εἰς τὸν καρπὸν πολλοὶ πηλάκωσαν καὶ παίρνουν τὸ ξύλλο καὶ βαροῦνε τοὺς ἀγωνιστές. Ποτὲς δικαιοσύνη δὲν εἶδαμε – κι ὅλο συκνοὺς ἐμφύλιους πολέμους καὶ σκοτωμούς. Χάθηκαν δι' αὐτὰ τὰ καλύτερα παλικάρια, κι ἔπαθε καὶ παθαίνει ἡ πατρίδα ὅσα δὲν ἔπαθε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. [...] Πληθὸς ἀδικίες ἐγένονταν καὶ γίνονται. Καὶ ἀγανάκτησι ἦταν εἰς τὴν Μεγαλειότητι σου. Τότε κάμποσοι ἄνθρωποι μιλήσαμε κι ἔγινε αὐτό, νὰ δώσης ἐκεῖνο ὅπου ἔχει ὑποσκεθῆ ὅταν κόπιασες. Δόξαζε τὸν Θεὸ ὅπου ἔγινε μὲ τὴν εὐλογία Του καὶ δὲν σοῦ πειράχτη ἓνα φύλλο ἀπὸ τὸ περιβόλι σου. Φύλλαξες τὰ βασιλικά σου δικαιώματα, καὶ τὸ ἔθνος ἀπόχτησε τὰ δικά του. Βάστα τὸν βασιλικὸν σου λόγον καὶ τὴν ὑπογραφή σου...». «Ἐγὼ θέλω βαστάξω ὅλα ὅσα ὑποσκέθηκα καὶ ὑπόγραψα», ἀπάντησε ὁ Ὅθων, ἀλλὰ ἡ ἱστορία δὲν τὸν ἐπιβεβαίωσε.*

**Α. Κ. ΚΟΡΝΑΡΟΥ-ΚΑΛΑΜΑΡΑ**



# Τὰ μικρὰ τῆς ζωῆς μας



## Στὴ φύση, ἀλλὰ ὄχι στὶς καρδιές μας

Μετὰ τὸ ὀλόχρυσο, λαμπερὸ καλοκαίρι, χρειάζεται μεγάλη ψυχραιμία, γιὰ ν' ἀποδεχθεῖς τὸ σκουτούφλιο φθινόπωρο. Δὲν τοῦ κρατῶ κακία, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τόσο φῶς πῶς νὰ δεχθεῖ κανεὶς τὴ συνεφεΐα του; Ἀφήστε κι ἐκεῖνα τὰ μάληλινα ποὺ πρέπει νὰ βγοῦν, ἀφήστε ποὺ ἀρχίζουν πάλι τὰ σχολεῖα. Προσπαθοῦν τὰ παιδιὰ νὰ κατακτήσουν τὴ γνώση, προσπαθοῦμε κι ἐμεῖς νὰ τὰ στηρίζουμε μετὴν ἀγάπη μας. Φροντίδα μας νὰ εἶναι χαρούμενα, ὅσο ζοῦν κοντὰ μας, μέχρι νὰ μεγαλώσουν. Μετὰ, ἔχει ὁ Θεός...

Ὁ φθινοπωρινὸς ὄμως, μουντὸς οὐρανὸς ἄς μὴ σημαίνει καὶ περιστολὴ τῆς χαρᾶς μας. Οἱ διακοπὲς τελείωσαν, οἱ καθημερινὲς ὑποχρεώσεις –καμμιά φορὰ ἐπαυξημένες μάλιστα– ξανάρχισαν τὸ γνῶριμο ἡμερήσιο πρόγραμμά τους, ἀλλὰ ἐμεῖς ἄς ἀντισταθοῦμε μετὴν ἕνα καλοκαιρινό, ὀλόφωτο χαμόγελο, ἔτσι ποὺ τὸ Φθινόπωρο νὰ ἴσχει καθε φορὰ, μετὸ γύρισμα τοῦ χρόνου, στὴ φύση, ἀλλὰ ὄχι στὶς καρδιές μας. Ἐκεῖ πιά, δὲν τοῦ κάνουμε τὴ χάρη! Ἔχουμε ποὺ ἔχουμε ἔννοιες καὶ τρεχάματα, ἀν ἀρχίσει κιόλας νὰ ψιχαλίζει καὶ ν' ἀστράφτει μέσα μας, πῶς θὰ τὰ βγάλουμε πέρα;

Γι' αὐτὸ στὴν ψυχὴ μας θέση ἔχει μόνο ἡ ἀνοιξιὰτικὴ διάθεση!

## Ἀγαπντὸ Φθινόπωρο

Τί κι ἂν ἐρήμωσαν οἱ ἀμμουδιές,  
ἔκλεισα στὴν καρδιά μου  
τὴν ὁμορφιὰ τῆς θάλασσας.

Τί κι ἂν κιτρίνισαν τὰ φύλλα,  
προτιμῶ νὰ σκέπτομαι  
τὰ μπουμπούκια τῆς Ἄνοιξης.

Τί κι ἂν δὲν εἶμαι εἴκοσι χρονῶν,  
εἶναι χρήσιμη  
ἡ πείρα ποὺ θησαύρισα.

Ἀγαπντὸ Φθινόπωρο,  
ἀρνοῦμαι τὴ μελαγχολία σου,  
δέχομαι τὴν περισυλλογὴ σου.

**ΚΛΕΙΩ-ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΟΥΡΑΣΗ**



## Εἰς Ἀνημόσνον

# Καίτη Γιόκαρη, Ἑλπινίκη Γαβουνέλη

Τὸ φετεινὸ καλοκαίρι, μέσα σὲ δύο μῆνες, ἔφυγαν γιὰ τὴν αἰωνιότητα δύο ἴλιαν ἀγαπητὰ καὶ προσφιλῆ μας πρόσωπα τοῦ Χριστιανικοῦ Ἔργου τῆς περιοχῆς τῆς Κυψέλης, ἡ Καίτη Γιόκαρη καὶ ἡ Ἑλπινίκη Γαβουνέλη. Καὶ οἱ δύο ἐπὶ πολλὰ χρόνια κυκλάρχισσες στὴν Πρόνοια καὶ στοὺς Φιλικοὺς Κύκλους.

Ἐπῆρξαν καὶ οἱ δύο ἐξαιρετικὲς προσωπικότητες, γεμᾶτες Χριστὸ καὶ ἀγάπη. Ἐργάσθηκαν μὲ πολλὴ ζῆλο γιὰ τοὺς ἀδελφούς μας στὴν περιοχή τῆς Κυψέλης, ἰδιαίτερα στὴ λειτουργία τοῦ Παραρτήματος τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» τῆς ὁδοῦ Αἰγίνης 80. Ἦταν καθημερινὸ τὸ μέλημα καὶ ὁ ἀγώνας τους γιὰ τὰ



ὁμαδόπουλα καὶ τὶς νέες μτέρες καὶ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν ἀνθρώπων τῆς περιοχῆς. Γεμάτη ἡ ψυχὴ τους μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἱεραποστολικὴ φλόγα τοῦ Ἀποστόλου

Παύλου. Ἀγωνίσθηκαν νὰ μᾶς καλλιεργήσουν μὲ αὐτοθυσία.

Τὰ σπίτια τους ἦταν γιὰ μᾶς φωλιὲς στοργῆς καὶ ζεστασιᾶς. Κοντὰ τους μάθαμε πῶς πρέπει νὰ ἐργάζεται ὁ ἐργάτης τῆς Ἱεραποστολῆς. Τοὺς ὀφείλομε ἕνα μεγάλο Εὐχαριστῶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ Παραρτήματος Αἰγίνης 80, καθὼς καὶ τὰ ὁμαδόπουλα καὶ οἱ ὁμαδάρχινες ποὺ ἐργάσθηκαν ἐκεῖ.

Ὁ Θεὸς νὰ τὶς ἀναπαύσει καὶ νὰ τὶς ἀγιάσει!

**Τὰ μέλη τοῦ Παραρτήματος Κυψέλης (Αἰγίνης 80) τοῦ Συλλόγου Ὁρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»**

### Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνει μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

#### Γιὰ συνδρομὴ Ἐσωτερικοῦ

α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR1102602010000940100366081).

**Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ρητῶς τὸ ὄνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.**

β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλῆ. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.

ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

#### Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

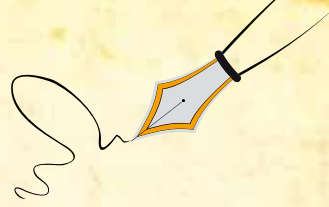
Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιὰτὶ ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ καταθεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

– IBAN: GR1102602010000940100366081

– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

**ΠΡΟΣΟΧΗ!** Ὅταν κατατίθεται ἕνα ποσὸ στὸν τραπεζικὸ λογαριασμὸ, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὴν Αἰτιολογία τὸ ὄνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ / τῆς συνδρομητριάς (ἀκόμη καὶ ἂν ἀναγράφεται: «Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος συνδρομὴ 2021» ἢ ὄ,τι ἄλλο), δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ποῖα συνδρομὴ ἀφορᾷ τὸ συγκεκριμένο ποσὸ! Ἄν τυχὸν ἔχετε κάνει κατάθεση, ἀλλὰ ἔχετε ἀμελήσει νὰ καταγράψετε τὰ στοιχεῖά σας στὴν Αἰτιολογία, παρακαλοῦμε ἐπικοινωνήστε μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (κατὰ προτίμηση μὲ μήνυμα ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου), γιὰ νὰ μᾶς ἐνημερώσετε καὶ νὰ μπορέσουμε νὰ πιστώσουμε σωστὰ τὸ ποσὸ.

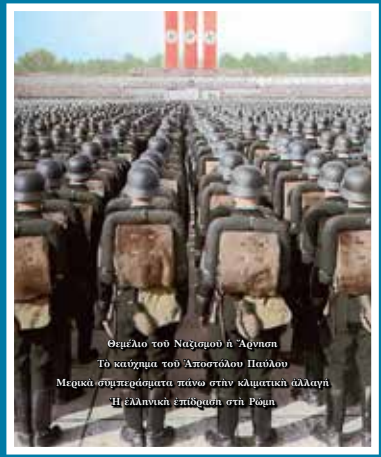




# Ήξει νά διαβάσετε



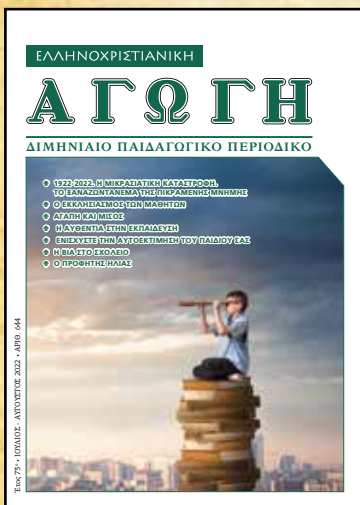
**AKTINES**  
ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ  
ΕΤΟΣ 85θ | ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2022 | ΑΡΙΘ. 795



Θεώλιο του Ναζαρίου ή Άδωνη  
Το κάθισμα του Αποστόλου Παύλου  
Μερικά συμπεράσματα πάνω στην κλαστική αλλαγή  
Η ελληνική επίδραση στη Ρωμη

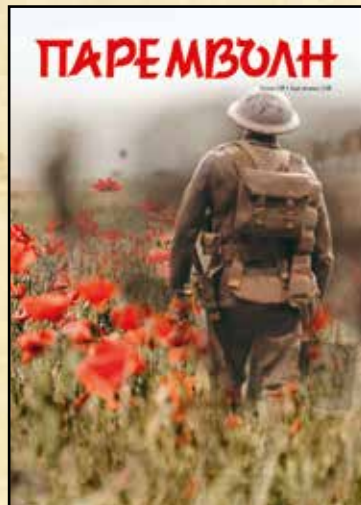
Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στὸν ἑλληνικὸ λαό.

Τὸ περιοδικὸ γιὰ τὴν Ἐπιστήμη, τὰ Γράμματα καὶ τὴν Τέχνη, με τὸ ἔνδοξο παρελθὸν καὶ τὸ δυναμικὸ “παρῶν” στὶς μάχες του κατὰ τοῦ ὕλισμου καὶ τῆς ἀπιστίας.



ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ  
**ΑΓΩΓΗ**  
ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΟΣ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΜΩΧΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
- Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ
- Ο ΔΕΚΑΠΡΟΣΒΕΤΟΣ
- Η ΑΥΘΕΝΤΑ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ
- ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΣ (ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ)
- Η ΠΡΩΤΟ ΣΦΟΔΡΟ
- Ο ΠΡΟΒΛΗΤΗΣ



**ΠΑΡΕΜΒΟΥΛΗ**



**η Ζωή του Παιδιού**

“Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης για εκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς νεότητος καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαίο παιδικὸ περιοδικὸ ποὺ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.



ΠΑΡΩΡΜΕΝΟ  
ΤΕΛΟΣ  
Ταχ. Γραφείο  
ΚΕΜΠ.ΑΘ  
Αριθμός Άδειας  
1754



«Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ»  
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561  
ΑΘΗΝΑ



# Άξίζει νά διαβάσετε

## Τό Όδοιπορικό τῆς Πρόνοιας

Συνεργαζόμενα Χριστιανικά Σωματεία «Ο Άπόστολος Παῦλος»

Έκδόσεις «Δαμασκός»

